

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ 4' (90) - ΤΕΥΧΟΣ 5 - ΜΑΪΟΣ 2013
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἑπιχειρήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ κ. Κύριλλος

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΞΙΑ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Κωνσταντῖνος Χολέβας

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ: Κωνσταντῖνος Χολέβας, Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Βασίλειος Τζέροπος, Δρ Θ.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ: Χρ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα. Τηλ.: 210-8160127 – Fax 210-8160128.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ. Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251
<http://www.ecclesia.gr> e-mail: periodika@ecclesia.gr

Γιά τήν ἀποστολή ἀνακοινώσεων καί εἰδήσεων ἀπευθύνεσθε:

- γιά τό περιοδικό ΕΚΚΛΗΣΙΑ: periodika@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ: efimerios@ecclesia.gr
- γιά τό περιοδικό ΘΕΟΛΟΓΙΑ: theologia@ecclesia.gr

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ	324
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	
<i>Τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου, Ἐόρτιον Γράμμα πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμον .....</i>	325
<i>Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, Ἐόρτιον Γράμμα πρὸς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικόν Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖον .....</i>	327
ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ	
<i>Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ἰμμητοῦ κ. Δανιήλ, Χαιρετισμός στό ΙΔ΄ Λειτουργικό Συμπόσιο .....</i>	328
<i>Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. Χρυσσοστόμου, Προσφώνηση στό ΙΔ΄ Λειτουργικό Συμπόσιο .....</i>	333
<i>Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου Χ. Χρυσσοστόμου, Τά Ἄμφια (Ἱστορία - Θεολογία) .....</i>	334
<i>Τοῦ π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση, Τό βιβλικό ὑπόβαθρο τῶν ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν (Ναοδομίας καί Ἰμνογραφίας).....</i>	353
ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ - ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	365
ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ.....	376
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	377
ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ	383

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ Μαΐου τοῦ Περιοδικοῦ ΕΚΚΛΗΣΙΑ δημοσιεύουμε τὰ Ἐόρτια Γράμματα πού ἀντήλλαξαν μέ τήν εὐκαιρία τοῦ Πάσχα ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος καί ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερώνυμος.

Στή στήλη τῶν Συνοδικῶν Ἀναλέκτων ἀρχίζουμε τή δημοσίευση τῶν εἰσηγήσεων, οἱ ὁποῖες παρουσιάσθηκαν στό ΙΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, πού διοργανώθηκε ἀπό τήν Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως καί πραγματοποιήθηκε στήν Πάτρα ἀπό 17 ἕως 19 Σεπτεμβρίου 2012. Στό παρόν τεῦχος θά βρεῖτε τοὺς Χαιρετισμούς τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Καισαριανῆς κ. Δανιήλ καί Πατρῶν κ. Χρυσοστόμου, καθώς καί τίς εἰσηγήσεις τοῦ Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου καί τοῦ Πρωτοπρ. Ἰωάννου Σκιαδαρέση.

Ἡ ὕλη τοῦ τεύχους συμπληρώνεται μέ τα ὑπηρεσιακά κείμενα τῶν Κανονισμῶν καί τῶν Προκηρύξεων, καθώς καί μέ τίς εἰδησεογραφικές στήλες τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Χρονικῶν καί τῶν Διορθοδόξων-Διεκκλησιαστικῶν.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Ἑόρτιον Γράμμα
πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμον

Τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου

Ἀριθμ. Πρωτ. 347

Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητέ καὶ περιπόθητε ἀδελφέ καὶ συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύριε Ἱερώνυμε, Πρόεδρε τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν Ὑμετέραν σεβασμίαν Μακαριότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι, ὑπερήδιστα προσαγορεύομεν.

Συνδεόμενοι μετὰ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ Ἀποστόλων, ἐν πνεύματι ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης καὶ υἱικῆς ἀφοσιώσεως καὶ μαθητείας πρὸς τὸν Ἀναστάνα Χριστόν, ἐορτάζομεν καὶ ἐφέτος τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν εὐημερίαν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν ἐν οὐρανοῖς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.

Διαχωρίζοντες ἐπιμελῶς τὴν μερίδα ἡμῶν καὶ τῶν ἀνά τὸν κόσμον πιστῶν τέκνων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς μερίδος τῶν ὀδηγησάντων, κατὰ τὰ ἀνθρώπινα κριτήρια, «καίτοι οὐδεμίαν αἰτίαν θανάτου» εὐρόντων, τὸν Θεάνθρωπον Κύριον εἰς τό Πάθος καὶ τὸν Σταυρόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἐπικοινωνοῦμεν μετὰ τῆς Ὑμετέρας προσφιλοῦς ἡμῖν καὶ περισπουδάστου Μακαριότητος ἐπὶ τῇ κλητῇ καὶ ἀγία ταύτῃ ἡμέρᾳ, τῇ ἐορτῇ τῶν ἐορτῶν, καὶ συγχαίρομεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, ὅτι Ἀνέστη ὁ Χριστός, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν.

Ὡς Μία καὶ Ἐνιαία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, Ἐκκλησία τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς, ὡς «ἀποθνήσκοντες καὶ ἰδοὺ ζῶμεν», διαπλέομεν μετὰ Σίμωνος τοῦ Κυρηναίου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων τὸν βίον τῆς στρατευομένης ἐκκλησίας ἐν πίστει, ἐν ἐλπίδι, ἐν προσδοκίᾳ, διὰ τῶν ὄπλων τῆς ἀληθείας, ἀποκαθηλούντες μετὰ Ἰω-

σήφ τοῦ ἀπὸ Ἀρμαθαίας καὶ Νικοδήμου τοῦ εὐσχήμονος βουλευτοῦ τό νεκρὸν Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, τυλίσσοντες σινδόνι καὶ καταθέτοντες Αὐτό ἐν τῷ «καινῷ μνημείῳ», καὶ καθορῶντες Αὐτόν Ἀναστάντα, συμπορευόμενον «ἐν τῇ κλάσει τοῦ Ἄρτου» καὶ ἐν πάσαις ἡμῶν ταῖς κινήσεσι, καίτοι συνεχῶς ἀναζητοῦμεν Αὐτόν διὰ τῆς ἀπεγνωσμένης κραυγῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς «*Ραββουνί, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτόν, εἰπέ μοι ποῦ ἔθηκες αὐτόν, καὶ γὰρ αὐτόν ἀρῶ*» καὶ ἀκούομεν ἕκαστος τῆς Θείας Φωνῆς «*Μαρία, μὴ μου ἄπτου*», «*ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*».

Δὲν δειλιῶμεν, λοιπόν, ἐνώπιον τῶν περιπετειῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπείων. Τῇ ἐλπίδι τῆς ζωῆς ἰστάμεθα. Βεβαίως, οὐ παύομεν ἀποκλαίοντες μετὰ φρίκης τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ἀμετανοησίαν καὶ τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ συνανθρώπου ἕνεκα τῶν ἀνθρωπίνων σφαλμάτων καὶ τῆς καταχράσεως τοῦ «χαράγματος» τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐλευθερίας, ἧς Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, καὶ ἡμεῖς ἀτυχῶς οἱ ἄνθρωποι ὄλων τῶν αἰῶνων τὴν καταχρώμεθα. Καταφθάνουν καὶ μέχρις ἡμῶν αἱ κυκλοφοροῦσαι καὶ σήμερον μωρολογίαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων Γνωστικῶν, τὰς ὁποίας ἐνωρίτατα ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Θεοπτῶν Πατέρων, μάλιστα δὲ Εἰρηναίου Ἐπισκόπου Λουγδούνου καὶ Ἐπιφανίου Ἐπισκόπου Σαλαμῖνος Κύπρου, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἀπλῶς δυσσεβεῖς βλασφημίας, ἀνάξια ἔτι καὶ διαφεύσεως. Ἄλλ' ἡμεῖς, οἱ πιστοί, βιοῦμεν καὶ κηρύττομεν Χριστόν Ἐσταυρωμένον καὶ Ἀναστάντα καὶ αἰωνίως Ζῶντα, «Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν» καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἐπὶ τό πηδάλιον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς ἵσταται ὁ προνοητὴς καὶ Κυβερνήτης Χριστός, «τό σκάνδαλον» καὶ ἡ «μωρία», ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια.

Ουδόλως ἐκπλήσσουν, κατά ταῦτα, οὔτε ἀποθαροῦνουν ἡμᾶς οἱ ἀπό πολλῶν κατευθύνσεων προερχόμενοι θόρυβοι τοῦ φθόνου, τῆς ἀμφισβήτησεως, τῆς ἀπιστίας τοῦ κόσμου τούτου. Οὔτε καί οἱ σκοπίμως κατά τάς ἀγίας αὐτάς ἡμέρας τῆς πίστεως ἡμῶν, τῇ δολιόφρονι ἐπιστασίᾳ τοῦ πονηροῦ, προκαλούμενοι τεχνητοί καί δόλιοι θόρυβοι τῆς ἀρνήσεως, τῆς παραπλάνησεως καί τῆς ἀνακαλύψεως νέων, ἀνατρεπτικῶν δεδομένων, διότι ὁ Ἀναστάς κραυγάζει «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τῶν κόσμων».

Ἡμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι ὅπου γῆς, μακρὰν τοῦ σκότους καί τοῦ ἐρέβους, χαρὰν καί εὐφροσύνην μεγάλην μόνον αἰσθανόμεθα βιοῦντες τὴν Ἀνάστασιν, ἀγαλλίασιν τὴν ὁποῖαν ἐκφράζομεν καί διατρανοῦμεν καί διὰ τῆς προσωπικῆς ταύτης κοινωνίας «ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης» μετὰ τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, ἐπιρρωννύοντες καί χαλυβδούντες τὰς μετὰ τῶν Ἀγιωτάτων Ὁρθοδόξων κατά τόπους Ἐκκλησιῶν ἡμῶν ὑφισταμένας ἀγαθὰς καί ἐγκαρδίους σχέσεις. Ἡ χαρὰ δ' ἡμῶν ἐστὶ τοσοῦτω μείζων, ὅσῳ, συνεπείᾳ τῶν διανομένων ἐκτάκτως δυσχερῶν περιστάσεων, εἴπερ ποτέ ἄλλοτε ἐπιβάλλεται ἢ μετὰ τῶν κατά τόπους Ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν ἀδελφικὴ συνεργασία καί συναντίληψις.

Ὅθεν, εὐαγγελιζόμεθα διὰ τῶν μετὰ χειρᾶς ἀδελφικῶν Πατριαρχικῶν ἡμῶν Γραμμάτων καί τῇ Ὑμετέρᾳ Μακαριότητι τὴν βεβαιότητα τῆς Ἀναστάσεως

καί προσαγορευόμεν Ἀυτὴν διὰ τοῦ αἰωνίου παιᾶνος «Χριστὸς Ἀνέστη», ὁμολογοῦντες καί κηρύττοντες τὸ «Ἀληθῶς Ἀνέστη, θανάτῳ θάνατον πατήσας καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος», καί δεόμεθα ὅπως ὁ Ἀναστάς Κύριος τοῦ ἐλέους καί τῶν οἰκτιρῶν, ἡ Ὁδός, ἡ Ἀλήθεια καί ἡ Ζωὴ καί τὸ Φῶς τοῦ κόσμου, χαρίζηται Ὑμῖν ὑγίαν σταθερὰν τὴν κατ' ἄμφω ἐν μακρότητι ὀλβίων ἡμερῶν, ἵνα ἐπὶ μακρὰς ἔτι περιόδους ἐτῶν οἰακοστραφῆ, ἐν τῷ φωτί, τῇ χαρᾷ καί ἐμπιστοσύνῃ πρὸς Ἀυτόν, τὴν Ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος καί τὸ θεοφιλὲς πλήρωμα αὐτῆς, εἰς νομάς σωτηρίους.

Ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τούτοις καί τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ, καθορῶντες τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καί Ἀναστάντα, τὸν πανταχοῦ παρόντα καί διθύνοντα ἀπειράστως τὰ πάντα, δορυφορούμενον Ἀγγέλων καί Ἁγίων καί Μαρτύρων καί Ὁσίων καί Ἀσκητῶν τάξεσιν ἐν οὐρανοῖς καί ἐπὶ τῆς γῆς, συνεχίζομεν τὴν ἱερουργίαν τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος Αὐτοῦ καί μεταλαμβάνομεν ζωὴν καί περισσὴν ζωῆς, ἐν ᾗ, τῇ Ζωῇ τῶν ἀπάντων, καί περιπτυσσόμεθα καί αὐθις τὴν Ὑμετέραν Ἀγάπην καί διατελοῦμεν μετὰ τῆς ἐν Αὐτῷ φιλαδελφίας καί τιμῆς.

Ἅγιον Πάσχα, βιγ' (2013)

ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφός,
τῆς Ὑμετέρας σεβασμίας Μακαριότητος
† ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος

Ἐόρτιον Γράμμα
πρός τόν Παναγιώτατον Οἰκουμενικόν Πατριάρχη
κ. Βαρθολομαῖον

Τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου

Πρωτ. 1522
Ἀριθμ. Διεκπ. 754

Ἀθήνησι 9ῃ Ἀπριλίου 2013

Παναγιώτατε καί Θειότατε Ἀρχιεπίσκοπε Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καί Οἰκουμενικέ Πατριάρχα, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητέ καί περιπόθητε ἀδελφέ καί συλλειτουργέ τῆς ἡμῶν Μετριότητος, κύριε Βαρθολομαῖε, τήν Ὑμετέραν Θειοτάτην Παναγιότητα ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι υπερῆδιστα προσαγορεύομεν.

Ὁ τῶν ὄλων Κύριος καί Δημιουργός τῶν ἀπάντων, ὁ ἐν δικαιοσύνῃ καί κρίσει ἀληθινή πάντα ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγων καί τῇ εἰκόνι Αὐτοῦ τιμήσας ἡμᾶς, ὁρῶν τήν τοῦ ὄφους ἀπάτην, δι' ἧς φθόνῳ τοῦ διαβόλου ὑπετάγημεν τῷ κράτει τοῦ θανάτου, οὐκ ἀπεστράφη τό πλάσμα Αὐτοῦ, οὐδέ ἐπέλαθῃ ἔργου τῶν χειρῶν Του, ἀλλά διά σπλάγχνα ἐλέους Αὐτοῦ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἀπατήσῃ τόν ἡμᾶς ἀπατήσαντα καί σκυλεύσῃ τόν Ἄδην, ὅστις, κατά τόν χρυσοστομικόν λόγον «λαβῶν σῶμα Θεῷ περιέτυχεν, λαβῶν γῆν συνήντησεν οὐρανῷ, λαβῶν ὄπερ ἔβλεπε, πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπεν». Δούς οὖν ἑαυτόν ἀντάλλαγμα τῷ θανάτῳ, ἐν ᾧ κατειχόμεθα πεπραμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ, κατήλθεν διά τοῦ Σταυροῦ εἰς τόν Ἄδην καί ἀναστάς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὠδοποίησεν ἡμῖν τήν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ὅθεν, ἐν εὐγνωμοσύνῃ πολλῇ καί ἐνδομύχῳ ἀγαλλιάσει, ἡμεῖς «οἱ πρόφῃ ἀπάτη γυμνωθέντες» καί νῦν διά τῆς ζωηφόρου Ἀναστάσεως «στολήν ἀφθαρσίας ἐνδυσάμενοι», μετά τοῦ ἱεροῦ ὑμνωδοῦ βοῶμεν: «Δόξα, Κύριε, τῷ Σταυρῷ Σου καί τῇ Ἀναστάσει Σου».

Ὅτι «διά τοῦ Σταυροῦ», οὗ ὁ γλυκασμός ζωοποιεῖ πάντας τούς πίστει μετέχοντας, «χαρά ἦλθεν ἐν

ὄλῳ τῷ κόσμῳ». Ὅθεν, «διαπαντός εὐλογοῦντες τόν Κύριον, ὑμνοῦμεν τήν Ἀνάστασιν Αὐτοῦ. Σταυρόν γάρ ὑπομείνας δι' ἡμᾶς, θανάτῳ θάνατον ὄλεσεν».

Τήν ἐκ νεκρῶν ἐνδοξον Ἀνάστασιν του Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί αὐθις ἐορτάζοντες, ὅλη ψυχῇ καί διανοίᾳ εὐχόμεθα, ὅπως ἡ ἀνεκκλήτος χαρά καί τό ἀνέσπερον φῶς, τά ἐκ τοῦ Θεοδέγμονος Τάφου πηγάσαντα, πληρώσῃσι τά πάντα καί ἰδίως τάς ἡμετέρας ψυχάς ὡς βότρυν πέπειρον οἶνον στάζοντα εὐφραίνωσι καί λαμπρύνωσιν.

Τήν Ὑμετέραν Θειοτάτην Παναγιότητα υπερῆδιστα προσαγορεύοντες διά τοῦ θριαμβευτικοῦ παιᾶνος Χριστός Ἀνέστη! καί ἀδελφοποθήτως περιπτυσσόμενοι Ὑμᾶς καί τόν ἐν Κυρίῳ Ἀναστάντι ἐόρτιον ἀσπασμόν ἀποδιδόντες, συναφραϊνόμεθα Αὐτῇ τε καί τῇ κατ' Αὐτήν Ἀγιωτάτῃ Μητρί Ἐκκλησίᾳ, τῷ εὐαγεῖ Κλήρῳ καί τῷ περιουσίῳ Λαῷ τοῦ Θεοῦ, ὧν προΐσταται, εὐχόμενοι δ' ἅμα, ὅπως ὁ Ἀναστάς Κύριος, ὁ τοῖς Αὐτοῦ Ἀποστόλοις εἰρήνην δούς, τόν κόσμον Αὐτοῦ εἰρηνεύσῃ, τήν Ἁγίαν Αὐτοῦ Ἐκκλησίαν καλῶς διαφυλάξῃ, τήν δέ λίαν ἡμῖν πεφιλημένην Σεπτῆν Κορυφήν ἐπί ἔτη ὡς μήκιστα ἐν εἰρήνῃ, ὑγιείᾳ, ἄνωθεν σοφίᾳ τε καί δυνάμει διατηρήσῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἀγιωτάτης Αὐτοῦ Ἐκκλησίας καί πρὸς δόξαν τοῦ Ἁγίου Αὐτοῦ Ὄνοματος.

Ἐπί δέ τούτοις καί αὐθις κατασπαζόμενοι φιλαδέλφως τήν Ὑμετέραν Θειοτάτην Παναγιότητα φιλήματι ἐορτίῳ καί περιπτυσσόμενοι Αὐτήν ἐν Χριστῷ Ἀναστάντι, διατελοῦμεν,

† Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνυμος,
Πρόεδρος

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ κ. Δανιήλ,
Προέδρου τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως

(ΙΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν
Ἱερῶν Μητροπόλεων, Πάτρα, 17-19.9.2012)

1. Ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐκτός τῶν ἄλλων ἀρμοδιοτήτων τῆς, κατά τόν Καταστατικό Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ν. 590/1977 Φ.Ε.Κ. τ. Α΄ 146), «Μερμῶν διὰ τήν ἐκκλησιαστικήν τάξιν καί εὐπρέπειαν ὡς καί διὰ πᾶν εἰς τήν θείαν Λειτουργίαν ἀφορῶν θέμα» (ἄρθρο 4 § γ΄).

Α΄

Σέ ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς προβλέψεως μεταξὺ τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν συνεστήθη μέ διάταξη τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου ἢ Συνοδικῆ Ἐπιτροπῆ ἐπὶ τῆς θείας Λατρείας καί τοῦ Ποιμαντικοῦ Ἔργου (ἄρθρο 10 § δ΄ τοῦ Ν. 590/1977 Φ.Ε.Κ. τ. Α΄ 146), τῆς ὁποίας ἀρμοδιότητα εἶναι κατά τό ἄρθρο 16 τοῦ Κανονισμοῦ 160/2004 «Περί λειτουργίας τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν» Φ.Ε.Κ. τ. Α΄ 100/20.5.2004):

α. Ἡ μελέτη τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ, διὰ τῆς οἰκείας Ὑποεπιτροπῆς, ἐποπτεία συντάξεως καί ἐκδόσεως τῶν Διπτύχων ἐκάστου ἔτους.

β. Ἡ σύνταξις πλήρους καί σαφοῦς «λειτουργικοῦ κώδικος», ἀναγκαίου διὰ τήν εὐταξίαν ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ καί τοῖς λοιποῖς Ἱεροῖς Μυστηρίοις καί Τελεταῖς, ὡς καί διὰ τήν καθιέρωσιν ἐνιαίας λειτουργικῆς πράξεως καθ' ἅπασαν τήν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

γ. Ἡ ἐποπτεία καί φροντίς διὰ τήν συμπλήρωσιν τῶν ἐν τοῖς λειτουργικοῖς βιβλίοις ὑπαρχουσῶν ἐλλείψεων εἰς βασικᾶς Ἱεράς Ἀκολουθίας, ὡς καί διὰ τήν καταλογογράφησιν καί τήν ἐκδοσιν ἐνημερωτικῶν πινάκων τῶν ἐκδοθεισῶν ἢ καί ἀνεκδότων Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν.

δ. Ἡ τεκμηριωμένη, σαφῆς καί πλήρης καταγραφή τῆς δεοντολογίας, τῶν σκοπῶν, τῶν τρόπων, τῶν εἰδικῶν προβλημάτων ἢ δυσχερειῶν καί

τῶν προτεραιοτήτων τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου ἐναντι γενικῶς τῶν κοινωνικῶν «ομάδων».

ε. Ἡ πρότασις περὶ διοργανώσεως πανελληνίων καί τοπικῶν Συνεδρίων στελεχῶν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου κατά τομεῖς δραστηριότητος, ὡς καί ἡ ποιμαντικὴ φροντίς καταρτίσεως τῶν πρεσβυτερῶν καί τῶν ὑποψηφίων πρεσβυτερῶν, ὡς ἀμέσων συνεργατῶν καί πολυτίμων βοηθῶν τῶν Ἐφημερίων.

στ. Ἡ συνεργασία μετὰ Σ.Ε. ὁμοειδῶν σκοπῶν ἐν τῇ ἀντιμετώπισει συναφῶν προβλημάτων»

Μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας συνεστήθη ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως μέ τήν ἐξῆς ἀρμοδιότητα κατά τό ἄρθρο 4 τοῦ Κανονισμοῦ 139/1999 «Περί συστάσεως, ὀργανώσεως καί λειτουργίας τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως» (Φ.Ε.Κ. τ. Α΄ 236/8.11.1999).

Ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ:

α. Προσδιορίζει καί μελετᾷ συγκεκριμένα προβλήματα τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας σήμερον καί γνωματεύει ἐπ' αὐτῶν, ὥστε νά ἔχη ἡ Ἱερά Σύνοδος ὑπεύθυνον καί τεκμηριωμένην ἐνημέρωσιν κατά τήν λήψιν τῶν ἐνδεικνυομένων ἀποφάσεων.

β. Μέ ἔγκρισιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί ἐν συνεργασίᾳ μέ τὰς λοιπὰς Συνοδικὰς Ἐπιτροπὰς, τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις, τὰς Ἱεράς Μονὰς καί πάντα ἄλλον φορέα, διοργανώνει διαφόρους ἐκδηλώσεις, ὅπως: Συνέδρια, Ἡμερίδας, Σεμινάρια κ.λπ. ἢ προβαίνει εἰς θεολογικάς ἐκδόσεις, ἐκλαϊκευτικά δημοσιεύματα, παραγωγὴν ὀπτικοακουστικῶν μέσων, ραδιοτηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν, ἀξιοποιήσιν τῶν δυνατοτήτων τοῦ διαδικτύου (Internet) κ.λπ., τόσον διὰ τήν ἐκπαίδευσιν καί ἐπιμόρφωσιν τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου ἐπὶ λειτουργικῶν θεμάτων, ὅσον

καί διά τήν καλλιέργειαν τῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τῶν πιστῶν.

γ. Μέ ἔγκρισιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καί ἐν συνεργασίᾳ ἰδιαίτερος μέ τας Ὁρθοδόξους Θεολογικάς Σχολάς, προγραμματίζει ἐπιστημονικάς ἐρεῦνας, προτείνει τήν χορήγησιν ὑποτροφιῶν λειτουργικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι καί ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ, ἀποστέλλει ἐκπροσώπους αὐτῆς εἰς λειτουργικά καί ἄλλα παρεμφερῆ συνέδρια καί γενικῶς ἀναλαμβάνει πᾶσαν πρωτοβουλίαν, ἣτις θά συντελέσῃ εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος διά τήν σπουδὴν τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καί τήν ἀνάδειξιν καί προβολήν τοῦ γνησίου ὀρθοδόξου λειτουργικοῦ ἡθους».

Β'

Πέραν τούτων ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος τοῦ θέματος τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν ἔχουν συσταθεῖ ἀπό τήν Ἱεράν Σύνοδον καί οἱ ἑξῆς Ἐπιτροπές:

1) Ἡ Συνοδική Ἐπιτροπή Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης καί Μουσικῆς, στήν ὁποία ἀνήκουν οἱ ἑξῆς ἀρμοδιότητες, κατά τό ἄρθρο 14 τοῦ Κανονισμοῦ 160/2004 «Περί λειτουργίας τῶν Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν» (Φ.Ε.Κ. τ. Α' 100/20.5.2004):

α. Ἡ παρακολούθησις τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν καί ἡ προαγωγή αὐτῶν διά παντός προσφόρου μέσου.

β. Ἡ ἀγρυπνος μέριμνα καί διαφύλαξις τοῦ λειτουργικοῦ ἡθους καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἐπί τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν καί ἡ ὑπεύθυνος γνωμοδοτικὴ ἐπίσημανσις τῶν περιεσφρομένων καινοτομιῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἢ διόρθωσιν τούτων, δι' ἐνδελεχοῦς μελέτης, συντάξεως ὑπομνημάτων πρὸς τήν Δ.Ι.Σ., ἐκδόσεως ἐνημερωτικῶν ἐντύπων καί διοργανώσεως Συνεδρίων.

γ. Ἡ καταγραφή τῶν ὑφισταμένων, παρὰ τῆ Ἱερᾶ Ἀρχιεπισκοπῆ καί ταῖς Ἱεραῖς Μητροπόλεσι, σχετικῶν Σχολῶν (ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀγιογραφίας, συντηρήσεως ἱερῶν εἰκόνων κ.λπ.) τοῦ ἱστορικοῦ λειτουργίας καί τοῦ ὀργανογράμματος μίας ἐκάστης, ὡς καί ἡ ἐκπόνησις ἐνός Γενικοῦ Κανονισμοῦ περὶ τῆς λειτουργίας αὐτῶν.

δ. Ἡ ἐνημέρωσις καί ἡ παροχὴ προγραμματικῆς ἢ ὀργανωτικῆς βοηθείας εἰς Ἐκκλησιαστικά Νομικά Πρόσωπα, Ἱεράς Μητροπόλεις, Ἱεράς Μονάς, Ἐνορίας, Ἐκκλησιαστικά Ἰδρύματα, προτι-

θέμενα νά ἀναπτύξουν ἀντιστοίχους δραστηριότητας.

ε. Ἡ ἐξόφλησις διά καταλλήλων εἰσηγήσεων πρὸς τήν Δ.Ι.Σ. καί διά διαβημάτων Αὐτῆς πρὸς τήν Πολιτείαν τῆς δυνατότητος τελέσεως κατά καιρούς τῆς Θείας Λειτουργίας ἐντός χριστιανικῶν μνημείων, τελούντων ἐν ἐξαρτήσει πρὸς τό Κράτος, διαφυλαττομένης τῆς ἱερότητος, τῆς ἰστορίας, ἀλλά καί τῆς συμφύτου καλλιτεχνικῆς ἀξίας αὐτῶν.

στ. Ἡ προβολή τῶν ὑφισταμένων ἱερῶν μνημείων δι' ἐνημερωτικῶν δημοσιευμάτων καί τευχιδίων καί λοιπῶν μέσων ἠλεκτρονικοῦ τύπου (Η/Υ, Ρ/Σ, Τηλεοράσεως, Διαδικτύου, κ.λπ.) πρὸς τὰ στελέχη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου, τόν ἐπιστημονικόν κόσμον καί τόν ποιμαίνόμενον λαόν, ἐπί σκοπῷ τονισμοῦ τῆς δι' αἰῶνων συνεχοῦς καί ἀδιακόπου ἐκκλησιαστικῆς παρουσίας καί καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὑποβοηθητικῶς πρὸς τήν ἀσκουμένην λειτουργικὴν καί ἀντιαιρετικὴν ποιμαντικὴν.

ζ. Ἡ ἐπισταμένη, δι' Εἰσηγήσεων πρὸς τήν Δ.Ι.Σ., φροντίς πρὸς διασφάλισιν τοῦ δικαιώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν μνημείων.

η. Ἡ συνεργασία καί συμπαράστασις πρὸς τό Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας (Κανονισμός 17/1981 τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, «Σύστασις καί Ὄργάνωσις Ἰδρύματος Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» Φ.Ε.Κ. 135/1982 - τ. Α')

θ. Ἡ συμπαράστασις πρὸς τό ἔργον τῆς Ὑπηρεσίας Ναοδομίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

ι. Ἡ εἰσήγησις, πρὸς τήν Δ.Ι.Σ., περὶ ἀπονομῆς τιμητικῶν διακρίσεων εἰς τόν χῶρον τῆς λειτουργικῆς τέχνης καί τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς».

2) Ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τήν Ἀκαδημία Ἐκκλησιαστικῶν Τεχνῶν πού ἔχει τίς ἑξῆς ἀρμοδιότητες, κατά τό ἄρθρο 4 τοῦ Κανονισμοῦ 133/199 «Περί συστάσεως, Ὄργανώσεως καί λειτουργίας Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς διά τήν Ἀκαδημίαν Ἐκκλησιαστικῶν Τεχνῶν» Φ.Ε.Κ. τ. Α' 236/8.11.1999):

α. Νά ὀργανώσῃ τήν λειτουργίαν Ἀκαδημίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐκμάθησεως καί διακονίας ἐν συνεχείᾳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Τεχνῶν, μέ προοπτικὴν διορθοδόξου συμβολῆς, τῆς ὁποίας τό

όργανόγραμμα, τήν σύνθεσιν καί τούς ὄρους λειτουργίας, ὥστε νά ἀποτελέσῃ Κιβωτόν διατηρήσεως καί διαφυλάξεως καί διαδόσεως τῶν στοιχείων τῆς πατρῶας Ἐκκλησιαστικῆς Τέχνης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

β. Νά προσδιορίσῃ τήν στάθμην τῶν σπουδῶν (IEK-TEI), ἀφοῦ διερευνήσῃ τήν δυνατότητα περὶ τῆς ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας καί τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων αὐτῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἀντιστοίχων τίτλων, πρὸς ἐπαγγελματικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἀποφοίτων.

γ. Νά συντάξῃ τὰ προγράμματα σπουδῶν τῆ συνδρομῆ εἰδικῶν καθ' ἕλλην ἀρμοδίων καθηγητῶν.

δ. Νά δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις ὥστε οἱ σπουδασταὶ τῆς ἐξονομασθείσης Ἀκαδημίας νά βιώνουν μὲ ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν καί τὸ ἀρμόζον ἐκκλησιαστικὸν ἦθος καί τὴν διακονίαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Λειτουργικῶν Τεχνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τοῦ πληρώματος Αὐτῆς.

ε. Νά ὑποβάλλῃ προτάσεις πρὸς ἐξασφάλισιν χρηματοδοτικῶν πόρων διὰ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν καί ἀνάπτυξιν τῆς Ἀκαδημίας.

3) Ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Χριστιανικῶν Μνημείων πού ἔχει τίς ἐξῆς ἀρμοδιότητες, κατὰ τὸ ἄρθρο 4 τοῦ Κανονισμοῦ 137/199 «Περὶ συστάσεως, Ὁργανώσεως καί λειτουργίας Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὰ Χριστιανικά Μνημεῖα» (Φ.Ε.Κ. τ. Α' 236/8.11.1999):

α. Νά ἐπικοινωνῇ ἀμέσως μὲ τὰς κατὰ τόπους Ἱεράς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὥστε τὸ συντομώτερον δυνατὸν νά ἐπιτελεσθῇ ἡ καταγραφή τῶν σωζομένων εἰς αὐτάς Χριστιανικῶν Μνημείων, παλαιοχριστιανικῶν, βυζαντινῶν, μεταβυζαντινῶν καί νεωτέρων.

β. Νά ἐπικοινωνῇ μὲ τὰς κατὰ τόπους Διευθύνσεις τῶν Ἐφορειῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, ὥστε νά διερευνηθῇ διὰ τῆς ἀμοιβαίας συνεργασίας καί νά διαπιστωθῇ ὁ καλύτερος τρόπος, διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν προσπαθειῶν ἀναστηλώσεως τῶν Μνημείων, τὰ ὁποῖα θά καταγραφοῦν, καί μάλιστα ἐκείνων, ἅτινα ἔχουν ἀνάγκην ἀναστηλώσεως ἢ συντηρήσεως.

γ. Νά μελετήσῃ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν Ἱερῶν αὐτῶν τόπων, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πληρώματος Αὐτῆς.

δ. Νά εὐαισθητοποιήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, μὲ κάθε πρόσφορον μέσον (Τύπον, ΜΜΕ, διανομὴν ἐντύπων κ.λπ.), ὥστε νά ὑπάρξῃ ἐνδιαφέρον καί ἀνιδιοτελὴς προσφορὰ ἐκ μέρους εἰδημόνων Ἀρχιτεκτόνων Μηχανικῶν καί Συντηρητῶν διὰ τὴν ἀποτύπωσιν τῶν μνημείων αὐτῶν καί τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἀπαιτούμενων μελετῶν.

ε. Νά ἐντάξῃ τὰ μνημεῖα αὐτὰ εἰς Προγράμματα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ ἢ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, ὥστε νά ὑπάρξουν ὑπὲρ αὐτῶν οἰκονομικαὶ χορηγίαι.

στ. Νά ἐκπονήσῃ Ἐκκλησιαστικὸν Χάρτην, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου νά ἀποτυπωθοῦν τὰ κατὰ τόπους Χριστιανικά Μνημεῖα.»

2. Στὸ παρὸν Πανελλήνιο Λειτουργικὸ Συμπόσιο θά μελετηθῇ τὸ θέμα: «Οἱ λειτουργικὲς Τέχνες» στίς ὁποῖες συμπεριλαμβάνονται ἡ γλυπτικὴ (σέ μάρμαρο, πέτρα, ξύλο), ἡ ἀγιογραφία (τοιχογραφίες καί φορητὲς εἰκόνες), ἡ μουσικὴ, ἡ μεταλλουργία, ἡ χαρακτικὴ, ἡ κεντητικὴ καί ἡ διακοσμητικὴ καί λοιπές.

Μὲ τὸ ἐπιλεγέν αὐτὸ θέμα ἡ Ὁργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ, πού εἶναι ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, ἀποσκοπεῖ:

α. νά τονίσῃ, ὅτι οἱ λειτουργικὲς τέχνες παρουσιάζουν καί καθιστοῦν ἀντιληπτές στίς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου τίς θεῖες ἀόρατες καί πνευματικὲς πραγματικότητες καί ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν λατρεία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ «δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καί εὐλαβείας» (Πρὸς Ἑβραίους ιβ' 28).

β. νά διευκρινήσῃ, ὅτι οἱ λειτουργικὲς τέχνες δὲν λειτουργοῦν αὐτόνομως ἀπὸ τὴν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ ὑποχρεοῦνται νά ἐκφράζον καί νά συμφωνοῦν μὲ τὴν διδασκαλίαν, τὸ ἦθος καί τὴν πνευματικότητα τῆς Ἐκκλησίας μας,

γ. νά ἐπισημάνῃ, ὅτι οἱ θεράποντες αὐτῶν τῶν τεχνῶν ὀφείλουν νά διαθέτουν ὅλες τίς προϋποθέσεις τῶν διακονούντων στὴν λατρεία τοῦ Θεοῦ, ὅπως καθορίζονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Οί σπουδαιότεροι και κυριώτεροι παράγοντες που διαμορφώνουν τις λειτουργικές τέχνες είναι:

1) Ἡ χρήση παλαιότερων αισθητικῶν πρακτικῶν καί ἐκφραστικῶν μορφῶν στή σύγχρονη τεχνική πραγματικότητα.

2) Ἡ ἀνάμειξις καλλιτεχνικῶν μορφῶν καί ἐκφράσεων σχολῶν καί τεχνοτροπιῶν ἐντός τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνεξαρτήτως τῆς ἱστορίας καί τῆς γενικωτέρας φυσιογνωμίας του.

3) Ἡ χρήση νέων ὑλικῶν καί τῶν νέων τεχνολογιῶν ἐπεξεργασίας πού αὐτά συνεπάγονται τήν κατασκευή εἰδῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

4) Ὁ τρόπος πού δομεῖται καί ὀργανώνεται ἡ ἀφιερωματική πρακτική στόν τόπο μας.

5) Ἡ ἀναζήτησις τῆς πρωτοτυπίας καί τοῦ ἐντυπωσιασμοῦ συχνά ὀδηγεῖ τούς κατασκευαστές νά υἱοθετοῦν λειτουργικά ἀντικείμενα καί ἱερατικά εἶδη, ἡ διακόσμηση τῶν ὀπῶν ὑπάγεται σέ ἄλλοτρια διακοσμητικά σχήματα σέ ἀνάλογες παραδόσεις ἄλλων λαῶν.

6) Τίς λειτουργικές τέχνες ἐπηρεάζουν καί ἡ ἔλλειψις αισθητικῆς παιδείας, γνώσεων τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης καί γενικότερα αισθητικῆς εὐαισθησίας.

3. Ὑπενθυμίζουμε τά θέματα τῶν προηγουμένων Πανελληνίων Λειτουργικῶν Συμποσίων.

Τό Α΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 1999 στήν Ἱερά Μονή Πεντέλης, μέ θέμα: «*Τό Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος*».

Τό Β΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2000 στόν Βόλο, στήν Ἱερά Μητρόπολη Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ, μέ θέμα: «*Τήν Λειτουργικήν Ἀνανέωσιν*».

Τό Γ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2001 στήν Νεάπολη Θεσσαλονίκης, στήν Ἱερά Μητρόπολη Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως, μέ θέμα: «*Τό Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας*».

Τό Δ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2002 στό Νέο Προκόπιο Εὐβοίας, στήν Ἱερά Μητρόπολη Χαλκίδος, μέ θέμα: «*Τό Μυστήριον τοῦ Γάμου*».

Τό Ε΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2003 στό Νέο Προκόπιο Εὐβοίας, στήν Ἱερά Μητρόπολη Χαλκίδος, μέ θέμα: «*Ἱερουργεῖν τό Εὐαγγέλιον*».

Τό ΣΤ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2004 στήν Τήνη, στήν Ἱερά Μητρόπολη Σύρου, μέ θέμα: «*Χριστιανική Λατρεία καί εἰδωλολατρία*».

Τό Ζ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2005 στό Νέο Προκόπιο Εὐβοίας, στήν Ἱερά Μητρόπολη Χαλκίδος, μέ θέμα: «*Τό Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης*».

Τό Η΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2006 στό Συνεδριακό Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ στά Μελισσιάτικα Ν. Μαγνησίας, μέ θέμα: «*Τό Χριστιανικόν Ἑορτολόγιον*».

Τό Θ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2007 στό Συνεδριακό Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ στά Μελισσιάτικα Ν. Μαγνησίας, μέ θέμα: «*Τό Μυστήριον τοῦ θανάτου εἰς τήν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας*».

Τό Ι΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2008 στό Συνεδριακό Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ στά Μελισσιάτικα Ν. Μαγνησίας, μέ θέμα: «*Ἡ ὑγεία καί ἡ ἀσθένεια στήν λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας*».

Τό ΙΑ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2009 στό Συνεδριακό Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ στά Μελισσιάτικα Ν. Μαγνησίας, μέ θέμα: «*Μυσταγωγῶν, Κύριε, τούς μαθητάς ἐδίδασκες λέγων*».

Τό ΙΒ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2010 στό Συνεδριακό Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος καί Ἄλμυροῦ στά Μελισσιάτικα Ν. Μαγνησίας, μέ θέμα: «*Πρόσωπα καί Σταθμοί, ὀρόσημα στήν διαμόρφωση τῆς θείας λατρείας*».

Τό ΙΓ΄ συγκλήθηκε τό ἔτος 2011 στό Ἴδρυμα Τηνιακοῦ Πολιτισμοῦ στήν Τήνη τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σύρου, μέ θέμα: «*Ὁ Λειτουργικός Λόγος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας σήμερον*».

4. Χαιρετισμοί

Χαιρετίζω ἐγκάρδια καί φιλάδελφα:

α. Τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη καί Ποιμνάρχη τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μητροπόλεως καί ἀγαπητό ἐν Χριστῷ ἀδελφό κ. Χρυσόστομο.

β. Τούς παρόντες Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτες, πού εὐλογοῦν μέ τήν σεπτή παρουσία τους τούς ποιμαντικούς προβληματισμούς ὄλων μας.

γ. Τούς ἐντιμότερους Ἄρχοντες τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, πού μᾶς τιμοῦν μέ τήν παρουσία τους.

δ. Τούς Πανοσιολογιωτάτους, Αἰδεσιμολογιωτάτους Πρεσβυτέρους καί Ἐλλογιμωτάτους Εἰσηγητές καί Μέλη τοῦ παρόντος Συμποσίου, πού ὄλοι μαζί θά συμπροβληματισθοῦμε γιά τά θέματα πού θά ἀναπτυχθοῦν στίς ἐπί μέρους εἰσηγήσεις.

ε. Όλους αυτούς πού προσήλθαν στό συγκαλούμενο σήμερα, μετά από απόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας μας, Δέκατο Τέταρτο (ΙΔ΄) Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων

5. Εὐχαριστίες

Ἐπιτρέψατέ μου, ὡς Πρόεδρος τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς νά εὐχαριστήσω:

α. Τὴν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας μας, γιά τὴν ἀπόφασή της νά συγκαλέσει τὰ παρόν Συμπόσιο.

β. Τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπό μας κύριο Ἱερώνυμο γιά τὴν ἀποδοχὴ τοῦ αἰτήματος τῆς Ἐπιτροπῆς μας νά συγκληθῆ τὸ παρόν Λειτουργικό Συμπόσιο καὶ νά τὸ θέσῃ ὑπὸ τὴν αἰγίδα του, ὅπως ἐπίσης καὶ γιά τὴν ὅλη ὑποστήριξί του στό ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς μας.

γ. Τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Πατρῶν κ. Χρυσόστομο, πού μᾶς φιλοξενεῖ καὶ ἀνέλαβε αὐτό τὸν κόπο πρόθυμα, φιλόφρονα καὶ φιλάδελφα.

δ. Τοὺς Σεβασμιωτάτους ἀδελφούς, τοὺς παρόντες καὶ ὅλους ὅσοι ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους στό παρόν Συμπόσιο.

ε. Τοὺς παρισταμένους Ἄρχοντες τῆς πόλεως πού μᾶς τιμοῦν μέ τὴν παρουσία τους.

στ. Τοὺς προσελθόντες ἀπὸ τίς Ἱερές Μητροπολεις πατέρες καὶ ἀδελφούς, Μέλη τοῦ Συμποσίου.

ζ. Τοὺς Εἰσηγητές, πού ἀνέλαβαν τὴν εὐθύνη καὶ τὸν κόπο νά ἐτοιμάσουν τίς εἰσηγήσεις τους.

η. Τὰ μέλη τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῶν Συναρμοδίων Συνοδικῶν Ἐπιτροπῶν, πού ἀναφέρθηκαν, γιά τὴν συμβολή στὴν πραγματοποίηση τοῦ Συνεδρίου.

θ. Ὅσους κοπίασαν ἢ θά κοπιᾶσουν γιά τὴν πραγματοποίηση τοῦ Συμποσίου μας. Τὸν Γραμματέα μας Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη κ. Βαρνάβα Θεοχάρη, τοὺς συνεργάτες τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πατρῶν.

ι. Τοὺς χορηγούς μας.

Προσφώνηση

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. Χρυσοστόμου

(ΙΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν
Ἱερῶν Μητροπόλεων, Πάτρα, 17-19.9.2012)

Σεβασμιώτατε Ἅγιε Καισαριανῆς,
Πρόεδρε τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς
Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως,
Σεβασμιώτατοι Ἅγιοι Ἀδελφοί,
Ἐντιμότατοι Ἄρχοντες καί Ἐκπρόσωποι Ἀρχῶν,
Ἐλλογιμότατοι κύριοι Καθηγηταί,
Ἀδελφοί μου,

μέ ἅπλετη χαρά καί ιδιαίτερη ἀγαλλίαση σᾶς καλωσορίζομε στήν Ἀποστολική πόλη τῶν Πατρῶν, σᾶς ἐναγκαλιζόμεθα ἐν ἀγάπῃ καί σᾶς ἀσπαζόμεθα ἐν Κυρίῳ ἀπευθύνοντες τόν χαιρετισμό: «Ὡς εὖ παρέστητε πατέρες καί ἀδελφοί».

Εἶναι μεγάλη εὐλογία γιά μᾶς καί μεγάλη τιμή τό ὅτι φιλοξενοῦμε στήν πόλη μας τό ΙΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο, Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, μέ θέμα: «Οἱ Λειτουργικές Τέχνες» καί εὐχαριστοῦμε πολύ τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο, τήν Ἱερά Σύνοδο καί τήν Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπή Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, διότι ἐπελέγη καί ὀρίσθη ἡ Πάτρα, ὡς τόπος διεξαγωγῆς τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἀνέκαθεν ἔδωσε ιδιαίτερη σημασία στήν τέχνη γενικῶς καί ιδιαίτέρως στίς Λειτουργικές τέχνες, θεωρώντας αὐτές ὡς ἔκφραση τοῦ ἐσωτερικοῦ, πνευματικοῦ κάλλους, ὅπως προκύπτει ἀπό τήν ἁρμονία καί τήν τελειότητα τῆς δημιουργίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ.

Αὐτή ἡ ἁρμονία, ἡ ὠραιότης καί πνευματική λαμπρότης, ἐκφράζεται, μέσα ἀπό τήν Ἁγιογραφία, τήν ἀνέγερση Ἱερῶν Ναῶν, τήν Ὑμνολογία κ.λπ., πού βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο διά τῶν αἰσθητῶν στοιχείων καί σημείων, νά ἀναχθῆ στόν Θεό. Μιλᾶμε λοιπόν γιά ἀναγωγικές τέχνες.

Πιστεύομε ὅτι μέσα ἀπό τίς εἰσηγήσεις τῶν ἐκλεκτῶν Εἰσηγητῶν καί τίς συζητήσεις πού θά ἐπακολουθήσουν, θά ἀναδειχθῆ ἔτι περαιτέρω τό

μεγαλεῖο τῆς Λειτουργικῆς Τέχνης καί θά ἐξαχθοῦν τά ἀνάλογα συμπεράσματα.

Πρός τούτους, ἐπιθυμῶ νά ἐκφράσω τίς θερμές εὐχαριστίες μου, πρὸς τοὺς ἀδελφούς τῆς Χριστιανικῆς Ἑστίας Πατρῶν, οἱ ὅποιοι μέ πολύ μεγάλη προθυμία προσέφεραν τοὺς ὠραίους αὐτούς χώρους, γιά τήν διεξαγωγή τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συμποσίου καί ὄχι μόνο, ἀλλά ἀνέλαβαν καί τήν ὅλη διακονία τῶν συμμετεχόντων στό Λειτουργικό Συμπόσιο, μέ διάθεση θυσιαστική, σέ συνεργασία μέ τόν Ἐπίσκοπο, τήν Ἱερά Μητρόπολη γενικῶς καί μέ τά στελέχη τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἰδιαιτέρως εὐχαριστῶ τόν κ. Ἀναστάσιο Κωστόπουλο καί ὅλους ὅσοι συνεργάστηκαν μαζί μας, γιά τόν συγκεκριμένο σκοπό.

Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. Ἡ παρουσία ὅλων σας σήμερα ἐδῶ, ἀπό ὅλη τήν Ἑλλάδα, μᾶς δίνει χαρά, γιατί βλέπομε τά τίμια καί ἀγαπητά πρόσωπά σας.

Μᾶς δίνει δύναμη, γιατί ἡ συναναστροφή μέ ἀδελφούς ἐν Κυρίῳ, μᾶς στηρίζει στήν ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου μας.

Μᾶς προσφέρει ἐλπίδα, γιατί μέσα ἀπό τήν ἐνότητα πού βιώνομε κατά τίς ἱερές συνάξεις βλέπομε ὅτι, ἀπό κοινοῦ πορευόμεθα στήν ἀντιμετώπιση τῶν δυσκολιῶν καί δυσχερειῶν, πού εἶναι τόσο πολλές καί ἰδιαζούσης φύσεως, ἔνεκα μάλιστα τῆς σοβούσης κρίσεως.

Μέ τήν παράκληση νά δέεσθε πρὸς Κύριον ὑπέρ τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ Ἱεροῦ Κληρου καί τοῦ εὐσεβοῦς Λαοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως μας καί μέ τήν βεβαιότητα, ὅτι θά ἔχωμε τάς καρδίας σας κοντά μας ἐν ζεοῦσῃ ἀγάπῃ, σᾶς ὑποδεχόμεθα στήν πόλη μας, εὐχόμενοι κάθε εὐλογία, δωρεά καί χάρη παρά τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, διά πρεσβειῶν τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

Καλή ἐπιτυχία στίς ἐργασίες τοῦ Συμποσίου.

Τά Ἰαμφια (Ἱστορία - Θεολογία)

*Τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γεωργίου Χ. Χρυσοστόμου,
Πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας,
Καθηγητοῦ τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης*

(Εἰσήγηση στό ἸΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο
Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Πάτρα, 17-19.9.2013)

«ἐν περιβολῇ ἱματίων μή καυχῆση»
(Σοφ. Σειρ. 11,4)

Ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι φυγή ἀπό τόν κόσμο, ἀλλά χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἱστορική ἐμβάθυνση στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτό, ἀκριβῶς, φανερώνει τή θεϊκή καταγωγή τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδή ὁ Θεός συναντᾷ καί σώζει τό δημιούργημά Του μέσα στήν ἱστορία. Ὁ κόσμος καί ἡ ἱστορία, πού ἐκτυλίσσεται σέ αὐτόν, ἀποτελοῦν τόν κατεξοχήν τόπο συναντήσεώς μας μέ τόν Θεό. Ὑπό τίς προϋποθέσεις αὐτές, ἡ ἱστορική ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἱματίων κατέχει σημαντική θέση στήν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας¹.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, κάθε ἐξωτερικό στοιχεῖο τῆς θείας λατρείας χρήζει ἐρμηνείας καί διευκρινίσεως, προκειμένου νά συμβάλει ἀποτελεσματικότερα στή συμμετοχή τῶν πιστῶν. Τά πάντα νοηματοδοτοῦνται θεολογικά. Σύμφωνα μέ τά παραπάνω, κατανοεῖται καί ὁ πατερικός λόγος: «μή κάκιζε τήν ὕλην, οὐ γάρ ἄτιμος ἐστι. Οὐδέν γάρ ἄτιμον, ὃ παρά Θεοῦ γεγένηται... καί σέβων οὐ παύσομαι τήν ὕλην, δι' ἧς ἡ σωτηρία μου εἴργασται...»². Στά ἐξωτερικά καί ὕλικά στοιχεῖα τῆς θείας λατρείας ἀνήκουν καί τά ἱερά ἱματῖα.

Ἡ καθιέρωση τῶν ἱερῶν ἱματίων

Ὁ ὄρος «ἱματίον» προέρχεται ἀπό τό ρῆμα «ἀμφέννυμι». Στήν κοινή γλώσσα σημαίνει τήν ἀμφίεση, τό ἐνδύμα⁴. Στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα, εἰδικότερα, ὡς «ἱματῖα» ἐννοοῦνται τόσο τά καλύμματα τῆς ἁγίας τράπεζας ὅσο καί τά ἐνδύματα τῶν λειτουργῶν⁵. Στά Εὐχολόγια ἀπαντῶνται καί ὡς «ἀμφίσεις»⁶ ἢ «ἀπαμφίσεις»⁷. Ἐπίσης, συναντῶνται καί μέ ἄλλες ὀνομασίες, ὅπως «λειτουργικά ἐνδύματα», «ἱερατικά

ἱματῖα» καί «λειτουργικά ἱματῖα»⁸. Προορισμός τῶν ἱματίων εἶναι ἡ κάλυψη τῆς βαθύτατης ἀνάγκης τοῦ ἀνθρώπου κάθε ἐποχῆς, προκειμένου νά ἐκφράσει τή λατρεία του πρὸς τόν Θεό μέ τήν καλύτερη καί πολυτιμότερη ὕλη⁹.

Τό ζήτημα τῆς ἀμφίεσης τῶν λειτουργῶν ἀπασχόλησε τήν πατερική διδασκαλία. Πολλοί Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς ἀσχολήθηκαν μέ τό θέμα, ὅπως οἱ: Σεβηριανός Γαβάλων (5ος αἰ.)¹⁰, Ἰσίδωρος Πηλουσιώτης (5ος αἰ.)¹¹, Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως (8ος αἰ.)¹², Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων (8ος αἰ.)¹³, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (12ος αἰ.)¹⁴, Θεόδωρος Βαλασαμών (12ος αἰ.)¹⁵, Δημήτριος Χωματιανός (12ος αἰ.)¹⁶, Νικόλαος Καβάσιλας (14ος αἰ.)¹⁷ καί Συμεών Θεσσαλονίκης (15ος αἰ.), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ὁ τελευταῖος τῶν βυζαντινῶν ὑπομνηματιστῶν καί ὡς κατεξοχήν μυσταγωγός¹⁸.

Τά ἱερά ἱματῖα ὑπῆρξαν ἐγγενές στοιχεῖο στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀρχικά οἱ λειτουργοί δέν φοροῦσαν εἰδικά ἐνδύματα, κατά τήν τέλεση τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Ἡ ἐνδυση τοῦ λειτουργοῦ μέ ἱερά ἱματῖα, πρὶν τήν τέλεση τῆς θείας λατρείας, δηλώνει τή μετάβαση ἀπό τό κοσμικό στό ἱερό¹⁹. Ἡ λειτουργική ἀμφίεση τοῦ κλήρου ἐπηρεάστηκε καί ἀπό τήν ἰουδαϊκή λατρευτική παράδοση. Σ' αὐτήν ὀφείλεται καί ἡ συμβολική χροιά, πού τά περιβάλλει, ὅπως μαρτυρεῖται στήν Παλαιά Διαθήκη²⁰. Μετά τή θέσπιση ἐλευθερῆς ἄσκησης τῆς χριστιανικῆς λατρείας στή ρωμαϊκή αὐτοκρατορία, δέν διέκριναν ἀπλῶς τοὺς κληρικούς ἀπό τοὺς λαϊκούς, ἀλλά ὑποδείκνυαν καί τόν ἀκριβῆ βαθμό τῆς ἱερωσύνης²¹. Τή θέσπιση τῶν ἱματίων ἐννοοῦσε τότε καί ἡ κοσμική ἀντίληψη, πού ἐνίσχυε τήν ἐνδυματολογική διαφοροποίηση τῶν

ἐπαγγελματικῶν καὶ κοινωνικῶν τάξεων²². Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναφέρει: «χρήσιμον δέ καὶ τό τῆς ἐσθῆ-τος ἰδίωμα προκηρυττούσης ἕκαστον καὶ προδιαμαρτυρομένης τό ἐπάγγελμα τῆς κατὰ Θεόν ζωῆς»²³.

Τά ἱερά ἄμφια στήν Ἀνατολή ἀναπτύχθηκαν ἀπό τόν 3ο αἰ. Ἐκτός ἀπό τήν ἰουδαϊκή παράδοση καί ὁ μοναχισμός ἀποτελέσει κύριο παράγοντα στή διαμόρφωση τῶν βασικῶν ἱερατικῶν ἀμφίων. Ἀντίθετα, στή Δύση ἐμφανίζονται ἀργότερα, μετά τόν 5ο αἰ. καί ἔχουν προέλευση καθαρὰ κοσμική, προϊόν ἐξαρ-τήσεως ἀπό τήν ἑλληνορωμαϊκή παράδοση²⁴.

Τά ἱερά ἄμφια, σέ ἐπακριβῶς καθορισμένες μορ-φές καί χρώματα, συνοδεύουν τήν τέλεση τῆς θείας εὐχαριστίας καί ἄλλων ἱερῶν τελετῶν, καθόλη τή διάρκεια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους. Ἡ μορφή τους ἀναπτύχθηκε πλήρως μέχρι περίπου τό τέλος τοῦ 9ου αἰ.²⁵. Παρόλο πού αὐτά ἐξελίχθηκαν καί παγιώθηκαν στό πέρασμα τοῦ χρόνου, ἐξακολουθοῦν νά διατη-ροῦν τήν παλαιά τους μορφή²⁶.

Ἰερά ἄμφια ἔχουν διασωθεῖ, σέ ὁλόκληρο τόν κό-σμο, εἴτε σέ ἐκκλησίες, εἴτε σέ μουσεῖα. Ἀποτελοῦν, ἀναμφιβόλως, σημαντικά ἱστορικά τεκμήρια τοῦ πα-ρελθόντος, πού φωτίζουν τό παρόν, ἀποτελώντας ταυτόχρονα καί προϊόντα τέχνης, τεράστιας σημα-σίας²⁷.

Τά ἱερά ἄμφια στή χριστιανική τέχνη

Ἐδῶ πρέπει νά υπογραμμίσουμε ὅτι ἡ ἐκκλησια-στική τέχνη εἶναι τέχνη λειτουργική. Πρόκειται γιά ἕνα ὀπτικό σύστημα, πού υπογραμμίζει πνευματικά γεγονότα²⁸. Καί ἕνα τέτοιο γεγονός εἶναι ἡ σάρκωση τοῦ Θεοῦ, πού σημαίνει τήν εἴσοδο τοῦ πνεύματος στήν ὕλη. Κάτω ἀπό αὐτές τίς προϋποθέσεις, κάθε γραμμή, κάθε χρῶμα, κάθε χαρακτηριστικό τῆς μορ-φῆς, ἀποκτᾶ ἕνα ἰδιαίτερο νόημα. Ἡ Ἐκκλησία δέν λησιμονεῖ ποτέ τόν διακονικό ρόλο τῆς τέχνης, πού ὑπηρετεῖ τήν ἔλευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο καί τόν ἁγιασμό τοῦ ἀνθρώπου. Τελικά, αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης: νά μετα-μορφώσει τόν ἄνθρωπο πού γίνεται μέτοχος τῆς ὠραιότητάς της²⁹. Ἔτσι, δέν ἀντιπαραθέτει τούς κό-σμους τῆς αἰωνιότητος καί τοῦ χρόνου, τοῦ πνεύμα-τος καί τῆς ὕλης, τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου. Τούς βλέπει ἐνωμένους σέ μία ἐνιαία πραγματικότητα, σέ αὐτό τό ἀέναο φῶς, στό ὁποῖο ὅλα τά πράγματα ζοῦν, κινοῦνται καί ὑπάρχουν. Ἡ παράδοση σέ κάθε

λειτουργική τέχνη βασιίζεται σέ δύο πραγματικότη-τες: σέ κάποιο ἱστορικό γεγονός καί στή θεία ἀποκά-λυψη, πού ξεπερνᾶ τά σύνορα τοῦ χρόνου³⁰.

Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἡ τέχνη δέν ἀναζητεῖ τήν ἀλήθεια. Τή διατυπώνει ὡς καθολικό βίωμα. Τό ἐπίτευγμα εἶναι τό καθολικό βίωμα τῆς θεολογίας καί ὄχι ἡ προσωπική ἐμπνευση, ἡ ὁποία ὡστόσο δέν ἀποκλείεται³¹. Ἡ ἐσχατολογία καί ἡ πορεία πρὸς τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν παραμένουν ὡς καθολικό βίωμα μόνο τῆς θείας λατρείας. Συμπαρασύρουν καί τήν ὀρθόδοξη τέχνη. Οἱ πιστοί, συναγμένοι μέσα στήν Ἐκκλησία γιά τήν τέλεση τῆς θείας λατρείας, ἀποκαθιστοῦν μέσῳ τῆς τέχνης καί τῶν λειτουργικῶν κειμένων τόν σύνδεσμό τους μέ τήν Ἐκκλησία. Στήν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας παρατηρήθηκε ὅτι δέν ὑπάρχει ἀληθινή τέχνη, ὅταν δέν ὑπάρχει γνήσια λειτουργική ζωή καί δέν βιώνεται σωστά ἡ ἐκκλησια-στική παράδοση. Ἡ ἔλλειψη πνευματικῆς ζωῆς μαρ-τυρεῖ ἐκκλησιολογική κρίση³².

Τά ἱερά ἄμφια, ὡς προϊόν τῆς λειτουργικῆς τέ-χνης³³, ὑπάρχουν γιά νά ἀναδεικνύουν τά τελούμενα καί ὄχι τόν τελετουργό. Ἡ ἀναζήτηση πρωτοτυπίας καί ἐντυπωσιασμοῦ ὀδηγοῦν σέ μορφές τέχνης πού φέρουν τά χαρακτηριστικά τοῦ «κίτς»³⁴. Ὅποτε πα-ρατηρήθηκε ὑποταγή τοῦ ἥθους τῆς λατρείας σέ μία ἀτομική αισθητική καί στήν ἐπίδειξη –δηλαδή σέ μία ξένη λογική– τότε τό ἀποτέλεσμα ἦταν ὀπισθοδρο-μηση καί καλλιτεχνική ἔκπτωση. Ἡ ὀρθόδοξη παρά-δοση εἶναι ὑψηλῆς αισθητικῆς καί ἑλληνοπρεποῦς λι-τότητας, κάλλους, μέτρου, καί κλασικῆς συνέχειας³⁵.

Τό ἥθος στήν αισθητική τῆς ὀρθόδοξης λατρείας, γενικότερα, καί τῆς λειτουργικῆς ἀμφίσεως τῶν κλη-ρικῶν, εἰδικότερα, ὑπέστησαν μεγάλη ἀλλοίωση κα-τά τήν ἐποχή τῆς τουρκοκρατίας. Συνεπῶς, δέν μπο-ρεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς παραδοσιακό κάτι πού ἀνήκει στήν ἐποχή αὐτή. Τά πρῶτα χαρακτηριστικά παρα-δείγματα πολυχρωμίας καί ἑλλειψῆς ὁμοιομορφίας στά ἱερά ἄμφια ἀντλοῦμε ἀπό τήν εἰκονογραφία τῆς ἐποχῆς³⁶.

Ἀναζήτηση συμβολισμῶν

Ὁ συμβολισμός ὑπῆρξε ἀρχαιότατη συνήθεια τῆς Ἐκκλησίας, μέ τήν ὁποία ἐκφράστηκαν ὑψηλές ἔν-νοιες τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ συμβολική γλώσσα συναντᾶται ἤδη στήν Ἁγία Γραφή. Ὁ μελε-τητής τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ βρίσκεται μπροστά σέ

πλήθος συμβολισμών, τούς οποίους καλείται να αποκωδικοποιήσει³⁷.

Ο συμβολισμός δέν ήταν εφεύρημα του Χριστιανισμού. Γνωστός σέ αρχαίες θρησκείες, έγινε αποδεκτός από τούς Ἰουδαίους. Ἀπό ἐκεῖ τόν παρέλαβε ἡ Ἐκκλησία, τόν ἐμπλούτισε μέ ἐντελῶς νέο περιεχόμενο καί τοῦ ἔδωσε νέες δυνατότητες ἔκφρασης. Ἀπό τά σύμβολα τῶν κατακομβῶν μέχρι τόν συμβολισμό τῶν λειτουργικῶν ἀμφίων, γραμμή τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε ἡ μετάβαση ἀπό τά αἰσθητά καί ὄρατά σίς ὑπεραισθητές καί ὑπερβατικές ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί τῆς νέας ἐν Χριστῷ ζωῆς³⁸. Συνεπῶς, ὁ συμβολισμός εἶναι οὐσιῶδες συστατικό τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας³⁹.

Εἶναι γεγονός ὅτι πίσω ἀπό τό μικρότερο στοιχεῖο τῆς θείας λατρείας κρύβεται κάποιο θεολογικό νόημα. Λέει χαρακτηριστικά ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκη: «οὐδέν μικρόν ἐν τῇ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Οὐδέν δίχα λόγου, ὅτι αὐτοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου ἡ Ἐκκλησία»⁴⁰. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τά ἱερά ἄμφια. Δέν ἀποτελοῦν ἀπλά τελετουργικά ἐνδύματα, ἀλλά καί σύμβολα πνευματικῶν ἐννοιῶν: «χάριν ἔχουσι θείαν καί σημασίαν πνευματικῆν ἕκαστον τούτων ἔχει τινά»⁴¹.

Στήν ἀνατολική λειτουργική παράδοση ὁ συμβολισμός τῶν ἀμφίων εἰσάγεται ἀπό τόν 4ο αἰ., ἐνῶ στή Δύση συναντᾶται πολύ ἀργότερα, κατά τόν 9ο αἰ., μέ εἰσηγητή τόν Amalarius Menz (780-851), ὁ ὁποῖος τελούσε ὑπό τήν ἐπιτροπή τῆς Ἀνατολῆς⁴².

Στή σύντομη αὐτή μελέτη δέν θά ἀσχοληθοῦμε ἀναλυτικά μέ τή συμβολική σημασία τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Αὐτό ἄλλωστε ἔχουν κάνει –μάλιστα ἐπιτυχῶς– ἄλλοι ἐπιστήμονες, τά συγγράμματα τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται στήν παρούσα μελέτη καί στά ὁποῖα οἱ ἐνδιαφερόμενοι, μποροῦν νά πληροφορηθοῦν μαζί μέ τήν ἱστορική ἐξέλιξη καί τή συμβολική σημασία καθενός ἱεροῦ ἀμφίου⁴³. Γιά τόν λόγο αὐτό καί τό ἐνδιαφέρον τῆς μελέτης ἐστιάζεται στόν συμβολισμό τοῦ χρώματος τῶν ἱερῶν ἀμφίων, μέ τόν ὁποῖο δέν ἀσχολήθηκαν ἀναλυτικά ἄλλοι ἐπιστήμονες. Ἄλλωστε, εἶναι γνωστό στήν ἐπιστήμη ὅτι τό θέμα τοῦ συμβολισμοῦ τῶν ἱερῶν ἀμφίων, ἐνῶ μελετήθηκε συστηματικά ἀπό τούς ἐτεροδόξους, δέν ἔτυχε ἀνάλογης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας στόν ὀρθόδοξο κόσμο⁴⁴.

Οἱ χρωματικοί συμβολισμοί

Τά χρώματα, στούς διάφορους πολιτισμούς τῆς γῆς, γίνονται μία ἀνθρώπινη γλώσσα γιά τήν ἔκφραση καί τήν ἐπικοινωνία τῶν ἐσωτερικῶν αἰσθημάτων καί τῶν κοινῶν ἀξιῶν⁴⁵.

Ἄς δοῦμε τούς συμβολισμούς τῶν χρωμάτων σέ διάφορους λαούς⁴⁶:

	Κόκκινο	Μπλέ	Πράσινο	Κίτρινο	Λευκό
ΑΜΕΡΙΚΗ	Κίνδυνος	Ἀρρενωπότητα	Ἀσφάλεια	Δειλία	Ἀγνότητα
ΓΑΛΛΙΑ	Ἀριστοκρατία	Εἰρήνη Εὐλευθερία	Ἐγκληματικότητα	Πρόσκαρο	Οὐδετερότητα
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	Θάνατος	Ἀρετή Πίστη Ἀλήθεια	Γονιμότητα Δύναμη	Χαρά Εὐφορία Εὐτυχία	Χαρά Εὐθυμία
ΙΝΔΙΑ	Ζωντάνια Δημιουργικότητα	Εὐφορία Γονιμότητα	Ἐπιτυχία	Θάνατος Ἀγνότητα	
ΙΑΠΩΝΙΑ	Ἐπιθετικότητα Κίνδυνος	Προδοσία	Μέλλον Νεότητα Ἐνέργεια	Χάρις Εὐγένεια	Θάνατος
ΚΙΝΑ	Χαρά Εὐθυμία	Παράδεισος Κατήφεια	Δυναστεία Παράδεισος Κατήφεια	Ζωή Πλούτος Δύναμη	Θάνατος Ἀγνότητα

Ἀπό τόν παραπάνω πίνακα, ἀντιλαμβάνεται κανεῖς ὅτι ἡ γλώσσα τῶν χρωμάτων δέν εἶναι πάντα ξεκάθαρη καί ὑπόκειται σέ μεταβολές⁴⁷. Παρόλα αὐτά, ἡ γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς χρησιμοποιεῖ τά χρώματα γιά νά ἐκφράσει τή σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Στήν Καινή Διαθήκη, σέ ἀντίθεση μέ τήν Παλαιά, συναντᾶται ἐξαιρετικά περιορισμένη χρήση τῶν χρωμάτων. Αὐτό δέν ὀφείλεται σέ συνειδητή ἀποστροφή τῶν χρωματικῶν συμβολισμῶν, ἀλλά στήν ἀναγκαιότητα κρίσης τῶν πραγμάτων μέ πνευματικά κριτήρια⁴⁸. Τό βιβλίο πού χρησιμοποιεῖ περισσότερο ἀπό ὅλα τά ὑπόλοιπα τούς συμβολισμούς τῶν χρωμάτων εἶναι ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, ἐπιτυγχάνοντας νά ἐκφράσει τή θεολογική ἀλήθεια⁴⁹. Ἄς δοῦμε μερικά παραδείγματα τῆς χρήσης τῶν χρωμάτων στή βιβλική γλώσσα:

Τό χρυσό συμβολίζει τήν ἀπαστρόπτουσα λάμψη τοῦ θείου, τήν οὐράνια δόξα, τήν ἐπικράτηση τοῦ καλοῦ καί τήν ἄμεση παρουσία τοῦ Θεοῦ⁵⁰.

Τό λευκό χρησιμοποιεῖται γιά νά περιγράψει τή φύση. Ὅρισμένες φορές χρησιμοποιεῖται στήν περιγραφή τοῦ σώματος, ὑγιοῦς ἢ ἀσθενοῦς. Συμβολίζει τήν ἀγνότητα, τήν καθαρότητα, τή λαμπρότητα, τή χαρά, τή νίκη καί τή δικαιοσύνη⁵¹. Τό λευκό εἶναι τό κατεξοχὴν ἱερατικό χρῶμα στή γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁵².

Τό κόκκινο συναντάται στην περιγραφή άκριβῶν ύφασμάτων καί στίς τελετές έξαγνισμού τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Συμβολίζει, ανάλογα μέ τήν απόχρωσή του, τήν άμαρτία, τήν άσθένεια, τόν πλοῦτο, τήν ευημερία, τή βασιλική άξία, τό αίμα, τή ζωή, τή θυσία, τή βία καί τόν πόλεμο⁵³.

Τό πορφυρό ἦταν τό πολυτιμότερο από τά άρχαία χρώματα. Προερχόταν από ένα όστρακόδερμο, πού βρισκόταν στή Μεσόγειο. Γιά τήν παραγωγή μιᾶς οὐγκιάς βαφῆς άπαιτοῦνταν 250.000 μαλάκια. Στο γεγονός αυτό οφείλεται ἡ μεγάλη άξία του. Ἔτσι, χρησιμοποιήθηκε ὡς βασιλικό χρώμα. Συμβολίζει τόν πλοῦτο καί τή βασιλική άξία. Μαζί μέ τό μπλέ καί τό κόκκινο χρησιμοποιεῖται στην περιγραφή ιερῶν καί πολύτιμων ύφασμάτων⁵⁴.

Τό πράσινο χρησιμοποιεῖται συνήθως γιά τήν περιγραφή τῶν φυτῶν καί τήν ανάπτυξη τῆς φύσης. Κατά συνέπεια, συμβολίζει τή νέα βλάστηση, τήν αναγέννηση καί τήν έλπίδα⁵⁵.

Τό μπλέ συναντάται, κυρίως, στην Παλαιά Διαθήκη γιά νά δηλώσει τά ιερά ύφασματα. Σχετικά μέ τό ανθρώπινο σῶμα, χρησιμοποιεῖται γιά νά περιγράψει τό χρώμα μιᾶς πληγῆς ἡ μπορεῖ νά αναφέρεται καί στην ἴδια τήν πληγή. Χρησιμοποιεῖται, έπίσης, ὡς σύμβολο πλούτου καί τῆς διαφορᾶς πού προκύπτει έξ αίτίας του. Συμβολίζει τόν οὐρανό, τό στερέωμα, τόν παράδεισο καί τό Ἅγιον Πνεῦμα⁵⁶.

Τό μαῦρο άποτελεῖ ένα από τά συχνότερα χρησιμοποιούμενα στην Ἅγία Γραφή χρώματα. Περιγράφει τό μεσονύκτιο, τό άσθενές σῶμα, τά ὑγιή μαλλιά, τά πρόσωπα τῶν πτωμάτων, τόν οὐρανό, τή σκίαση τοῦ ἡλιου καί τῆς σελήνης. Γενικά, συσχετίζεται μέ τίς άρνητικές πλευρές τῆς ανθρώπινης έμπειρίας. Συμβολίζει τήν άμαρτία, τίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ, τόν θάνατο, τό πένθος· έπιπλέον, τή μετάνοια καί τή λύπη⁵⁷.

Ἡ λειτουργική βιβλιογραφία άποσιωπᾶ, γενικά, τόν συμβολισμό τῶν χρωμάτων στά ιερά ἄμφια⁵⁸. Γιά τόν λόγο αυτό, ἡ άποκρυπτογράφηση τοῦ συμβολισμού τῶν χρωμάτων στην Ἐκκλησία είναι έξαιρετικά δυσχερῆς. Οἱ παραπάνω, ὅμως, ένδειξεις τῆς Ἅγίας Γραφῆς, έρμηνεῖς Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τοῦ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων⁵⁹ καί τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης⁶⁰, ὀρισμένες πληροφορίες τῶν έργων πού φέρονται στό ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου⁶¹ καί κάποιες σύντομες παρατηρήσεις στά πρα-

κτικά τῶν οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν συνόδων⁶² μᾶς δίνουν τή δυνατότητα νά θέσουμε τίς βάσεις γιά τήν άποκρυπτογράφηση τοῦ συμβολισμού τῶν χρωμάτων⁶³. Πολύτιμες πληροφορίες γιά τήν αισθητική σημασία τῶν χρωμάτων στην άνατολική χριστιανική τέχνη μᾶς δίνουν ὀρισμένοι ρῶσοι έπιστήμονες, ὅπως ὁ V. Bichkon⁶⁴, πού βασίζει τά συμπεράσματά του στην ιστορία, τήν άρχαιολογία, τήν έρμηνεία τῶν παραπάνω Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Σέ άλλες πηγές βασίζεται ἡ N. Bahilina⁶⁵, ἡ ὀποία άντλεῖ τό ὕλικό της από τήν παλαιορωσική γραμματεία καί τή λαογραφία τοῦ 11ου αἰ. μέχρι τήν έποχή της.

Από τή μελέτη τῶν πηγῶν καί τῆς βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ὅτι μέχρι τόν 9ο αἰ. τά χρώματα τῶν άμφίων δέν εἶχαν καμία ιδιαίτερη σημασία στή χριστιανική λατρεία⁶⁶. Ἀσφαλῶς κυριαρχοῦσε τό λευκό, έπειδή ἦταν, στόν μεσογειακό πολιτισμό, τό χρώμα τῆς έορτῆς καί τῶν σημαντικῶν γεγονότων. Από τή διαδεδομένη χρήση του ἦταν εύκολη ἡ μετάβαση στή συμβολική έρμηνεία. Ἡ άρχή έρμηνείας τῶν χρωματικῶν συμβολισμῶν έγινε μέ τόν λευκό βαπτισματικό χιτώνα ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος στή *Μυσταγωγική Κατήχηση* τῶν νεοφωτιστῶν: «Πῆρες, λοιπόν, τά λευκά ένδύματα τῆς άκακίας κατά τόν προφητικό λόγο “ραντιεῖς με ὑσώπω καί καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καί ὑπέρ χιῶνα λευκανθήσομαι”⁶⁷. Ἰδιαίτερα κατά τή βυζαντινή περίοδο, τό βασικό χρώμα τῆς άρχιερατικῆς άμφίσεσης είναι τό λευκό «διά τό καθαρόν τῆς χάριτός τε καί φωτεινόν»⁶⁸. Ἐξάίρεση άποτελεῖ ἡ περίοδος τῶν νηστειῶν, ὀπότε τό λευκό χρώμα άντικαθίσταται από τό κόκκινο⁶⁹.

Στούς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ δέν έντοπιζόνται ἴχνη λειτουργικῶν χρωμάτων μέ τή σημερινή έννοια. Μεταξύ τοῦ 4ου καί τοῦ 5ου αἰ. ἔχουμε μαρτυρίες πού κάνουν λόγο γιά «λαμπρά ἱμάτια». Αυτό μᾶς ὀδηγεῖ στην ὑπόθεση ὅτι αναφέρεται σέ πολυχρωμία καί λαμπρότητα. Μέσα από τό χρώμα τῶν άμφίων δέν αναπαράγεται μία ιδεολογία, αλλά εικονίζεται ἡ λειτουργική έμπειρία⁷⁰.

Σχετικά μέ τά ἄμφια τῶν λειτουργῶν στή θεία λατρεία, οἱ μαρτυρίες απέχουν πολύ μεταξύ τους, τουλάχιστον μέχρι τά μέσα τοῦ 8ου αἰ. Ἐνῶ έξειδικεύονται τά ἄμφια γιά τή θεία λατρεία, σχετικά μέ τά χρώματα δέν ὑπάρχει κανένας κανονισμός καί ισχύει μεγάλη έλευθερία. Εἰδικά ἡ ὀρθόδοξη λειτουργική τελετουργία ἔχει τή δυνατότητα νά προσλάβει διά-

φορες πολιτιστικές «προσχώσεις». Έτσι, έχει ενσωματώσει στο τυπικό της στοιχεία και επιδράσεις πολιτιστικές. Στοιχεία θεατρικής δομής και έκφρασης από την αρχαία τραγωδία, αλλά και στοιχεία μεγαλύτερης συμβολικής από το τυπικό της αυτοκρατορικής αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷¹.

Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή δυτική λειτουργική παράδοση

Ἡ πρώτη διαπιστωμένη μαρτυρία γιά τήν κωδικοποίηση τῶν χρωμάτων, πού συνδέθηκαν μέ συγκεκριμένες λειτουργικές τελετές, ἐντοπίζεται στήν *Ordo Romanus XXI* (β' μισό τοῦ 8ου αἰ.)⁷².

Στήν καρδιά τοῦ μεσαίου αἰῶνα ἡ εὐαισθησία στή γλώσσα τῶν χρωμάτων αὐξάνει ἀκόμη περισσότερο. Ὅ,τι δέν γίνεται πλέον κατανοητό στόν ἀπλό λαό μέσῳ τῆς λατινικῆς γλώσσας καί τοῦ νοήματος τῶν ἀκολουθιῶν, γίνεται κατά κάποιο τρόπο ἀντιληπτό μέσῳ τῆς ὄρασης. Στά χρόνια τῆς δυναστείας τοῦ Καρλομάγνου καί τῶν διαδόχων του μαρτυρεῖται μεγάλη ποικιλία λειτουργικῶν χρωμάτων. Πρῶτος ὁ πάπας Ἰννοκέντιος Γ' († 1216) ἐκδίδει κοινό κανονισμό, πού σιγά-σιγά ἐπικρατεῖ παντοῦ. Συγκεκριμένα, καθιερώνει πέντε χρώματα, πού ἦταν σέ χρήση στή Ρωμαϊκή Ἐκκλησία: λευκό, κόκκινο, πράσινο, μαῦρο καί μώβ⁷³. Τά ἴδια χρώματα καθορίζονται καί στή Σύνοδο τοῦ Τριδέντου (*Concilium Tridentinum*, 1545-1563), καθώς καί στοῦ Ρωμαϊκοῦ Λειτουργικοῦ Τυπικοῦ (*Missale Romanum*)⁷⁴. Παράλληλα, δέν καταργοῦνται ἄδειες καί τοπικά ἔθιμα χρήσεως καί ἄλλων χρωμάτων, ἰδιαίτερα σέ περιοχές ἱεραποστολῆς. Ὅρίζεται, μάλιστα, ἡ ἀντικατάσταση ἑνός ἀπό τά παραπάνω πέντε χρώματα, ἐάν ἡ χρήση του ἀντίκειται στή γνήσια καί ἀνόθευτη παράδοση τῶν αὐτόχθονων λαῶν⁷⁵.

Μία ἐπιπλέον ὄθηση πρὸς τήν ἀνανέωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕφασμάτων δόθηκε ἀπό τό κίνημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρύθμισης, πού ξεκίνησε σέ μοναστήρια βενεδικτίνων μοναχῶν, στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. Ἀπό τό 1930 κ.έ. παρατηρεῖται ἐπιστροφή στά ἱερατικά ἐνδύματα τῆς πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς, τά ὁποῖα καί καθιερώνονται ὁλοένα καί περισσότερο. Μετά τόν β' παγκόσμιο πόλεμο, ἔγιναν κάποιες προσπάθειες προσαρμογῆς στίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης τέχνης⁷⁶. Ἡ λειτουργική μεταρρύθμιση τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου (1962-1965) διατήρη-

σε τόν χρωματικό κανόνα τῶν ἀμφίων⁷⁷. Συγκεκριμένα:

α) Διατήρησε τό λευκό, τό κόκκινο, τό πράσινο καί τό μώβ.

β) Κατήργησε τό μαῦρο, ἀντικαθιστώντας τό ἀπό τό μώβ. Ἄλλωστε, στήν ἱστορία τῆς λατρείας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τό μαῦρο καί τό μώβ θεωροῦνταν ἀνέκαθεν ὡς ἓνα χρώμα⁷⁸,

γ) Συμπεριέλαβε στά λειτουργικά χρώματα τό χρυσό, πού μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει τά κύρια χρώματα σέ ἐπίσημες τελετές⁷⁹.

δ) Περιέβαλε τούς χρωματικούς συμβολισμούς μέ μία εὐρύτερη θεώρηση καί σχετική ἀπλότητα⁸⁰.

Τά παραπάνω χρώματα, δηλ. λευκό, κόκκινο, πράσινο, μώβ καί χρυσό, ἰσχύουν σήμερα σέ ὅλους τούς λειτουργικούς τύπους τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (π.χ. ρωμαϊκό, ἀμβροσιανό κ.ἄ.), καθώς καί στήν Ἀγγλικανική⁸¹.

Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στήν ἀνατολική λειτουργική παράδοση

Στήν Ὀρθόδοξη Ἀνατολή δέν βρίσκεται σέ ἰσχὺ ἓνας κοινός χρωματικός κανόνας. Ὅπως ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Ἀθανάσιος: «Ὁ βυζαντινός λειτουργικός τύπος, ἀντιθέτως πρὸς τόν δυτικόν, δέν γνωρίζει διά τά ἄμφια χρωματικόν κανόνα ὑπὸ τήν στενωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου. Ὅλα τά χρώματα ἐπιτρέπονται εἰς αὐτόν καί συμβάλλουν, παρά τήν ἀταξίαν των, εἰς τήν δημιουργίαν τοῦ αἰσθήματος τῆς βυζαντινῆς μεγαλοπρεπείας κατά τὰς ἱεράς τελετάς»⁸². Ὁ ἴδιος, ὅμως, ἀναγνωρίζει ὅτι μεταξύ τῶν χρωμάτων «τά φωτεινά (λευκόν, πράσινον, κίτρινον), προτιμῶνται κατά τὰς ἑορτάς, ἐνῶ τά σκοτεινά (ἐρυθρόν, ἰώδες, μέλαν) κατά τὰς ἡμέρας μετανόιας καί πένθους»⁸³. Συνεπῶς, ἀπό τήν μία πλευρά, ὁμολογεῖται ἡ ἀταξία πού προέρχεται ἀπό τήν ἀπουσία ἑνός χρωματικοῦ κανόνα, ἐνῶ, ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, ἀναγνωρίζεται ἡ σύνδεση μεταξύ χρωμάτων καί ἑορτῶν⁸⁴.

Παρόμοια σύνδεση συναντᾶται καί στά μοναστηριακά τυπικά, τά ὁποῖα ἀνέκαθεν προέβλεπαν κάποιο χρωματικό κανόνα στά ἱερά ἄμφια. Μέ τή διαφορά ὅτι δέν προτείνεται πάντοτε μόνον ἓνα χρώμα γιά κάθε ἑορτή, οὔτε ὑπάρχει ὁμοφωνία ἀπό τυπικό σέ τυπικό, ὅπως φαίνεται ἐνδεικτικά καί στόν παρακάτω πίνακα⁸⁵:

	Τυπικό Πάτιμου	Τυπικό Βατοπεδίου
Χριστούγεννα	Χρυσό	Χρυσό
Θεοφάνεια	Χρυσό ή κίτρινο άσπρο ή γαλανό	Μπλέ ή πράσινο
Μ. Τεσσαρακοστή	Μώβ πορφυρό	Μώβ ή μαύρο ή
Σταυροπροσκύνηση	Πορφυρό	Πράσινο
Πάσχα	Χρυσό	Λευκόχρυσο
Κοίμηση	Χρυσό	Μπλέ ή κόκκινο
Τιμίου Προδρόμου	Κόκκινο	Κόκκινο

Ἐπιπλέον τὸ χρώμα τῶν ἀμφίων ὀρίζεται ὄχι μὲ ἐορτολογικὸ ἀλλὰ μὲ ἐποχικὸ κριτήριον:

Θέρος: λευκό - Φθινόπωρο: γαλάζιο - Χειμώνας: κόκκινο - Ἄνοιξη: πράσινο, ὅπως προβλέπει μίαν παράδοση τοῦ Ρεθύμνου, προκειμένου νὰ ἐξασφαλιστεῖ, σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο, ἡ ὁμοιοχρωμία στὴν ἔνδυση τῶν λειτουργῶν⁸⁶.

Σὲ ἄλλη περίπτωση, τὸ χρώμα τῶν ἀμφίων ὀρίζεται ἀνά μῆνα, ὅπως προβλέπει τὸ πατριαρχικὸ τυπικόν. Στὴν περίπτωση αὐτή, τὸ χρώμα τοῦ μῆνα ἀντικαθίσταται ὅταν ἡ ἐορτὴ ἀπαιτεῖ τὴ χρῆση ἑνὸς ἄλλου χρώματος⁸⁷.

Ἐπιπλέον, πάλι, τὰ μοναστηριακὰ τυπικὰ χρησιμοποιοῦν γενικότερους ὅρους, ὅπως «τὸ καθολικὸν στολιζέται δι' ἐπισήμων ποδέων» ἢ «στολιζέται τὸ καθολικὸν μὲ πενθίμους ποδέας καὶ καλύμματα» ἢ «τὸ καθολικὸν στολιζέται ἐπισήμως (οὐχὶ διὰ τῶν ἀναστασίμων καλυμμάτων ἀλλ' οὐδὲ πενθίμων)» ἢ «ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν διακόνων εἰσέρχονται εἰς τὸ ἱερόν βῆμα καὶ ἐνδύονται πλήρη στολήν, πανηγυρικὴν»⁸⁸, χωρὶς νὰ προσδιορίζουν ἕνα συγκεκριμένον χρώμα.

Παρόμοια ὁμοιοχρωμία, ὅμως, συναντοῦμε καὶ στὴ λειτουργικὴ πράξι τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Προκειμένου νὰ ἐξυπηρετηθεῖ ἡ ὁμοιομορφία, οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς διαθέτουν μεγάλα καὶ πλούσια σκευοφυλάκια, παρόμοια μὲ τὰ ἀντίστοιχα τῶν μοναστηριῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁸⁹.

Τὴν ὁμοιοχρωμὴν ἔνδυση τῶν λειτουργῶν συναντοῦμε καὶ στὴ βυζαντινὴ εἰκονογραφία, συγκεκριμένα στὴν ἀπεικόνιση τῶν ἱεραρχῶν, πού εἰκονίζονται ἐνδεδυμένοι μὲ πολυσταύρια φαιλόνια καὶ λευκά ὠμοφόρια⁹⁰. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ μεταβυζαντινὴ ζωγραφικὴ, μὲ τίς ἐντονες χρωματικὲς ἐξάρσεις καὶ

τὴν ποικιλία τῶν ἀμφίων, πού προδίδουν καλλιτεχνικὴ καὶ λειτουργικὴ παρακμὴ. Ὁ ἀγιογράφος, ἰδίαιτερα κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας, ἀπεικόνιζε αὐτὸ πού ἔβλεπε κατὰ τὴν τέλεση τῆς θείας λατρείας. Πρέπει, ὅμως, νὰ λάβουμε ὑπόψη ὅτι τὸ τελευταῖο πράγμα πού ἀπασχολοῦσε ἕναν ἱερέα τότε ἦταν ἡ σωστὴ ἱερατικὴ ἀμφίεση, καθὼς καὶ ὅτι ἦταν μειωμένη ἡ διαθεσιμότητα ὑφασμάτων μέσα στὰ χρόνια τῆς δουλείας. Σὲ μίαν ἀμφίδρομη σχέση, συνεπῶς, ἡ εἰκονογραφία τῆς ἐποχῆς συμπαρασύρει καὶ τὴν πολυχρωμὴ διακόσμηση τῶν ἀμφίων⁹¹.

Τὴ σύνδεση τῆς εἰκονογραφίας μὲ τὴ λειτουργικὴ ἀμφίεση φανερώνει ἡ σχέση μεταξὺ σχεδίου καὶ χρώματος. Γράφει, συγκεκριμένα, ὁ τεχνοκριτικὸς Μ. Καλλιγᾶς: «Τὰ καλλιτεχνικὰ μέσα πού χρησιμοποιεῖ ὁ βυζαντινὸς [ἀγιογράφος] εἶναι ἄλλα. Κυριότερο στοιχεῖο τοῦ φαίνεται εἶναι ἡ θρησκευτικὴ στάση τῆς παράστασης. Σ' αὐτὴν θὰ ὑπαχθεῖ καὶ ἡ ἀνθρώπινη μορφή καὶ καθεὶ πού εἰκονίζεται. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ βγοῦν ὅλα τ' ἄλλα, π.χ. ἡ σύνθεση [...]. Τὴ σύνθεση συμπληρώνει τὸ χρώμα πού συνεργάζεται γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν»⁹². Προεκτείνοντας τὸν παραπάνω συλλογισμό, μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν ἄμεση σύνδεση μεταξὺ ἀμφίων καὶ χρώματος στὴν ἐπιτέλεση τῆς θείας λατρείας.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω συνάγεται ὅτι στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ ὅσο φαίνεται «ὅτι δὲν ὑπῆρχαν αὐστηροὶ κανόνες πού νὰ καθορίζουν τὸ χρώμα τῶν ἀμφίων, ὅπως μεταγενέστερα στὴ Δύση, ἄλλο τόσο φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε μίαν σχετικὴ παράδοση χρωμάτων»⁹³. Ἡ παράδοση αὐτὴ ἀτόνισε μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γεγονός πού ἐπηρέασε γενικότερα τὴν ἐξέλιξη τῆς θείας λατρείας.

Σὲ συνέχεια τῶν παραπάνω, πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἕνα χρωματικὸ κανὸνα στὰ ἱερά ἄμφια ἐφαρμόζουν καὶ ὅλες οἱ Σλαβικὲς Ἐκκλησίες, ἰδίαιτερα ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν 17ο αἰ. Τότε πραγματοποιήθηκε στὴ Ρωσία μίαν λειτουργικὴ μεταρρύθμιση μὲ πρωτεργάτη τὸν μητροπολίτη Κιέβου Πέτρο Μογίλα (1596-1647)⁹⁴. Ἡ μεταρρύθμιση αὐτὴ εἶχε ὡς ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐπικράτηση λειτουργικῆς ὁμοιομορφίας. Σύμφωνα μὲ μίαν ἄποψη, ἡ ὁμοιομορφία στὴ λατρεία στηρίχθηκε σὲ πρότυπα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας⁹⁵. Ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν εὐσταθεῖ, καθὼς ἡ ὁμοιομορφία στὴ ρωσικὴ αὐτὴ μεταρρύθμιση ἐπαγγελοῦσαν προσομοίωση μὲ τὸ βυζαντινὸ

λειτουργικό τυπικό. “Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στη βυζαντινή εικονογραφία, δέν άπουσιάζει ή όμοιομορφή ένδυση τών λειτουργών.

Κάτω άπό αυτές τίς προϋποθέσεις, πρέπει νά κατανηθοϋν όσα ισχύουν στή ρωσική λατρεία, όπως περιλαμβάνονται στό ισχύον τυπικό⁹⁶. Μέ τά χρώματα ύποδηλώνεται ή πνευματική σημειολογία τών έορτών και τών περιστασιακών τελετών, πού άποκαλύπτουν τήν πραγματικότητα τής θείας ζωής. Η ίδια συμβολική σημασία συναντάται και στήν εικονογραφία και πιό συγκεκριμένα στήν άπεικόνιση προσώπων, ένδυμάτων, αντικειμένων και του φόντου. Έπιπλέον, συναντάται στή ναοδομία και στή διακόσμηση τών ιερών ναών. Η θεολογική έρμηνεία του συμβολισμού τών χρωμάτων βασίζεται στήν Άγία Γραφή, στήν πατερική γραμματεία και στήν παρακαταθήκη τής χριστιανικής τέχνης⁹⁷.

Κατά τήν κρατούσα παράδοση και τίς ισχύουσες λειτουργικές διατάξεις, τά χρώματα τών ιερών άμφίων πού χρησιμοποιούνται στή Ρωσική και στίς Σλαβικές Έκκλησίες, για όλες τίς έορτές του έκκλησιαστικού έτους και τίς λατρευτικές τελετές, είναι έπτά: α) χρυσό ή κίτρινο, β) λευκό, γ) μπλέ, δ) μώβ, ε) κόκκινο, στ) πράσινο και ζ) μαϋρο.

Η σημερινή έλληνική πραγματικότητα

Στή λειτουργική μας πράξη, ιδιαίτερα κατά τά συλλείτουργα, παρατηρείται μιά άναρχία και, ως ένα βαθμό, σύγχυση σχετικά μέ τό χρώμα τών άμφίων: «Έτσι γινόμαστε μάρτυρες τών πιό άπίθανων πολλές φορές πολυχρωμιών, χωρίς κανένα συνδυασμό ή χωρίς ίχνος άρμονίας. Άλλο χρώμα έχουν τά άμφια τής άγίας τράπεζας, άλλο τής προθέσεως, άλλο τά καλύμματα τών τιμίων δώρων, άλλο τά άμφια του άρχιερέα, άλλο τά άμφια καθενός άπό τούς ιερείς και άλλο τών διακόνων. Άφήνω πώς πολλές φορές ή ίδια ή ιερατική στολή άποτελείται άπό ένα μωσαϊκό χρωμάτων και άποχρώσεων... Τίς περισσότερες φορές είμαστε ένοχοι άμέλειας μάλλον και έλλείψεως προσοχής»⁹⁹. Άλλά και άλλου παρατηρείται: «Σήμερα, όμως, μέ τήν παρέλευσιν του χρόνου, έπεκράτησεν άταξία εις τών χρώμα τών ιερών άμφίων γενικώς [...]. Δύναται τίς παντού και πάντοτε νά συναντήση παρ' ήμιν τοίς όρθοδόξοις και τούς πλέον άπιθάνους συνδυασμούς χρωμάτων. Η επικρατούσα σήμερα, παρά τω ήμετέρω κλήρω, άταξία ως προς τούς χρω-

ματισμούς τών ιερών άμφίων είναι άνταξία κατακρίσεως, όφείλει δέ ή άνωτάτη έκκλησιαστική άρχή, δι' ειδικών διατάξεων νά καθορίση ταϋτα»¹⁰⁰.

Πρέπει, όμως, νά παραδεχθοϋμε ότι, κατά τά τελευταία χρόνια, ή αισθητική τών ιερών άμφίων έχει βελτιωθεί, ιδιαίτερα στίς πόλεις. Σέ αυτό συνέβαλαν και έπίσημες άποφάσεις, πράξεις και κείμενα τής Έκκλησίας, όπως ό ύπ' άριθμ. 142/1999 Κανονισμός τής Έιερής Συνόδου τής Έκκλησίας τής Έλλάδος «Περί άπονομής έκκλησιαστικών όφφικίων έν τή Έκκλησία τής Έλλάδος». Συγκεκριμένα, τό άρθρο 6 προβλέπει: «[...] εις ιερά συλλείτουργα, έπ' ευκαιρία ιερών πανηγύρεων, κ.λπ. κατά τάς όποίας πάντες οι συμμετέχοντες εις αυτάς κληρικοί ένδεικνυται νά φέρουν, όσον είναι δυνατόν, όμοιόχρωμα, όμοιόμορφα, καθαρά και έπίσημα, άλλα πάντως ουχι έξεζητημένα άμφια»¹⁰¹.

Πρός τήν κατεύθυνση αυτή και μέ βάση όλα όσα αναφέρθηκαν στίς προηγούμενες ένότητες, καθώς και τή διαμορφωθείσα σύγχρονη πραγματικότητα, τά χρώματα τών ιερών άμφίων θά μπορούσαν νά κωδικοποιηθοϋν ως άκολούθως:

Χρυσό ή κίτρινο

Συμβολισμοί:

Τό χρυσό χρώμα φέρει τή σημασία τής βασιλικής άξίας και του πλούτου τής χρηστότητας. Η συμβολική σημασία του χρυσοϋ, σέ πνευματικό επίπεδο, άφορά στή σημασία του άκτίστου φωτός, τής αλήθειας και του φωτός του κόσμου. Ο Ίησοϋς Χριστός είναι «φως εκ φωτός». Η βασιλική άξία του έπουράνιου βασιλέα ένώνεται μέ τή δόξα τής Άγίας Τριάδας¹⁰².

Ένδεδειγμενη χρήση:

α) Δεσποτικές έορτές¹⁰³, συμπεριλαμβανομένων τών άκολουθιών του Μ. Σαββάτου: έσπερινός (άποκαθήλωση) και όρθρος (επιτάφιος)¹⁰⁴,

β) Μνήμες προφητών, άποστόλων και ιεραρχών, ως μία άπευθείας άναγωγή στον βασιλέα τής δόξας και στους θεράποντες του, πού φανέρωσαν μέ τή ζωή και τή διδασκαλία τους τον Βασιλέα τής δόξας Χριστό, είχαν τό πλήρωμα τής αγαθότητας ή έφεραν τον ύψιστο βαθμό τής ιερωσύνης¹⁰⁵.

γ) Έπίσημες έορτές και τελετές, αντικαθιστώντας τό λευκό ή συνδυαζόμενο μέ άλλα χρώματα¹⁰⁶.

Λευκό**Συμβολισμοί:**

Άποτελεῖ τό κατεξοχὴν ἑορταστικό χρώμα. Παραπέμπει στή λαμπρότητα τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἀναστά- ντος Χριστοῦ, στή ἀγνότητα τῶν νεοφώτιστων καί, κατά τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, θά εἶναι τό ἔνδυ- μα τῶν σεσωσμένων¹⁰⁷.

Ἐνδεδειγμένη χρήση:

α) Κυριακή τοῦ Πάσχα καί σέ ὅλη τήν μεταπασχά- λια περίοδο¹⁰⁸,

β) Κυριακές τοῦ ἔτους, ὅταν ἡ ἑορτολογική συγκυ- ρία δέν ἐπιβάλλει τή χρήση ἑνός ἄλλου χρώματος¹⁰⁹,

γ) Μυστήριο βαπτίσματος¹¹⁰,

δ) Μυστήριο γάμου¹¹¹,

ε) Χειροτονίες¹¹²,

στ) Νεκρώσιμες καί ἐπιμνημόσυνες ἀκολουθίες¹¹³.

ζ) Ἑορτές καί μνήμες ἁγίων, ὅταν δέν προβλέπεται ρητά ἡ χρήση ἑνός ἄλλου χρώματος ἢ ὅταν δέν ὑπάρ- χει ἡ δυνατότητα χρησιμοποίησεως ἄλλου χρώμα- τος¹¹⁴.

η) Τό στιχάριο πρέπει πάντοτε νά εἶναι λευκό¹¹⁵.

Μπλέ**Συμβολισμοί:**

Τό μπλέ εἶναι καί τό χρώμα πού φανερώνει τή δύ- ναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τῶν ἐνεργειῶν του. Ἡ χρήση τοῦ μπλέ δικαιολογεῖται μέ δεδομένο ὅτι ἡ Θεοτόκος ἀναδείχθηκε ἐκλεκτό δοχεῖο καί σκεῦος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Δύο φορές συνέβη ὁ ἁγιασμός τῆς Θεοτόκου, τήν πρώτη φορά κατά τόν Εὐαγ- γελισμό καί τή δεύτερη φορά κατά τήν Πεντηκοστή¹¹⁶.

Ἐνδεδειγμένη χρήση:

α) Θεοφάνεια¹¹⁷,

β) Θεομητορικές ἑορτές¹¹⁸,

γ) Μνήμες ἀγγέλων¹¹⁹.

Κόκκινο**Συμβολισμοί:**

Παραπέμπει στό αἷμα πού ἔχυσε ὁ Χριστός κατά τό πάθος, καθώς καί οἱ πρῶτοι μάρτυρες τῆς πίστεως. Συμβολίζει, ἀκόμη, τή ζέση τῆς πίστεως καί τή φλόγα τῆς ἀγάπης, πού μπορεῖ νά ὀδηγήσει μέχρι καί τή θυ- σία τοῦ αἵματος¹²⁰.

Ἐνδεδειγμένη χρήση:

α) Μεγάλη Πέμπτη (πρωί)¹²⁰,

β) Ἑορτές μαρτύρων¹²².

Πράσινο**Συμβολισμοί:**

Παραπέμπει στήν καρποφορία τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Εἶναι τό χρώμα τῆς γῆς πού ἀνανεώνεται καί τῆς σταθερῆς ἐναλλαγῆς τῶν ἐποχῶν. Γι' αὐτό καί θεωρεῖται τό κατεξοχὴν χρώμα τῆς ἐλπίδας, τῆς ὀσιακῆς καί ἀσκητικῆς ζωῆς, πού συντελεῖ στή ζωοποίηση τοῦ ἀνθρώπου καί τήν ἀνα- καινίση τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Εἶναι ἕνα χρώμα πού ξεκουράζει καί πού ἐκφράζει τήν καθημερινότη- τα, διαρκῶς καί σταθερά προσανατολισμένη στή μέλλουσα ζωή¹²³.

Ἐνδεδειγμένη χρήση:

α) Κυριακή Βαΐων¹²⁴,

β) Ἑορτές Τιμίου Σταυροῦ¹²⁵,

γ) Μνήμες ὁσίων¹²⁶.

Μώβ**Συμβολισμοί:**

Χρώμα πού παραπέμπει στό θεῖο Πάθος. Γενι- κότερα, ἀποτελεῖ τό σύμβολο τῆς ταπεινώσεως τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ὁ σταυρικός θάνατος ἀποτε- λεῖ τήν κορύφωση τοῦ ἐπίγειου ἔργου τοῦ ἐνανθρω- πήσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, γεγονός πού θυμίζει τήν ἀνάπαυση τοῦ Δημιουργοῦ κατά τήν ἔβδομη ἡμέρα. Μπορεῖ, λοιπόν, νά ἐκφράσει πόνο καί ἐλπίδα¹²⁷.

Ἐνδεδειγμένη χρήση:

α) Μεγάλη Τεσσαρακοστή¹²⁸,

β) Μεγάλη Ἑβδομάδα, συμπεριλαμβανομένων τῶν Μ. Ὁρῶν (Μ. Παρασκευή πρωί)¹²⁹.

Τέλος, πρέπει νά δίνεται ἡ δυνατότητα ἐπιλογῆς χρωμάτων, ἐφ' ὅσον σέ συγκεκριμένες περιπτώσεις κάποιον χρώμα ἐκφράζει ἐπιτυχέστερα τό περιεχόμε- νο μίας ἑορτῆς ἢ τό νόημα κάποιας ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς, ὅπως συμβαίνει σέ χῶρες ἱεραποστολῆς¹³⁰. Ἄρκει αὐτό νά μή γίνεται αὐθαίρετα καί κατά προ- σωπική βούληση, ἀλλά μέ ἀπόφαση τῆς ἐκκλησια- στικῆς ἀρχῆς.

Ἐπίλογος

Στήν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἡ λειτουργι- κή ἀμφίεση τῶν κληρικῶν κατέχει σημαντική θέση μέ τούς συμβολισμούς κάθε ἀμφίου. Τό χρώμα ἀποτελεῖ κυρίαρχο σύμβολο στήν ἱστορική ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Τά σεμνά καί ὠραία χρώματα προκαλοῦν καί τά ἀνάλογα συναισθήματα, ὅπως γνωρίζουμε ἀπό

τήν ψυχολογία¹³¹. Ἡ χρωματική ἁρμονία βοηθεῖ αἰσθητικά τούς πιστούς νά μετέχουν στά τελούμενα, νά συγκεντρώνονται καί νά μὴ διασπᾶται ἡ προσοχή τους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ εὐταξία προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό. Ἡ χρωματική ἀταξία δέν συνδυάζεται μὲ τὴν οὐράνια τάξη τῆς θείας λατρείας. Ὁ καθορισμός συγκεκριμένων χρωμάτων στά ἱερά ἄμφια ἀφορᾷ ὄχι μόνον τὴν τελετουργικὴ ἀλλὰ καί τὴν ἐκκλησιολογία, καθὼς ὀφείλουμε νά κάνουμε τὰ πάντα, «εὐσχημόνως καί κατὰ τάξιν»¹³². Ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη γιὰ εὐκοσμία καί τάξη, ὅπως προβλέπεται ἀπὸ τὴν πατερικὴ γραμματεία, ἐξωτερικεύεται δημιουργώντας παράδοση¹³³.

Πρέπει νά βροῦμε τὸ μέτρο μεταξὺ τῆς ἀχαλίνωτης χρήσης τῶν χρωμάτων, πού δημιουργεῖ ἀταξία, καί τῆς τυπολατρικῆς συμμόρφωσης σέ ἓνα χρωματικὸ

κανόνα. Τὰ χρώματα τῶν ἱερῶν ἀμφίων γίνονται σημαντικά μόνον ἐάν συνδέονται μὲ τὴ μαρτυρία μίας ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος, πού προσπαθεῖ νά ζεῖ σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Συνεπῶς, δέν ἀρκεῖ ἀπὸ μόνου τοῦ τό λευκοῦ γιὰ νά ἐορτάσουμε μίαν ἐορτή, οὔτε τὸ κόκκινο γιὰ νά μεταδώσουμε τὴ φλόγα τοῦ πνεύματος ἢ τὸν ζῆλο τῶν μαρτύρων γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο¹³⁴. Σέ τελετουργικὸ ἐπίπεδο, τὰ χρώματα καθίστανται ἀπαραίτητα ἐπικοινωνιακά σύμβολα μόνον ἐάν συνδέονται μὲ ἄλλα λειτουργικὰ στοιχεῖα, ἱκανὰ νά ἐκφράσουν τὴν πνευματικότητα τῶν λειτουργῶν καί τὴν εὐσέβεια τῶν πιστῶν, πού μετέχουν ἐνεργὰ καί ἐνσυνείδητα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας¹³⁵. Διαφορετικά καί τὰ χρώματα τῶν ἀμφίων ἀλλὰ καί τὰ ἴδια τὰ ἄμφια, παρὰ τὴν ἱερότητά τους, κατανοοῦν νά συνδέονται μὲ μίαν ἰδιοτροπία, τὴ γραφικότητα ἢ, ἀπλῶς, μὲ τὴ ματαιότητα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη καί τὸν συμβολισμό τῶν ἱερῶν ἀμφίων βλ. ἀναλυτικά Petrus Vasile Gregorian, *Vesmintele liturgice in Biserica Ortodoxa*, Craiova 1941· Κωνσταντίνου Κούρκουλα, *Τὰ ἱερατικά ἄμφια καί ὁ συμβολισμὸς αὐτῶν ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ*, Ἀθήνα 1960 [Ὶ1991]· Cyril Edward Pocknee, *Liturgical vesture. Its origins and development*, Mowbray 1960· Tano Papas, [Ἀθανασίου Παπᾶ, Μητροπ. Χαλκηδόνος], *Studien zur geschichte der messgewander im byzantinischen ritus*, [Miscellanea Byzantina Monacensia 3], München 1965· Χρήστου Ἐνισλείδη, *Τὰ ἱερά ἄμφια τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου*, Ἀθήνα 1981· Janet Mayo, *A history of ecclesiastical dress*, ed. Holmes and Meier, New York 1984· Εὐθυμίου Ρίζου, *Ἡ ἐξέλιξη τῆς μορφῆς τῆς λειτουργικῆς ἀμφίσεως τοῦ κλήρου στὴν Ἀνατολικὴ καί Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ καί ἐπειτα*, Θεσσαλονίκη 2005 (ἀνέκδοτη μεταπτυχιακὴ ἐργασία)· Λουίζας Μολέσκη, *Τὰ ἱερά σκεῦη καί ἄμφια καί οἱ λειτουργικοὶ συμβολισμοὶ τους*, Θεσσαλονίκη 2007 (ἀνέκδοτη μεταπτυχιακὴ ἐργασία) καί Ene Braniste, «I storia _i semnificatia vesmintelor liturgice ortodoxe», ἀνάκτηση 13.06.2011, <http://www.facultate.regielive.ro>. Συστηματικὲς μελέτες γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἀμφίων στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐγιναν κατὰ τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. Οἱ μελέτες αὐτές, ὅπως ἦταν σύνηθες γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, δέν ἔδωσαν πολλὴ προσοχὴ στὶς ἐξελίξεις τῆς περιόδου τοῦ μαρρόκ καί τοῦ ροκοκό. Βλ. π.χ. τὸ κλασικὸ ἔργο τοῦ Joseph Braun, *Die liturgische gewandung: im occident und orient nach ursprung und entwicklung. Verwendung und symbolik*, ed. Herder, Freiburg im Breisgau 1907 [La Vergne 2011]. Βλ. καί τοῦ ἴδιου, *Handbuch der paramentik*, ed. Herder, Freiburg im Breisgau 1912 [La Vergne 2011]. Βλ. καί Γεωργίου Σωτηρίου, «Τὰ λειτουργικὰ ἄμφια τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», *Θεολογία* 20 (1949), 603-614· Αἰμιλιανοῦ Τσιρπανλή, ἱερομ., «Περὶ τῶν ἀμφίων γενικῶς», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 42 (1959), 153-157· Παναγιώτου Τρεμπέλα, «Ἄμφια», *Μεγάλὴ Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 4, ἔκδ. Φοῖνιξ, Ἀθήνα [χ.χ.], 389-391· Δημητρίου Μωραΐτη, «Ἄμφια (ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενικῶς)», *Θρησκευτικὴ καί Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 2, ἔκδ. Ἀθανάσιος Μαρτίνος, Ἀθήνα 1963, 402-412· Ἀριστείδη Πανώτη, «Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν ἀμφίων», *Τὰ ἱερά ἄμφια καί ἡ ἐξωτερικὴ περιβολὴ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου*, ἔκδ. Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, 39-47· Εὐαγγέλου Σκορδά, πρωτοπρ., *Τὰ λειτουργικὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν*, ἔκδ. Νικόλαος Παναγόπουλος, Ἀθήνα 2006· Ἰωάννου Φουντούλη, «Παράδοση καί ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἀμφίων», *Τελετουργικὰ Θέματα*, τ. 2, [Λογικὴ Λατρεία 12], ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2006, 171-184· Ἐλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, «Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἱερῶν ἀμφίων καί πέπλων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ἡ ἐρμηνεία τοῦ διακόσμου τους σύμφωνα μὲ τίς ἱερές πηγές», *Ἀπόστολος Τίτος*, τχ. 5 (Δεκέμβριος 2006), 123-171 καί τῆς ἴδιας, «Ἄμφια ἱερατικά», *Μεγάλὴ Ὀρθόδοξὴ Χριστιανικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, τ. 2, ἔκδ. Στρατηγικὲς Ἐκδόσεις, [Ἀθήνα 2011], 292-299.

2. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας, λόγος α΄, *Patrologia Graeca* 94, 1245A-B. Βλ. καὶ *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ed. Bonifatius Kotter, t. 3, ed. Walter de Gruyter, Berlin-New York 1975, 89. Γιά τὴ νοηματοδότηση τῆς ὕλης βλ. Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας*, κεφ. 1, παρ. 15 στὸ Nicolas Cavaillas, *Explication de la divine liturgie*, trad. Sévérien Salaville, [Sources Chrétiennes 4 bis], éd. Cerf, [Paris] 1967, 70. Στὴν ἔννοια τῆς ὕλης συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου τῆς θείας λατρείας. Βλ. συγκεκριμένα Constantin Andronikof, *Le sens de la liturgie. La relation entre Dieu et l'homme, [Théologies]*, éd. Cerf, Paris 2009, 53-87. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸν ἐξαγιασμό τοῦ χρόνου μέσῳ τῶν λειτουργικῶν κύκλων: ἡμερήσιου, ἑβδομαδιαίου καὶ ἐτήσιου, βλ. Nicolas Ossorguine, «Eschatologie et cycles liturgiques», *Eschatologie et Liturgie* [Bibliotheca Ephemerides Liturgicae, Subsidia 35], Rome 1985, 207-226 καὶ Boris Bobrinskoy, [archipr.], *La vie liturgique, [Catéchèse Orthodoxe]*, éd. Cerf, Paris 2000, 17-18, κυρίως 23 κ.έ. Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτό βλ. Constantin Andronikof, *Le sens des fêtes*, t. 1, éd. Cerf, Paris 1970 καὶ τοῦ ἴδιου, *Le cycle pascal*, t. 2, éd. L'Âge d'Homme, Lausanne 1985.
3. Κωνσταντίνου Παπαδοπούλου, «Τὸ χρῶμα τῶν ἀμφίων τῆς Μ[εγάλης] Σαρακοστής», *Ἐκκλησία* 60 (1983), 238. Βλ. καὶ Κωνσταντίνου Νικολακοπούλου, *Ζητήματα λογικῆς λατρείας καὶ λειτουργικῆς ἀγωγῆς*, ἔκδ. Παναγιώτης Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2001, 69.
4. Συναντᾶται καὶ μέ τὴ μορφή «ἀμφίων» ἢ στὸν πληθυντικὸ «ἐπάμφια». Βλ. Henry Liddell - Robert Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, μτφ. Ξενοφῶν Μόσχου, τ. 1, ἔκδ. Ἰωάννης Σιδέρης, Ἀθήνα [2001], 150. Βλ. καὶ Κωνσταντίνου Καλλινίκου, πρωτοπρ., *Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1969, 165.
5. Εἰδικὰ τὰ εὐχολόγια χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο μέ τὴν ἀποκλειστικὴ σημασία τῶν καλυμμάτων τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν. Βλ. π.χ. Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, Βενετία 1863, 326. Βλ. καὶ Tano Papas, [Ἀθανασίου Παπᾶ, Μητροπ. Χαλκηδόνος], *Studien zur geschichte der messgewander im byzantinischen ritus*, ὁ.π., 60-61.
6. Jacobus Goar, *Εὐχολόγιον sive rituale Graecorum complectens ritus et ordines divinae liturgicae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum etc. cuilibet personae, statui vel tempori congruos, juxta usum orientalis Ecclesiae*, ed. Akademische Druck - U. Verlagsanstalt, Venetiis 1730 [Graz 1960], 501.
7. Jacobus Goar, *Εὐχολόγιον sive rituale Graecorum*, ὁ.π., 498 καὶ Alexej Dmitrievskij, *Opisanie liturgicheskikh rukopisej khranijashichsja v bibliotekach pravoslavnogo vostoka*, t. 2 [Εὐχολόγια], Kiev 1901 [Hildesheim 1965], 362, 994.
8. Περισσότερα γιὰ τὴν ποιικιλία τῶν σχετικῶν ὄρων βλ. Ἐλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, «Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ πέπλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἑρμηνεία τοῦ διακόσμου τους σύμφωνα μέ τίς ἱερές πηγές», ὁ.π., 128 (ὑποσημ. 39) καὶ Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τὸ χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργικὴ μας παράδοση*, Θεσσαλονίκη 2012, 12-13 (ἀνέκδοτη μεταπτυχιακὴ ἐργασία).
9. Πρβλ. *Chronicon Paschale*, t. 2, ed. Ludwig August Dindorf, [CSHB], Bonne 1832 [ἔκδ. Bibliobazaar, Charleston-South Carolina 2008], 544-545. Εἰδικότερα γιὰ τὴ θεολογικὴ νοηματοδότηση τῆς ἐνδυμασίας βλ. Ἄννας Τρικανίδου, *Ὁ θεολογικὸς χαρακτήρας τοῦ ἐνδύματος στήν Καινὴ Διαθήκη σέ σχέση μέ τὸ περιβάλλον της*, Θεσσαλονίκη 2009, 108 κ.έ. (ἀνέκδοτη διδακτορικὴ διατριβή).
10. *Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου*, *Patrologia Graeca* 59, 520. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀποδίδεται στὸν Σεβηριανὸ Γαβάλων, σύγχρονο τοῦ Ἰωάννου Χρυσόστομου. Βλ. συγκεκριμένα Δημητρίου Μπαλάνου, *Πατρολογία*, Ἀθήνα 1930, 350.
11. *Περὶ τάξεως ἐπισκόπου τίνος φέρει*, *Patrologia Graeca* 78, 272 κ.ά.
12. *Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία*, *Patrologia Graeca* 98, 384-454.
13. *Λόγος περιέχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θείᾳ ἱερωουργίᾳ τελούμενων*, *Patrologia Graeca* 87, 3981-4002.
14. *Ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν περὶ αὐτόν*, *Patrologia Graeca* 135, 729-909, ἰδιαίτερα 812-816.
15. *Ἀποκρίσεις εἰς τὰς κανονικὰς ἐρωτήσεις Μάρκου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας*, *Patrologia Graeca* 137, 36-1498.
16. *Περὶ βαθμῶν συγγενείας*, *Patrologia Graeca* 119, 949D.
17. Βλ. ἐνδεικτικὰ *Εἰς τὴν ἱεράν στολήν*, στὸ Nicolas Cavaillas, *Explication de la divine liturgie*, ὁ.π., 364-367.
18. Βλ. ἐνδεικτικὰ *Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις ἀρχιερέως ἠρωτηκὸτος αὐτόν*, *Patrologia Graeca* 155, 829-952 καὶ *Ἑρμηνεία περὶ τε τοῦ θείου ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἱερέων τε, περὶ καὶ διακόνων, ἀρχιερέων τε καὶ τῶν ὧν ἕκαστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς θείας μυσταγωγίας*, *Patrologia Graeca* 155, 697-749. Γι' αὐτόν βλ. Ἰωάννου Φουντούλη, *Τὸ λειτουργικὸν ἔργον Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ θεωρίαν τῆς θείας λατρείας*, ἔκδ. Ἴδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου, Θεσσαλονίκη 1966, 127-141

- καί *Πρακτικά Λειτουργικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Συμεῶνος (sic) ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ θαυματουργοῦ (15.9.81)*, Θεσσαλονίκη 1983.
19. *Λεξικό Βιβλικῆς Θεολογίας*, μτφ. Συλλογική, ἔκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1980, 364. Γιά τὴ λειτουργία τοῦ ἐνδύματος ὡς συμβόλου, βλ. Εὐθυμίου Στύλιου, ἐπισκ. [νῦν μητροπ.] Ἀχελώου, *Χιτῶνες καὶ ἱμάτια. Θεολογικὴ θεώρηση τοῦ ἐνδύματος*, ἔκδ. Τήνος, Ἀθήνα 1998 καὶ τοῦ ἴδιου, «“Ἱμάτια ὡς τό φῶς”. Θεολογικὴ θεώρηση τῶν ἱερῶν ἀμφίων», *Τὰ ἱερά ἄμφια καὶ ἡ ἐξωτερικὴ περιβολὴ τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου*, ὁ.π., 25-37. Βλ. καὶ Hans Joachim Schultz, *The byzantine liturgy. Symbolic structure and faith expression*, transl. John OConnell, New York 1986, 15-17 [βλ. καὶ στὰ ἑλληνικά: Χάνς Γιοακίμ Σούλτς, *Ἡ βυζαντινὴ λειτουργία. Μαρτυρία πίστεως καὶ συμβολικὴ ἔκφραση*, μτφ. πρωτοπρ. Δημητρίου Τζέρπου, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1998].
  20. Βλ. ἐνδεικτικὰ Ἔξ. 28,2-8. Γιά τίς ἰουδαϊκὲς καταβολές τῆς χριστιανικῆς λατρείας βλ. Γεωργίου Φίλια, *Λειτουργικὴ*, τ. 1, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 2009, 63 κ.έ. Βλ. καὶ George Bebis, «The influence of Jewish worship on Orthodox Christian worship», *The Greek Orthodox Theological Review* 22 (1977), 136 [652]-142 [658] καὶ Sophia Cavalletti, *Ebraismo e spiritualità cristiana*, ed. Studium, Roma 1966. Γενικά, γιά τὴν καταγωγή τῶν ἀμφίων ἐφαρμόζεται διπλὴ μέθοδος προσέγγισης: ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση, γνωστὴ ὡς «ritualistic», καὶ ἀπὸ τὸν ρωμαϊκὸ κόσμον, γνωστὴ ὡς «antiquarian». Περισσότερα γιά τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Karel Innemée, *Ecclesiastical vestments in Nubia and the christian Near-East*, ed. Rijksuniversiteit te Leiben, Leiden 1990, 3-5.
  21. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Ἐλενουπόλεως [νῦν Χαλκηδόνας], «Περὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἱερατικῶν ἀμφίων», *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* 57 (1975), 98. Βλ. καὶ Miguel Arranz, «Les rôles dans l'assemblée chrétienne d'après le "Testamentum Domini"», *L'assemblée liturgique et les différents rites dans l'assemblée*, [Ephemerides Liturgicae, Subsidia 9], Rome 1977, 43 κ.έ. Ἰωάννου Φουντούλη, «Ἡ παράδοση καὶ ἐξέλιξη τῶν ἱερῶν ἀμφίων», ὁ.π., 176-177 καὶ Ἀποστόλου Μπουρνέλη, «Ἡ διάκριση τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ ρόλος τους γιά τὴ λειτουργία τοῦ σώματος», *Ἄγκυρα Ἐλπίδος*, τχ. 69 (Ἰούλιος-Αὐγούστος 2012), 27-30.
  22. Christopher Walter, *Art and ritual of the Byzantine Church*, [Birmingham Byzantine Series 1], ed. Variorum Publications, London 1982, 10. Πρβλ. καὶ Παναγιώτου Παπαευαγγελίου, *Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ ἰδία τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου*, Θεσσαλονίκη 1965, 52-53 καὶ Πάρι Καλαμαραῖ, *Ἱερατικὰ ἄμφια. Ἱεροτελεστία καὶ πίστη, βυζαντινὴ τέχνη καὶ θεία λειτουργία*, [Κατάλογος Ἐκθεσῆς Μουσείου Ἑλληνικῶν Ἀρχαιοτήτων], Μεμβούρνη 1999, 176-178.
  23. Ὅροι κατὰ πλάτος, ἐρώτησις 22, *Patrologia Graeca* 31, 980B. Ὁ T. Campanella συμπληρώνει: «Σύμφωνα μέ τὴν τέχνη τοῦ καθένα μοιράζον τὶς ἐνδυμασίαις ὁ γιατρός καὶ ὁ ἐνδυματολόγος», Tommaso Campanella, *Ἡ πολιτεία τοῦ ἡλίου*, μτφ. Ἀθανασίας Κοντοχρήστου, ἔκδ. Ἄρδην, Ἀθήνα [2007], 30-31. Ἄλλωστε, στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ἐνδυμα ἐκδηλώνει αὐτὸ πού εἶναι τὸ ἄτομον γιά τὰ μέλη τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Βλ. Jean Chevalier-Alain Gheerbrandt, *Dizionario dei simboli*, ed. Rizzoli, Milano 1986, 239.
  24. Ἀναλυτικὰ βλ. Κωνσταντίνου Κούρκουλα, *Τὰ ἱερατικὰ ἄμφια καὶ ὁ συμβολισμὸς αὐτῶν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ*, ὁ.π., 23 κ.έ.
  25. Βλ. Karen Stolleis, *Messgewander aus deutschen Kirchenschatzen vom mittelalter bis gegenwart*, ed. Schnell-Steiner, Regensburg 2001, 9 κ.έ. καὶ Σταματίου Σκλήρη, [πρωτοπρ.], «Παιδαγωγικὲς δυνατότητες τῆς βυζαντινῆς τέχνης», *Σύναξη*, τχ. 8 (Φθινόπωρον 1983), 127.
  26. Ἰωάννη Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α΄. Εἰσαγωγὴ στὴ θεία λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2007, 64-65 καὶ Henryk Paprocki, *Le mystère de leucharistie. Genèse et interprétation de la liturgie eucharistique byzantine*, trad. Françoise Lhoest, éd. Cerf, Paris 2009, 164-191.
  27. Τὴ σπουδαιότητα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στὴν ἱστορία τῆς χριστιανικῆς λατρείας φανερώνει ἡ τεράστια βιβλιογραφία, ἑλληνικὴ καὶ ξένη, ἡ ὁποία ἔχει παραχθεῖ. Βλ. ἐνδεικτικὰ Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Ἐλενουπόλεως [νῦν Χαλκηδόνας], «Βιβλιογραφία ἱερατικῶν καὶ λειτουργικῶν ἀμφίων τοῦ βυζαντινοῦ τύπου», *Θεολογία* 52 (1981), 754 κ.έ. Γιά τὴν προγενέστερη τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ βιβλιογραφικὴ παραγωγή βλ. τὴν ὑπόσημ. 1.
  28. Εἰδικότερα βλ. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, πρωτοπρ., *Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας*, ἔκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 21996, 144-162.
  29. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ ἄποψη τοῦ Paul Evdokimov, *Ἡ σύγχρονη τέχνη ἢ ἡ ἀχρήστευση τῆς σοφίας: «Τί μπορεῖ νά πεῖ γιά τὴ μεταμόρφωση τοῦ ὕλικου κόσμου σέ πνευματικόν; Στὴν καλύτερη περίπτωσις μένει σάν μία ἀκτίνα αἰχμάλωτη σ' ἓνα καθρέφτη καὶ σημάδι μίας ζωῆς πού ἀρνήθηκε τὴν ἐλπίδα»*. Βλ. Philip Sherrard, *Περὶ ὕλης καὶ τέχνης*, μτφ. Συλλογική, ἔκδ. Δωδώνη, Ἀθήνα 1970, 110. Γιά τὴ σημασία τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης στὸν Χριστιανισμό βλ. Jean Paul Audet, «Foi et expression culturelle», *La liturgie après Vatican II*, [Unam Sanctam 66], éd. Cerf, Paris 1967, 346-356.

30. Βλ. Τρύφωνος Τσομπάνη, *Ἡ τῶν θεῶν εὐκοσμία καὶ τάξις. Αἰσθητικὴ σπουδὴ τῆς θείας λατρείας*, ἔκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2009, 95-96. Βλ. ειδικότερα Michel Quenot, *Ἡ εἰκόνα: θεὰ τῆς βασιλείας*, μτφ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, ἔκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1988, 79· Philip Sherrard, *Περὶ ὕλης καὶ τέχνης*, ὁ.π., 17 καὶ τοῦ ἴδιου, *Τὸ ἱερό στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη*, μτφ. Ἰωσήφ Ροηλίδη, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1994, 120. Γιά τὴν πνευματικὴ διάσταση τῆς τέχνης βλ. Wassily Kandinsky, *Γιά τὸ πνευματικὸ στὴν τέχνη*, ἔκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 1981, 7.
31. Βλ. Χρήστου Γιανναρά, *Τίμοι μέ τὴν Ὁρθοδοξία*, ἔκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1967, 90 καὶ Σταματίου Σκλήρη, [πρωτοπρ.], *Ἐν ἐσόπτρῳ*, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 1992, 187-188.
32. Βλ. Ἀνέστη Κεσελόπουλου, *Ἡ λειτουργικὴ παράδοση στὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη*, ἔκδ. Παναγιώτης Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1994, 170.
33. Συναντᾶται ὁ ὅρος «τέχνη ἀμφίων». Βλ. συγκεκριμένα Τρύφωνος Τσομπάνη, *Ἡ τῶν θεῶν εὐκοσμία καὶ τάξις*, ὁ.π., 31.
34. Μανόλη Βαρβούνη, «Τὸ “κίτς” στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ καὶ λαϊκὴ θρησκευτικὴ τέχνη», *Θεολογία* 83 (1/2012), 247-266.
35. Ἰωάννου Φουντούλη, «Θεῖα λατεῖα καὶ τέχνη», *Ὁρθοδοξία* 3 (1996), περ. β', 228 καὶ Παναγιώτη Μιχελῆ, *Αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς βυζαντινῆς τέχνης*, Ἀθήνα 1972, 49. Βλ. καὶ Χρήστου Γιανναρά, «Δυσείμων μορφή», *Κάτι τὸ ὠραῖον. Μία περιήγηση στὴν ἑλληνικὴ κακογουσιὰ*, ἔκδ. Οἱ Φίλοι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀντί», Ἀθήνα 1984, 101 καὶ Ἀλεξάνδρου Σμέμαν, [πρωτοπρ.], *Ἐκκλησία προσευχομένη. Εἰσαγωγή στὴ λειτουργικὴ θεολογία*, μτφ. Πρωτοπρ. Δημήτριος Τζέρμπος, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1991, 43. Ὁ ὅρος «αἰσθητικὴ» εἶναι γνωστός στὴν ἐπιστὴμὴ ἀπὸ τὸ 1750 ὡς «aesthetica». Τὸν εἰσήγαγε ὁ Alexander Gottlieb Baumgarten, *Aesthetica*, t. 1-2, Frankfurt-Oder 1750-1758 [ed. Georg Olms Verlag, Hildesheim-New York 1970]. Βλ. καὶ Γερασίμου Βώκου, «Ἡ γέννηση τῆς aesthetica. Ἡ αἰσθητικὴ. Τὸ κάλλος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸν Σάρτη. Τὸ βάρος τοῦ κίτς», [Ἀθήνα] *Τὸ ἄλλο Βῆμα*, φ. 14.01.2001, 3-5. Γιά τὴν ἔννοια τοῦ κάλλους στὴν ὀρθόδοξη παράδοση βλ. Χρυσοστόμου Σταμούλη, *Κάλλος τὸ ἅγιον, Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἔκδ. Ἀκρίτας, [Ὁρθόδοξη Μαρτυρία 87], Ἀθήνα 2004, 25-26. Ἰδιαίτερα γιά τὴν ἔννοια τοῦ κάλλους στὴ λατεῖα βλ. ὁ.π., 53-102. Γιά τὴ σημερινὴ κατάσταση τῶν ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν βλ. Μανόλη Βαρβούνη, «Τὸ κίτς στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ καὶ λαϊκὴ θρησκευτικὴ τέχνη», *Θεολογία* 83 (1/2012), 247-266.
36. Ἡ ἀνομοιομορφία τῆς περιόδου αὐτῆς συναντᾶται καὶ σὲ χώρους, ὅπου ἐπικράτησε τελικὰ ὁμοιομορφία καὶ ὁμοιοχρωμία. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ ναός Τιμίας Ζώνης στὴ Μόσχα (17ος αἰ.). Βλ. σχετικὰ Τρύφωνος Τσομπάνη, *Ἡ τῶν θεῶν εὐκοσμία καὶ τάξις*, ὁ.π., 51.
37. Γιά τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Παναγιώτη Σκαλτσῆ, «Ἡ τῶν συμβόλων ἀλήθεια», *Λειτουργικὲς Μελέτες*, τ. 1, ἔκδ. Παναγιώτης Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1999, 24-27. Βλ. καὶ René Guenon, *Le règne de la quantité et les signes des temps*, éd. Gallimard, Paris 1945 καὶ Γεωργίου Μεντιδάκη, πρωτοπρ., *Τύπος καὶ συμβολισμὸς στὴν ὀρθόδοξη λατεῖα*, τ. 1, Ἡράκλειο 2007, 19-21.
38. Βλ. Παναγιώτη Σκαλτσῆ, «Ἡ τῶν συμβόλων ἀλήθεια», ὁ.π., 32-33. Γιά τὴ χρῆση τῶν συμβόλων καὶ τῶν συμβολισμῶν γενικότερα στὴν Ἐκκλησία βλ. Μανόλη Βαρβούνη, «Σύμβολα καὶ συμβολισμοί», *Ἐφημέριος*, τχ. 5 (Μάιος 2008), 20-21 καὶ Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητροπ. Περγάμου, «Συμβολισμὸς καὶ ρεαλισμὸς στὴν ὀρθόδοξη λατεῖα (ἰδιαίτερα στὴ θ. εὐχαριστία)», *Σύναξη*, τχ. 71 (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1999), 10, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι «κανένας συμβολισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βασιμένος σὲ φυσικὲς ιδιότητες». Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ συμβολισμοὶ στὴ λατεῖα πρέπει νὰ βασίζονται ἀποκλειστικὰ σὲ ἱστορικὰ γεγονότα. Βλ. καὶ Χρυσοστόμου Σταμούλη, *Κάλλος τὸ ἅγιον*, ὁ.π., 233-234.
39. «Le symbolisme est essentiel à la vie de l'Église. C'est une forme de langage universel», ἀνάκτηση 19.01.2008, <http://www.gallican.org/symbolism.htm>. Ἰδιαίτερα γιά τὴ χρῆση τῶν συμβολισμῶν στὴ θεῖα λατεῖα βλ. Ἰωάννου Φουντούλη, «Ἡ συμβολικὴ γλῶσσα τῆς θείας λατρείας», *Τελετουργικὰ Θέματα*, [τ.1], [Λογικὴ Λατεῖα 12], ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 2002, 89-127.
40. *Περὶ τοῦ τέλους ἡμῶν καὶ τῆς ἱερᾶς τάξεως τῆς κηδείας καὶ τῶν κατ' ἔθος ὑπὲρ μνήμης γινομένων*, *Patrologia Graeca* 155, 680.
41. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις ἀρχιερέως ἡρωτηκὸτος αὐτόν*, ὁ.π., 868.
42. Βλ. Κωνσταντίνου Κούρκουλα, *Τὰ ἱερατικὰ ἄμφια καὶ ὁ συμβολισμὸς αὐτῶν ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ*, ὁ.π., 44-45. Διαμορφώθηκαν διάφοροι τύποι συμβολισμῶν, ὅπως ὁ ἠθικός, ὁ τυπολογικὸς κ.ἄ. Γι' αὐτούς βλ. Ἐλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, «Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ πέπλων τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ διακόσμου τους σύμφωνα μέ τίς ἱερές πηγές», ὁ.π., 126-127 καὶ τῆς ἴδιας, «Ἱστορικὴ καὶ αἰσθητικὴ θεώρηση τῶν ἱερατικῶν καὶ λειτουργικῶν ἀμφίων καὶ πέπλων τῆς Ἐκκλησίας μας», *Ἐφημέριος*, τχ. 6 (Ἰούνιος 2011), 4. Βλ. καὶ Sebastian Brock, «Clothing metaphors as a mean of theological expression in Syriac tradition»,

- Typus, symbol, allegorie bei den östlichen uätern und ihren parallelen im mittelalter. Internationales Kolloquium-Eichstätt 1981, Regensburg 1982, 11-40.*
43. Βλ. τήν ύποσημ. 1.
  44. Ειδικότερα γιά τόν συμβολισμό τοῦ χρώματος τῶν ἱερῶν ἀμφίων βλ. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου, *Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τή δυτική αισθητική στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ἔκδ. Μυγδονία, Θεσσαλονίκη 2011. Βλ. καί Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὁ.π., 21-102 καί 163-187.
  45. Βλ. Γιάννη Τσαρούχη, «Ἡ δύναμη τῶν χρωμάτων», *Σύναξη*, τχ. 12 (Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1984), 15-17. Εἰδικά γιά τήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία βλ. Ἀριστοτέλους, *Περί χρωμάτων*, τ. 3, ἔκδ. Κάκτος, Ἀθήνα 1994. Γενικότερα βλ. Jean Peyresblanques, «Histoire et symbolisme des couleurs», ἀνάκτηση 24.12.2007, <http://www.acintosh%20HD/Desktop%20Folder/couleurs>.
  46. «La couleur. Symbolique des couleurs suivant le pays», ἀνάκτηση 01.02.2008, <http://www.chene-web.online.fr/metier/graphisme/couleur/htm>. Βλ. καί «Symbolique des couleurs», ὁ.π. Εἰδικότερα γιά τοὺς συμβολισμούς τῶν χρωμάτων στήν Αἴγυπτο βλ. «Symbolisme des couleurs dans l'Égypte antique», ἀνάκτηση 22.01.2008, <http://fr.wikipedia.org>. Παρατηρήθηκε, μάλιστα, ὅτι ὀρισμένοι πολιτισμοί ἔχουν μεγαλύτερη οἰκειότητα στήν ἔννοια τῶν χρωματικῶν συμβολισμῶν. Βλ. συγκεκριμένα Benovt Buetubela, *Le signe et le sens: à propos sur le langage du Nouveau Testament, médiations du sacré*, éd. Centre d'Études des Religions Africaines, Kinshasa 1987, 402 καί Paulin Poucouta, «Symbolisme biblique et sagesse africaine», *L'Afrique au cæsur. Défis et espoirs*, Paris 1999, 175-178.
  47. Βλ. Ludwig Gschwind, «Die liturgischen farben, rot und rot ist nicht das gleiche», *Gottesdienst* 1 (1992), 8.
  48. Alfred Hermann, «Farbe», *Reallexikon für antike und christendum* 7 (1969), 413.
  49. Περισσότερα γιά τόν συμβολισμό τῶν χρωμάτων στήν Ἁγία Γραφή βλ. «Symbolism in the Bible. Colors», ἀνάκτηση 19.01.2008, <http://www.christcenteredmall.com/teachings/symbolism/colors.htm> καί «Color symbolism and color meaning in the Bible», ἀνάκτηση 19.01.2008, <http://www.ridingthebeast.com/articles/colors>. Πρβλ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, «Τό ἀνθηρότερον ὄλων τῶν χρωμάτων», *Ἐφημέριος*, τχ. 11 (Ἰούνιος 1983), 154.
  50. Βλ. ἐνδεικτικά Ἰεζ. 1,27-28· Ἰεζ. 8,2· Β΄ Κορ. 4,6 καί Ἀποκ. 21,23.
  51. Βλ. ἐνδεικτικά Δαν. 7,9· Ἦσ. 1,18· Ματθ. 28,3· Μάρκ. 16,5· Ἰω. 20,12· Ἀποκ. 3,4-5· 4,4 καί 7,9.
  52. Βλ. Jean Danielou, *Ἁγία Γραφή καί λειτουργία. Ἡ βιβλική θεολογία τῶν μυστηρίων καί τῶν ἐορτῶν κατά τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*, μτφ. Συλλογική, ἔκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα 1981, 59. Γιά τή χρήση τοῦ λευκοῦ γενικότερα στή θρησκεία βλ. Hans-Dieter Betz, «Lukian von Samosata und das Neuen Testament», *Texte und untetsuchung zur geschichte der altchristlichen literatur* 76 (1961), 56 κ.έ., 125 κ.έ. καί 133.
  53. Γεν. 25,25 καί 38,28· Ἰησ. Ναη 2,18· Ἦσ. 1,18 καί Ἀποκ. 12,3.
  54. Βλ. ἐνδεικτικά Ἔξ. 27,16· Β΄ Παραλ. 3,14· Παροιμ. 31,22· Μάρκ. 15,17· Πράξ. 16,14· Ἀποκ. 17,3-4 καί 18,16.
  55. Βλ. ἐνδεικτικά Ἰερ. 11,16· Ψαλμ. 22,2 καί 36,2.
  56. Βλ. ἐνδεικτικά Ἔξ. 28,31· Ἀριθμ. 4,6-7 καί Β΄ Παραλ. 3,14.
  57. Βλ. ἐνδεικτικά Ἰάσμα Ἰσμ. 1,5· Ἰώβ 3,5· Θρη 4,8· Ἀποκ. 6,5 καί 6,12.
  58. Βλ. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Ἐλενουπόλεως [νῦν Χαλκηδόνας], «Βιβλιογραφία ἱερατικῶν καί λειτουργικῶν ἀμφίων τοῦ βυζαντινοῦ τύπου», ὁ.π., 754 κ.έ.
  59. Βλ. ἐνδεικτικά Λόγοι, *Patrologia Graeca* 87, 3201-3364.
  60. Βλ. ἐνδεικτικά *Περί τοῦ θείου ναοῦ καί τῆς τούτου καθιερώσεως*, *Patrologia Graeca* 155, 305-361 καί *Περί τῶν χειροτονιῶν*, *Patrologia Graeca* 155, 361-469. Εἰδικότερα βλ. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Χαλκηδόνας, «Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων καί ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης», *Χριστιανική Θεσσαλονίκη. Πρακτικά ΙΑ΄ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου*, Θεσσαλονίκη 2006, 327-338.
  61. *Περί τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας*, 15/6, *Partologia Graeca* 3, 360.
  62. Βλ. ἐνδεικτικά τόν ἰζ΄ κανόνα τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Γεωργίου Ράλλη-Μιχαήλ Ποτλή, *Σύνταγμα θείων καί ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἀγίων καί πανευφήμων ἀποστόλων καί τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν συνόδων καί τῶν κατά μέρος ἀγίων πατέρων*, τ. 5, Ἀθήνησιν 1855 [ἀνατύπωση: ἔκδ. Βασίλειος Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 2002], 430. Πρβλ. τό σχόλιο τοῦ Ἰωάννη Ζωναρᾶ, ὁ.π., τ. 2, 260.
  63. Ἰωάννου Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας*, τ. 1, ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 1991, 57.
  64. Βλ. συγκεκριμένα Victor Bichkov, *Voprosy istorii teori estetiki, iz. Moskovsky Gosudarstveny Universitet, [Moskva] 1975*, 129-145.
  65. Nataliya Bahilina, *Istoria Tshvetooboznachenij v russkom iazyke, iz. Nauka, [Moskva] 1975*.

66. Mario Righetti, *Manuale di storia liturgica*, t. 1, ed. Ancora, Milano 1964, 613.
67. *De mysteris*, 7,34. Βλ. Ψαλμ. 50,9. Βλ. Δημητρίου Μωραΐτη, «Άμφια (ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γενικῶς)», ὁ.π., 405 καὶ Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, πρωτοπρ., *Λειτουργική-Τελετουργική*, ἔκδ. Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Θεσσαλονίκη 1988, 40. Κύριο στοιχείο τῆς ἱερατικῆς στολῆς εἶναι καὶ τό λευκὸ στιχάριο, πού συμβολίζει τὸν βαπτισματικὸ χιτῶνα. Βλ. εἰδικότερα Silouani Kurban, *Ἡ ἐνδυση τοῦ νεοφωτιστοῦ στὴν ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος*, Θεσσαλονίκη 1996 (ἀνέκδοτη διδακτορική διατριβή). Γιά τὸν συμβολισμό τῶν λευκῶν ἐνδυμάτων βλ. Ἑλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, «Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ πέπλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ διακόσμου τους σύμφωνα μέ τίς ἱερές πηγές», ὁ.π., 130.
68. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, *Περί τῆς ἱερᾶς προσευχῆς*, Patrologia Graeca 155, 261D. Γιά τό λευκὸ φαλλῶνιο τοῦ ἐπισκόπου, πού μετὰ τὴν ἄλωση ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν σάκκο, βλ. Μαρίας Θεοχάρη, *Ἐκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 1986, 17-18 καὶ Ἑλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, «Ὁ συμβολισμὸς τῶν ἱερῶν ἀμφίων καὶ πέπλων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ διακόσμου τους σύμφωνα μέ τίς ἱερές πηγές», ὁ.π., 132 καὶ 135.
69. Βλ. ἀντίστοιχη περίπτωση γιά τό Μέγα Σάββατο Juan Mateos, *Le typicon de la Grande Église. Ms Saint-Croix no 40, Xe siècle*, t. 2, [Orientalia Christiana Analecta 166], éd. Pont[ificium] Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1963, 84 καὶ 86 καὶ Alexeij Dmitrievskij, *Opisanie liturgicheskich rukopisej khranjashichsja v bibliotekach pravoslavnogo vostoka*, ὁ.π., 792. Βλ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, [ἱερομ.], «Περί τοῦ λευκοῦ καὶ πορφυροῦ χρώματος», Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια 17(1894), 124-126 καὶ Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρώμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὁ.π., 71-84 καὶ 179.
70. Βλ. Μαρίνου Καλλιγᾶ, *Ἡ αἰσθητικὴ τοῦ χώρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας στὸν μεσαιῶνα*, Ἀθήνα 1946, 77-79. Κάτι ἀνάλογο γράφτηκε γιά τὸν π. Γρηγόριο Κρούγκ καὶ τὸν Λεωνίδα Οὐσπένσκυ, οἱ ὁποῖοι «δὲν ὑποτάσσονται σέ μία χρωματικὴ αἰσθητικὴ, ἀλλά, ὑποτάσσοντας τὴν αἰσθητικὴ αὐτὴ πού ὑπάρχει ἔντονα στίς εἰκόνες τους, ἀναδεικνύουν τό ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξης τέχνης, γιατί δὲν ἦταν ὀρθόδοξοι πού ἔγιναν ζωγράφοι τῶν εἰκόνων, ἀλλά ἀληθινοὶ ζωγράφοι πού εἰκονίζον τὴ λειτουργικὴ ἐμπειρία τους μέ χρώματα». Σπύρου Μαρίνη, «Ἡ ἀναβίωση τῆς ὀρθόδοξης λειτουργικῆς τέχνης», Σύνταξη, τχ. 44 (Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1992), 61. Πρβλ. Vladimir Lossky, *The meaning of icons*, ed. St. Vladimirs Seminary Press, Crestwood-New York 1982, 47-48.
71. Τρύφωνος Τσομπάνη, *Ἡ τῶν θεῶν εὐκοσμία καὶ τάξις*, ὁ.π., 24 καὶ 27-28. Διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς βυζαντινῆς ἐνδυματολογίας φαίνεται, κυρίως, μετὰ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰ., ὁπότε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία προσλαμβάνει κοσμικὴ διάσταση καὶ τὰ παλαιὰ διάσημα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας υἱοθετοῦνται ὡς ἑξαρτήματα τῆς ἐπισκοπικῆς λειτουργικῆς ἀμφίσεως. Βλ. συγκεκριμένα Nicole Thierry, «Le costume episcopal byzantine du IXe au XIIIe siècle d'après les peintures datées (miniatures, fresques)», *Revue des Études Byzantines* 24 (1966), 308-315. Βλ. καὶ Arthur John Gonzalez, «The byzantine imperial paradigm and eastern liturgical vesture», *Greek Orthodox Theological Review* 17 (1972), 255-267 καὶ τοῦ ἴδιου, «Further commentary on the byzantine imperial prototype and eastern liturgical vesture», *Greek Orthodox Theological Review* 21 (1976), 71-84. Διατυπώθηκε, ὁμως, καὶ ἄλλη ἄποψη. Σύμφωνα μέ αὐτήν, τὰ αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα δὲν ἔγιναν ἀπευθείας ἐπισκοπικά ἄμφια. Ἐπέδρασαν βαθμιαία σέ προϋπάρχοντα λειτουργικά ἄμφια, τροποποιώντας τα σιγά-σιγά, μέ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπέλθει ἀφομοίωση. Γιά τὴν ἄποψη αὐτὴ βλ. Βασιλείου Στεφανίδου, ἀρχιμ., «Ἡ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐνδυμάτων τοῦ Βυζαντίου ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων», *Θεολογία* 21 (1950), 21-25.
72. Γι' αὐτὴν καὶ γιά ἀνάλογες κωδικοποιήσεις τῶν χρωμάτων βλ. Michel Andrieu, «L'ordinaire de la chapelle papale et le cardinal Jacques Gaetani Stefanesci», *Ephemerides Liturgicae* 49 (1935), 230-260. Τὰ χρώματα τῶν ἀμφίων καὶ ὁ συμβολισμὸς τους ἀπασχόλησαν ἀπὸ νωρὴς τὴ δυτικὴ βιβλιογραφία. Βλ. ἐνδεικτικὰ Bartolomeo Piazza, *Iride sacra ovvero dei colori ecclesiastici*, Roma 1687. Portal Frédéric, *Des couleurs symboliques dans l'antiquité, le moyen-âge et les temps modernes*, éd. Treuttel et Wurtz, Paris 1857 [éd. Maisnie, Giromagny 21991] καὶ [*La symbolique des couleurs. Des couleurs symboliques dans l'antiquité, le moyen-âge et les temps modernes*, éd. Pardès, Grezsur Loing 31999]. John Wickham Legg, Notes on the history of the ecclesiastical colours, ed. John S. Leslie, London 1882 [Oxford 2007]. Albert Battandier, «La couleur des vêtements ecclesiastiques dans l'Église latine», *Annuaire Pontifical Catholique* 33 (1930), 384 καὶ Uberto Palagi, «Fogge e colori delle vesti liturgiche», ἀνάκτηση 15.03.2009, <http://www.sacrumluce.sns.it>
73. *De sacro altaris mysterio*, 1, 65, Patrologia Latina 217, 799D-802C. Βλ. Mario Righetti, *Manuale di storia liturgica*, ὁ.π., 615 καὶ Γεωργίου Βεργωτῆ, «Τὸ νόημα τῆς τελετουργικῆς», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 75 (1992), 783.
74. *Missale Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum*, ed. iuxta typicam, Mediolani [1962], 23-24. Διατυπώθηκε πάντως ἡ ἄποψη ὅτι, ἀπὸ τὴ γοτθικὴ ἐποχὴ, ἡ ἀντικειμενι-

- κή εὐλάβεια μὲ τὴν ὁποία περιβάλλονται τὰ ἱερά ἄμφια ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν τονισμό τοῦ ἀνθρώπινου συναισθηματισμοῦ. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Ἐλενουπόλεως [νῦν Χαλκηδόνος], «Περὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ἱερατικῶν ἁμφίων», ὅ.π., 100.
75. *Missale Romanum*, ὅ.π., 23 (6 117).
76. Karen Stolleis, *Messgewänder aus deutschen Kirchenschätzen vom mittelalter bis gegenwart*, ὅ.π., 51-62.
77. Εἰδικότερα βλ. *Ρωμαϊκὸ Λειτουργικὸ. Ἀναθεωρημένο μὲ διάταγμα τῆς Ἁγίας Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, δημοσιευμένο μὲ ἐντολή τοῦ πάπα Παύλου ΣΤ΄, ἀνακαινισμένο μὲ φροντίδα τοῦ πάπα Ἰωάννου-Παύλου Β΄*, τ. 1, ἔκδ. Κάκτος, [Ἀθήνα] 2006, 90-91. Γιά τὸ λειτουργικὸ ἔργο τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου βλ. Yves Congar-Pierre Marie Gy-Jean Pierre Jossua-Marie Dominique Chenu, *La liturgie d'après Vatican II. Bilans, études, prospectives*, éd. Cerf, Paris 1967.
78. Τὸ μῶβ ἤδη ἀπὸ τὸν 13ο αἰ. εἶχε ἀντικαταστήσει τὸ μαῦρο. Βλ. Mario Righetti, *Manuale di storia liturgica*, ὅ.π., 615. Βλ. καὶ Alfred Rush, «The colours of red and black in the liturgy of the dead», *Kyriakon. Festchrift Johannes Queasten* 11 (1970), 698-708 καὶ Gilbert Cope, «Colours (liturgical)», *A New Dictionary of Liturgy and Worship*, London 1974, 178.
79. Uberto Palagi, «Fogge e colori delle vesti liturgiche», ὅ.π., καὶ Dante Balbo, «L'abito fa il monaco e non solo», ἀνάκτηση 15.03.2009 <http://www.caritas-ticino.dyndns.org>.
80. Γιά τὴν κατανόηση τοῦ λειτουργικοῦ συμβολισμοῦ μέσα στὸ πνεῦμα τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου βλ. Pierre Colin, «Phénoménologie et herméneutique du symbolisme liturgique», *La liturgie après Vatican II*, [Unam Sanctam 66], éd. Cerf, Paris 1967, 220-238.
81. Βλ. ἐνδεικτικὰ «Table of Anglican Liturgical Colours», ἀνάκτηση 10.09.2012, <http://peterborough-stjohns.org.uk/liturgicalcolours.htm> καὶ «Liturgical colours for the Anglican year», ἀνάκτηση 10.09.2012, <https://sites.google.com/site/christchurchtrinity/anglican-church-colours>.
82. Ἀθανασίου Παπᾶ, μητροπ. Ἐλενουπόλεως [νῦν Χαλκηδόνος], «Περὶ ἱερατικῶν καὶ λειτουργικῶν ἁμφίων», *Ἐκκλησία καὶ Θεολογία* 1 (1980), 108.
83. Ὅ.π.
84. Στὴ βυζαντινὴ τέχνη τὰ χρώματα ἀποκοτῶν ἔντονο σημασιολογικὸ περιεχόμενο, καθὼς, «τὸ χρῶμα, μαζί μὲ τὸ φῶς, συνιστοῦσε στὸν βυζαντινὸ πολιτισμὸ μία ἀπὸ τίς πιὸ θεμελιώδεις τροποποιήσεις τοῦ ὠραίου καὶ κατεῖχε στὸ σύστημα τῶν αἰσθητικῶν κατηγοριῶν ἐξέχουσα θέση, ἐκφράζοντας τὸν διακοσμητικὸ καὶ πνευματικὸ πλοῦτο τῶν βυζαντινῶν». Κωνσταντίνου Χαρολαμπίδη, «Ἡ ἔννοια τοῦ χρώματος στὸ βυζαντινὸ κόσμο», *Πεμπτοῦσία* 9 (2002), 89. Γιά τοὺς συμβολισμοὺς τοῦ φωτός καὶ τῆ σχέση του μὲ τὰ χρώματα βλ. τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Ekaterina Bichkova, *Simvolika i obrazy svjeta i svjeta v sakral'nom iskusstve Moskvy 14-pervoy poloviny 16 veka*, Moskva 2007.
85. Ἀναλυτικὰ γιά τὸ περιεχόμενο τῶν παραπάνω τυπικῶν βλ. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου, *Τὸ χρῶμα τῶν ἱερῶν ἁμφίων. Ἀπὸ τὴ δυτικὴ αἰσθητικὴ στὴ ρωσικὴ λειτουργικὴ παράδοση*, ὅ.π., 145-148. Ἡ πρόβλεψη τοῦ χρώματος τῶν ἁμφίων στὰ τυπικὰ εἶναι ἀρχαιότατη. Βλ. ἐνδεικτικὰ Miguel Arranz, *Le typicon du monastère du Saint-Sauveur à Messine. Codex Messinensis gr. 115*, [Orientalia Christiana Analecta 185], éd. Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1969, 99, 204, 210, 244 κ.ά.
86. [Τίτου Συλλιγαρδάκη, μητροπ. Ρεθύμνης καὶ Αὔλοποτάμου], *Ἱερατικὸν ἐγκόλπιον*, ἔκδ. Ἰ. Μ. Ρεθύμνης καὶ Αὔλοποτάμου, Ρέθυμνον 1974, 15.
87. Γιά τὴ συγκεκριμένη πρόβλεψη βλ. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου, *Τὸ χρῶμα τῶν ἱερῶν ἁμφίων. Ἀπὸ τὴ δυτικὴ αἰσθητικὴ στὴ ρωσικὴ λειτουργικὴ παράδοση*, ὅ.π., 147.
88. [Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ-Καρυαί-Ἁγίου Ὁρους], *Ἁγιορειτικὸν τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, ἥτοι βίβλος περιέχουσα τὰ τελούμενα ἐν τῷ κατ' ὄλον τό ἔτος ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἁθῶ μοναστηρίοις καὶ δὴ εἰς τὸν πάνσεπτον ναόν τοῦ Πρωτάτου Καρεῶν ἔχουσα σχέδιά τινα καὶ πίνακας λίαν ὠφελίμους ἐν τῷ τέλει*, ἔκδ. Καστανιώτης, Ἀθήνα 2004, 105, 178, 201 καὶ 220, ἀντίστοιχα.
89. Βλ. ἐνδεικτικὰ Μαρίας Θεοχάρη, «Χρυσοκέντητα ἁμφια», *Σινᾶ. Οἱ θησαυροὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης*, ἔκδ. Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1990, 229-259· Ἐλένης Βλαχοπούλου-Καραμπίνα, *Ἱερά Μονὴ Ἰβήρων. Χρυσοκέντητα ἁμφια καὶ πέπλα*, Ἁγιον Ὁρος 1998 καὶ [Evgenia Chalkia-George Kakavas], *Treasured Offerings. The legacy of the Greek Orthodox Cathedral of St Sophia, London*, ed. Byzantine and Christian Museum, [London] 2002, 153-161.
90. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα βλ. Μανόλη Χατζηδάκη, *Ὁ κρητικὸς ζωγράφος Θεοφάνης. Ἡ τελευταία φάση τῆς τέχνης του στίς τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, ἔκδ. Ἰ. Μ. Σταυρονικήτα, Ἁγιον Ὁρος 1997, 126 κ.έ. Περισσότερα γιά τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Παναγιώτη Μιχαηλῆ, *Αἰσθητικὴ θεώρηση τῆς βυζαντινῆς τέχνης*, ὅ.π., 208.

91. Περισσότερα για τό θέμα αυτό βλ. Μαρίας Θεοχάρη, *Ἐκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, ὁ.π., 25. Γενικότερα γιά τήν ἀπεικόνιση τῆς λειτουργικῆς ἀμφίσεως κατά τή μεταβυζαντινή περίοδο βλ. Warren-Theriot Woodfin, *Late byzantine liturgical vestments and the iconography of sacerdotal power*, ed. University of Illinois, Urbana-Champaign 2002. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀπεικονίσεως ἀμφίων τῆς περιόδου αὐτῆς βλ. *Ἱερά Μονή Γρηγορίου. Οἱ τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ*, ἔκδ. Ὁργανισμός Πολιτιστικῆς Πρωτεύουσας τῆς Εὐρώπης-Θεσσαλονίκη 1997, Ἅγιον Ὅρος 1998, 45 κ.έ.
92. Μαρίνου Καλλιγᾶ, *Τεχνοκριτικά 1937-1982*, Μουσείο Μπενάκη, ἔκδ. Ἄγρας, Ἀθήνα 2003, 536.
93. Ἰωάννου Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας*, ὁ.π., 57.
94. Γενικά ὁ 17ος αἰ. ἦταν γιά τή Ρωσία ἡ ἐποχή ἀναμόρφωσης τόσο τῶν κρατικῶν ὅσο καί τῶν ἐκκλησιαστικῶν δομῶν. Βλ. Παναγιώτη Σκαλοῦ, «Ἡ συμβολή τοῦ Ἑλλήνα ἐρμηνευτῆ τῆς θείας λειτουργίας Ἰωάννου Ναθαναήλ στή λειτουργική κίνηση τῆς Μόσχας τόν 17ο αἰ.», *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.* (Νέα Σειρά - Τμήμα Θεολογίας - Τιμητικό ἀφιέρωμα στόν ὁμότιμο καθηγητή Δημήτριο Τσάμη), τ. 14, Θεσσαλονίκη 2004, 233. Βλ. καί Ἀρχιμ. Νικολάου Ἰωαννίδη, «Προσπάθειες λειτουργικῆς ἀνανεώσεως στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας», *Λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ. Τό αἶτημα τῆς λειτουργικῆς ἀνανεώσεως στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Πρακτικά Β' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου*, [Ποιμαντική Βιβλιοθήκη 7], ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 2003, 307-326.
95. Διατυπώθηκε, μάλιστα, ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Πέτρος Μογίλας ἐπηρεάζεται ἀπό τή λατινική θεολογία, ὅταν πραγματεύεται τά μυστήρια. Βλ. σχετικά Gerhard Podskalsky, *Ἡ ἐλληνική θεολογία ἐπί Τουρκοκρατίας 1453-1821. Ἡ Ὁρθόδοξία στή σφαῖρα ἐπιρροῆς τῶν δυτικῶν δογμάτων μετά τή μεταρρύθμιση*, μτφ. Πρωτοπρ. Γεώργιος Μεταλληνός, ἔκδ. Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 2005, 303. Πρβλ. καί Γεωργίου Φλωρόφσκυ, πρωτοπρ., *Σταθμοί τῆς ρωσικῆς θεολογίας*, μτφ. Εὐτυχίας Γιούλτση, ἔκδ. Παναγιώτης Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1986, 108. Κάτι τέτοιο, ὁμως, δέν εἶναι ἀκριβές, ἐάν λάβει κανεῖς ὑπ' ὄψη ὅτι ὁ Μογίλας ὑπῆρξε σφοδρός πολέμιος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερα τῆς Οὐνίας. Ἡ συμβολή του στήν ἀνάπτυξη τῆς ρωσικῆς Ὁρθόδοξιας ἀποδεικνύεται καί μέ τήν ἀναγνώρισή του ὡς ἀγίου τῆς Οὐκρανικῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάλογα φαινόμενα συναντῶνται σέ ὅλη τήν περίοδο τῆς δουλείας. Ὡς χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀναφέρουμε τόν ἅγιο Νικόδημο Ἄγιορείτη. Ὑποστηρίχθηκε ὅτι ἡ ποιμαντική τοῦ *Ἐξομολογητάριου* του βασιζέται στή ρωμαιοκαθολική διαστρέβλωση τοῦ Εὐαγγελίου. Βλ. Χρήστου Γιανναρά, *Ὁρθόδοξία καί Δύση στή νεώτερη Ἑλλάδα*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, 201. Στήν παραπάνω θέση ἀπάντησε, ἡ Ἱερά Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Στό σχετικό μήνυμα ἡ Ἀθωνική Πολιτεία ἀπαντᾷ ὅτι στό ἔργο τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου εἰσηλθάν ἀθέλητα, γιά λόγους ἱστορικά κατανοητούς, ὀρισμένες ἐκφράσεις πού ἀπηχοῦν τόν λατινικό σχολαστικισμό, χωρίς αὐτές νά ἀλλοιώνουν σέ τίποτα τήν οὐσιαστικά ὀρθόδοξη προοπτική καί γραμμή τοῦ βιβλίου. Βλ. «Ἀναίρεσις τῶν πεπλανημένων θέσεων τοῦ κ. Χρ. Γιανναρά περί τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἄγιορείτου», *Ὁρθόδοξος Μαρτυρία* 40 (1993), 2-10. Βλ. Gheorghios Chrysostomou, «L'esercizio della paternità spirituale nell' "Exomologhitáron" di Nicodemo l'Aghiorita», *La paternità spirituale nella tradizione ortodossa*. Atti del XVI convegno ecumenico internazionale de spiritualità ortodossa, ed. Qiqajon, Bose 2009, 185-186 καί τοῦ ἴδιου, «Ἡ πνευματική πατρότητα στό "Ἐξομολογητάριον" Νικοδήμου τοῦ Ἄγιορείτου», *Βελλᾶ. Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα* 5 (2009), 135-136. Σχετικά μέ τήν ἐπίδραση τῆς λατινικῆς θεολογίας στήν ὀρθόδοξη θεολογία βλ. Ἰωάννου Καρμίρη, *Λόγοι περί τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων ἐπί τήν ὀρθόδοξον θεολογίαν*, Ἀθήνα 1938.
96. Γι' αὐτό βλ. *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, iz. Moscovskoy Patriarchii, t. 4, Moskva 2001, 148-156.
97. «Ὅπως σημειώνει ὁ πρωτοπρ. Παῦλος Φλορένσκυ, "οὔτε ἡ τεχνική οὔτε τά ὑλικά πού χρησιμοποιοῦνται γιά τίς εἰκόνες δέν μπορεῖ νά εἶναι τυχαῖα σέ σχέση μέ τή λατρεία (...)". Ἡ αὐθεντικότητα κάθε ὕλης πού παίρνει μέρος στή λατρεία συνδέεται μαζί της». Λεωνίδα Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, τ. 2, μτφ. Σπύρου Μαρίνη, ἔκδ. Ἄρμος, Ἀθήνα 1998, 638-639.
98. *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 148-156 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Koshciele Prawoslawnym*, ed. Chrzeshcijanska Akademia Teologiczna, Warszawa 1998, 90-95.
99. Ἰωάννου Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας*, ὁ.π., 58.
100. Χρυσοστόμου Καλαϊτζῆ, διακόνου [νῦν μητροπολίτου Μύρων], *Συμβολή εἰς τήν ἱστορίαν τινῶν ἀμφίων ἐν τῷ βυζαντινῷ τύπῳ*, Χάλκη 1972, 31 (ἀνέκδοτη ἐναίσιμος διατριβή). Γιά παρόμοιες ἀπόψεις βλ. καί Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὁ.π., 11. Βλ. καί Μανόλη Βαρβούνη, «Τό "κίτς" στή σύγχρονη ἐλληνική ἐκκλησιαστική καί λαϊκή θρησκευτική τέχνη», ὁ.π., 263, ὁ ὁποῖος διαπιστώνει ὅτι «...οἱ ἀλλοπρόσαλλοι χρωματικοί συνδυασμοί τῶν ἀμφίων [δέν] βοηθοῦν στή διαμόρφωση ἑνός διδακτικοῦ κλίματος καλαισθησίας στοὺς ναοὺς μας καί στίς ποικίλες ὀρθόδοξες ἀκολουθίες πού τελοῦνται σέ αὐτούς...».

101. Βλ. *Ένορία*, τχ. 930 (Οκτώβριος 2000), 154. Σχετικά με τή χρήση σχεδίων, χρωμάτων και ύφασμάτων τής εποχής του μπαρόκ είχε, στο μεταξύ, λάβει θέση η Συνοδική Έπιτροπή Έκκλησιαστικής Τέχνης, Μουσικής και Χριστιανικών Μνημείων. Βλ. σχετικά Δωροθέου Πολυκανδριώτη [νυν μητροπ. Σύρου], «Τό θέμα τῶν ἀμφίων ἀντικείμενον μελέτης», *Έκκλησία* 78 (2001), 22.
102. Βλ. ἐνδεικτικά *Ίεζ.* 8,2 καί *Άποκ.* 21,23. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 154 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 90-92. Ἡ θεώρηση τοῦ χρυσοῦ ὡς βασιλικοῦ χρώματος εἶναι ἀρχαιότατη. Γιά τόν λόγο αὐτό, ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντίος πρόσφερε «χρυσυφή» καλύμματα γιά τά ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. *Chronicon Paschale*, ὁ.π., 544-545.
103. Εἶναι χαρακτηριστικά τά λόγια τοῦ Ἀλέξανδρου Μωραϊτίδη στό διήγημά του «Χριστούγεννα στίς τρεῖς μουκές» (1900), ὅπου περιγράφει μέ δύο φράσεις τά ἱερατικά ἄμφια τῶν Χριστουγέννων: «Οἱ παπάδες ἐνδυθήκανε τά δλόχρυσια ἱερά τους. Ὁλόχρυσιο ἀπό πάνω ὡς κάτω». Βλ. Ἀλέξανδρου Μωραϊτίδη, *Τά διηγήματα*, τ. 3, ἐπιμ. Νίκου Τριανταφυλλόπουλου, ἔκδ. Στιγμή, Ἀθήνα 1993, 190.
104. Τήν ἐνδυση μέ χρυσά ἄμφια στίς ἀκολουθίες τοῦ Μ. Σαββάτου μαρτυρεῖ καί ἡ λειτουργική πράξη τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Βλ. συγκεκριμένα [Ἱερόν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ-Καρυαί-Ἁγιον Ὁρος], *Άγιορειτικόν τυπικόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας*, ὁ.π., 208.
105. Ἱγνατίου Ἄντιοχείας, *Έπιστολή πρὸς Συμωναίους*, 8, *Patrologia Graeca* 5, 713-714. Βλ. *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 154 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 90-92.
106. Uberto Palagi, «Fogge e colori delle vesti liturgiche», ὁ.π. καί Dante Balbo, «L'abito fa il monaco e non solo», ἀνάκτηση 15.03.2009, <http://www.caritas-ticino.dyndns.org>. Τό λευκό καί τό χρυσο-κίτρινο συσχετίζονται ἢ καί ταυτίζονται ἀπό τήν ἐποχή τῆς Βίβλου. Βλ. σχετικά Franz Delitzsch, «Farbe in der Bibel» *Reallencyclopädie classischen Altertum swissenschaf* 5 (1898), 755 καί 760 καί Roland Gradwohl, *Die farben im Alten Testament*, Berlin 1963, 34-35.
107. Βλ. ἐνδεικτικά Μάρκ. 16,5· Ἰω. 20,12· Ἁποκ. 3,18 καί 4,4. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 151 καί 156 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 90 καί 94-95.
108. Βλ. Πατριακό τυπικό. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τή δυτική αἰσθητική στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὁ.π., 146.
109. Σέ κάθε περίπτωση, τό ἐθνικό εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς πρέπει ἀναγινώσκεται τουλάχιστον μέ λευκό φαλιώνιο. Ἡ σαφής αὐτή ὀδηγία περιέχεται στήν ὑπ' ἀριθμ. 2794/30.06.2004 ἐγκύκλιο τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Βλ. σχετικά «Ἐπαναφορά τῆς τάξεως τοῦ ἐθνικοῦ εὐαγγελίου εἰς τήν κανονικήν αὐτοῦ θέσιν», *Έκκλησία* τχ. 8 (Ἰούλιος-Αὐγουστος 2004), 615. Βλ. καί Ἰωάννου Φουντούλη, *Άπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας*, ὁ.π., 59. Παναγιώτη Σκαλτσῆ, «Τά ἐθινά εὐαγγέλια», *Λειτουργικές μελέτες*, τ. 2, ἔκδ. Παναγιώτης Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2006, 288-290 καί Κωνσταντίνου Καραϊσαρίδη, πρωτοπρ., *Άναβαθμοί λειτουργικῆς ζωῆς*, ἔκδ. Σταμούλης, Ἀθήνα 2008, 219-221.
110. Βλ. ἐνδεικτικά τή μαρτυρία εὐχολογίου τῆς Ἱεράς Μονῆς Καρακάλλου Ἁγίου Ὁρους (χφ. 151). Alexeij Dmitrievskij, *Opisanie liturgicheskich rukopisej khranishchsja v bibliotekach pravoslavnogo vostoka*, ὁ.π., 362 καί 994. Εἰδικότερα βλ. Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὁ.π., 165-170. Βλ. καί Παναγιώτη Σκαλτσῆ, «Οἱ συμβολισμοί στήν ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος», *Λειτουργικές μελέτες*, τ. 1, ὁ.π., 71-73 καί Τρύφωνος Τσομπάνη, «Τό βάπτισμα στή χριστιανική τέχνη», *Τό ἅγιον βάπτισμα*, ἔκδ. Ἰ. Μ. Δράμας, Δράμα 1996, 153-154.
111. Σχετική μαρτυρία παρέχει κώδικας τῆς Ἱεράς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας Ἁγίου Ὁρους τοῦ 15ου αἰ. (χφ. 105). Βλ. Τρύφωνος Τσομπάνη, «Παράδοση καί ἀνανέωση. Ἡ συμβολή καί ἡ μαρτυρία τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν», *Θεοδρομία* 4 (2002), 231.
112. Σχετικές μαρτυρίες, μεταξύ τῶν ἄλλων δίνει ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, *Patrologia Graeca* 155, 368D καί 389A, καθὼς καί εὐχολόγιο τῆς Ἱεράς Μονῆς Ἁγίου Σάββα Ἱεροσολύμων (14ου αἰ.), ὅπου γίνεται λόγος γιά τή λευκοφορία τῶν χειροτονουμένων, ἀκόμη καί τῶν χειροτονούντων, ὅπως καί τῶν βαπτιζομένων. Βλ. σχετικά Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὁ.π., 171-173. Βλ. καί Ἰωάννου Φουντούλη, «Ἱστορική ἐξέλιξη καί τάξη τῶν χειροτονιῶν», *Τελετουργικά Θέματα*, τ. 3, [Λογική Λατρεία 16], ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 2007, 235-243 καί Θεοδώρου Πάγκου, «Τάξη χειροτονίας καί ἐνθρονίσεως τοῦ Εὐθυμίου μητροπολίτου Βεροίας (ιδ' αἰ.) κατά τόν κώδικα Γρηγορίου 39», *Κανόνες καί Λατρεία*, ἔκδ. Δεδούσης, Θεσσαλονίκη 2001, 56. Γιά τόν βαπτισματικό χαρακτήρα τῶν χειροτονιῶν

- βλ. Bishara Ebeid, «'Ο συμβολισμός του ένδύματος στη συριακή θεολογική παράδοση», *Γρηγόριος ο Παλαμᾶς* 95 (2012), 297.
113. Είναι αξιοσημείωτη ἡ ἄποψη τοῦ Κυπριανοῦ Καρθαγένης, *De hominis mortalitate*, 20, *Patrologia Latina* 4, 596A: «Δέν πρέπει νά ἐνδύμαστε σκοῦρα ἐνδύματα ἐδῶ πάνω στή γῆ, διότι στούς οὐρανοῦς ἐκεῖνοι (οἱ κεκοιμημένοι) ἤδη ἐνδύθηκαν λευκά ἐνδύματα». Εἶναι γεγονός ὅτι τό λευκό ἐκφράζει πῶς εὐγλωττα τόν πασχάλιο χαρακτήρα τοῦ θανάτου καί τό περιεχόμενο τῶν προσευχῶν καί δεήσεων γιά τούς κεκοιμημένους. Ζητοῦμε τήν ἀνάπαυση τῶν νεκρῶν, οἱ ὁποῖοι, κατά τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, καλύπτονται μέ τή λευκότητα τοῦ ἀκτίστου φωτός τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Βλ. Alexander Schmemmann, [πρωτοπρ.], *Μεγάλη Σαρακοστή, πορεία πρὸς τό Πάσχα*, [Ὁρθόδοξη Μαρτυρία 6], μτφ. Ἐλένης Γκανούρη, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 82002, 84-85 καί Θεμιστοκλέους Χριστοδοῦλου, πρωτοπρ., *Περί τῆς κηδείας. Ἱστορικολειτουργική προσέγγιση στή νεκρώσιμη ἀκολουθία καί στά περὶ αὐτῆς τελούμενα*, [Λειτουργικά Θέματα 5], ἔκδ. Ὁμολογία, Ἀθήνα 2004, 137.
114. Βλ. ἐνδεικτικά [Τίτου Συλλιγαρδάκη, μητροπ. Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου], *Ἱερατικόν ἐγκόλπιον*, ὁ.π., 14-15.
115. «Στιχάριον λεγεται διότι ἔστηκεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Τύπος δέ ἐστι τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ ὡς λευκόν...». Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Λόγος περιέχων τήν ἐκκλησιαστικήν ἅπασαν ἱστορίαν καί λεπτομερεῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ τελουμένων*, ὁ.π., 3988B-C. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία ἐκκλησιαστική καί θεωρία μυστική*, ὁ.π., 393C. Τό λευκό χρῶμα τοῦ στιχαρίου συναντᾶται καθόλη τῇ βυζαντινῇ περιόδῳ, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἐρμηνεῖα περὶ τοῦ θείου ναοῦ καί τῶν ἐν αὐτῷ ἱερέων τε, περὶ καί διακόνων, ἀρχιερέων τε καί τῶν ὧν ἕκαστος τούτων στολῶν ἱερῶν περιβάλλεται οὐ μὴν ἀλλὰ καί περὶ τῆς θείας μυσταγωγίας*, ὁ.π., 712A. Βλ. συγκεκριμένα Κωνσταντίνου Καλλινίκου, πρωτοπρ., *Ὁ χριστιανικός ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ὁ.π., 481 καί Εὐθυμίου Ρίζου, *Ἡ ἐξέλιξη τῆς μορφῆς τῆς λειτουργικῆς ἀμφίσεως τοῦ κλήρου στήν Ἀνατολική καί Δυτική Ἐκκλησία ἀπό τήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί ἔπειτα*, ὁ.π., 24.
116. Βλ. ἐνδεικτικά Ἔξ. 24,10 καί Β' Παρὰλ. 3,14. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 154 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 91-92.
117. Βλ. Πατμιακό τυπικό. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τῆ δυτικῆ αἰσθητικῆ στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὁ.π., 145.
118. Βλ. *Τυπικό Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου*. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τῆ δυτικῆ αἰσθητικῆ στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὁ.π., 148.
119. Τό μπλέ χρῶμα τῶν ἀμφίων στίς ἑορτές τῶν ἀγγέλων, σύμφωνα μέ τό τυπικό, ἐπισφραγίζεται καί ἀπό τό ἀκόλουθο περιστατικό. Ἡ ἡγουμένη Ταῖσια τοῦ Λεουσένι μαρτυρεῖ ὅτι εἶδε σέ ὄραμα τόν ἀρχάγγελο Μιχαήλ, ἐνδεδυμένο μέ βελούδινο ἔνδυμα, γαλάζιου χρώματος. Βλ. [Ἱερὰ Μονή Ξενοφώντος], *Ἱγουμένη Ταῖσια τοῦ Λεουσένι*, ἔκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσσαλονίκη 21998, 220-222.
120. Βλ. ἐνδεικτικά Β' Παρὰλ. 3,14· *Μάρκ.* 15,17· *Ἰω.* 19,2 καί *Ἀποκ.* 12,3. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 155-156 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 90-91 καί 94.
121. Βλ. Πατμιακό τυπικό. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τῆ δυτικῆ αἰσθητικῆ στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὁ.π., 146. Τῆ χρήση τοῦ κόκκινου χρώματος στίς ἀκολουθίες τῆς Μ. Παρασκευῆς προβλέπει καί ἡ λειτουργική πράξη τοῦ Ἁγίου Ὁρους. [Ἱερὸν Κελλίον Εὐαγγελισμοῦ-Καρναΐ-Ἁγίου Ὁρους], *Ἁγιορειτικόν τυπικόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας*, ὁ.π., 216. Τό κόκκινο χρῶμα ἀπό τῆ βυζαντινῆ ἐποχῆ πότε θεωρεῖται πένθιμο καί πότε χαρμόσυνο, καθώς χαρακτηρίζεται ὡς «ἐπίσημο» χρῶμα, λόγω τῆς βασιλικῆς καταγωγῆς του: «μετά τήν ἀπόλυσιν [τῆς α' ὥρας τῆς Μ. Πέμπτης καί πρὶν τόν ἑσπερινό-θ. λειτουργία] γίνεται διακοπή καί αἶρονται τά πένθιμα καλύμματα. Τό καθολικόν στολιζεται ἐπίσημως (οὐχί διά τῶν ἀναστασίμων καλυμμάτων ἀλλοῦδὲ πενθίμων)...» Βλ. ὁ.π., 201. Γιά τῆ διπλῆ θεώρηση τοῦ κόκκινου χρώματος βλ. Joseph Braun, «Zur entwicklung des liturgischen farbenkanons», *Zeitschrift für Christliche Kunst* 5 (1902), 85. Βλ. καί Tano Papas, [Ἀθανασίου Πατᾶ, Μητροπ. Χαλκηδόνος], *Studien zur geschichte der messgewander im byzantinischen ritus*, ὁ.π., 77 (ὑπόσημ. 2).
122. Βλ. πρόβλεψη τοῦ ἰσχύοντος χρωματικοῦ κανόνα στή Ρωσική καί τίς Σλαβικές Ἐκκλησίες. *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 149 καί 155-156 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 90-91 καί 94.
123. Βλ. ἐνδεικτικά Ἱερ. 11,16 καί *Ψαλμ.* 22,2. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὁ.π., 154-155 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὁ.π., 93 καί 94.
124. Σχετική πρόβλεψη περιέχει ἀνέκδοτο ρωσικό τυπικό. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τῆ δυτικῆ αἰσθητικῆ στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὁ.π., 136.

125. Ἀνάλογη πρόβλεψη παρέχει τό τυπικό τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπεδίου. Ἀρχιμ. Γεωργίου Χρυσοστόμου, *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων. Ἀπό τή δυτική αἰσθητική στή ρωσική λειτουργική παράδοση*, ὅ.π., 148.
126. Βλ. πρόβλεψη τοῦ ἰσχύοντος χρωματικοῦ κανόνα στή Ρωσική καί τίς Σλαβικές Ἐκκλησίες. *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὅ.π., 149 καί 156 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὅ.π., 93-94.
127. Βλ. ἐνδεικτικά *Ἱερ.* 6,26· *Ἦσ.* 50,3 καί *Ἀποκ.* 18,16. Βλ. καί *Nastolnaya kniga sviashchennosluzytielya*, ὅ.π., 155 καί Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὅ.π., 93.
128. Τό μῶβ εἶναι προτιμότερο ἀπό τό μαῦρο, διότι ὁμοιάζει περισσότερο μέ τό πορφυρό, πού ἦταν ἀνέκαθεν τό χρῶμα τῶν ἀμφίων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καί τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Ἄλλωστε, ἡ ἑβραϊκή λέξη πορφύρα περιλαμβάνει δύο εἶδη: τήν κόκκινη καί τή βιολετί. Βλ. Κωνσταντίνου Κουκόπουλου, πρωτοπρ., *Τό χρῶμα τῶν ἱερῶν ἀμφίων στή λειτουργική μας παράδοση*, ὅ.π., 32. Γιά τή χρήση τοῦ πορφυροῦ χρώματος κατά τίς ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς βλ. Ἰωάννου Φουντούλη, *Ἀκολουθία τοῦ νυχθημέρου*, [Κείμενα Λειτουργικῆς 1], Θεσσαλονίκη 1985, 30. Μαῦρα ἀμφια χρησιμοποιήθηκαν γιά πρώτη φορά στή Ρωσία τό 1730, γιά τήν κηδεία τοῦ τσάρου Πέτρου Β΄. Ἐκτοτε, τό μαῦρο χρῶμα ἐπεκτάθηκε στά λειτουργικά ἀμφια τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Βλ. σχετικά Bogdan Olenych, *Geneza i historia szat liturgicznych w Kościele Prawoslawnym*, ὅ.π., 89-90.
129. Κατά τόν Ψευδο-Σωφρόνιο Ἱεροσολύμων, τά πορφυρά (ιώδη) ἀμφια συμβολίζουν τόν ἄρραφο χιτῶνα (Λόγος περιέχων τήν ἐκκλησιαστικήν ἅπασαν ἱστορίαν καί λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θεΐᾳ λειτουργία τελουμένων, ὅ.π., 3988), ἐνῶ κατά τόν Θεόδωρο Βαλασαμῶνα τή χλαῖνα τῆς ὕβρεως (*Μελέτη ἡγουν ἀπόκρισις χάριν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων*, *Patrologia Graeca* 138, 1028A). Παρόμοια μαρτυρία παρέχει καί ὁ Συμεών Θεσσαλονίκης (*Περί τῆς ἱερᾶς λειτουργίας*, *Patrologia Graeca* 155, 261D καί *Περί τῆς θεΐας προσευχῆς*, ὅ.π., 652C). Βλ. καί Juan Matéos, *Le typicon de la Grande Église, Ms. Sainte Croix no 40 (xe siècle)*, t. 2, [*Orientalia Christiana Analecta* 165-166], Roma 1962-1963, 84. Ἡ χρήση μαύρων ἀμφίων, κατά τίς ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας, συνδέεται μέ τή δραματοποίηση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Πάθους βλ. Κωνσταντίνου Καλοκῆρη, *Τά θεαματικά δρώμενα τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας*, ἔκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2003, 80 καί Blandine Dominique Berger, *Le drame liturgique de Pâques du Xe au XIIIe siècle: Théâtre et liturgie*, [*Théologie Historique* 37], Paris 1976. Γενικότερα, γιά τήν ἐξέλιξη τῆς βυζαντινῆς λειτουργικῆς παραδόσεως πρβλ. Janeras Sebastia, *Le Vendredi-Saint dans la tradition liturgique byzantine*, [*Studia Anselmiana* 99-*Analecta Liturgica* 12], Roma 1988, 155 κ.έ.
130. Βλ. συγκεκριμένα Ἀμβροσίου Ζωγράφου, ἐπισκ. Ζήλων [νῦν μητροπ. Κορέας], «Τό πένθος στήν ὀρθόδοξη παράδοση καί στήν ἱεραποστολή», *Σύναξη*, τχ. 100 (Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 2006), 68-73.
131. Ἰωάννου Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίες*, ὅ.π., 57. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελοῦν οἱ τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κορώνης. Ὁ ἅγιος γράφος χρησιμοποιεῖ χαμηλή χρωματική κλίμακα καί λογικό συνδυασμό χρωμάτων, συμβάλλοντας στό κατασκευατικό κλίμα τοῦ καθολικοῦ. Βλ. σχετικά Τρύφωνος Τσομπάνη, *Ἡ τῶν θεῶν εὐκοσμία καί τάξις*, ὅ.π., 48. Γιά τήν ψυχολογική ἐπίδραση τοῦ χρώματος βλ. David Johnson, «Color Psychology, Do different colors affect your mood?», ἀνάκτηση 10.01.2011, <http://www.infoplease.com>
132. Βλ. Γεωργίου Φύλια, «Ἐάντα εὐσχημόνως καί κατά τάξιν γινέσθω» (Α΄ Κορ. 14,40): Ἐννοια καί σημασία τῆς Παύλειας προτροπῆς στή λειτουργική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας», *Πρακτικά διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου: Ἐκκλησία καί κόσμος κατά τόν ἀπόστολο Παῦλο*, [Ζ΄ Παύλεια], Βέροια 2001, 311.
133. «Οὐκ οἶδας ὅτι τάξις συνέχει πάντα... καί ὅτι οὐκ ἔστιν ἀκαταστασία ὁ Θεός..., ἀλλ' εἰρήνης καί τάξεως; Ὑπερέχει οὖν τῶν ἱερῶν τάξεων... ὡς ἀγαπῶν εὐπρέπειαν οἴκου Κυρίου». Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περί ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, *Patrologia Graeca* 3, 445. Βλ. καί Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί τοῦ τέλους ἡμῶν καί τῆς ἱερᾶς τάξεως τῆς κηδεΐας καί τῶν κατ' ἔθος ὑπέρ μνήμης γινομένων*, ὅ.π., 680C.
134. Βλ. Ἀθανασίου Κατζίγκᾶ, πρωτοπρ., *Τελετουργικό ἐγχειρίδιο λειτουργικῆς εὐταξίας*, ἔκδ. Ἱ. Ν. Ἁγίου Ἀργυρίου, Ἐπανομή 2009, 258-259. Σχετικά μέ τήν τυπολατρία βλ. Παναγιώτη Τρεμπέλα, «Ἡ λατρεία καί τά κύρια χαρακτηριστικά αὐτῆς», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 42 (1959), 190-194.
135. Γιά τήν ἔννοια τῆς «λειτουργικῆς εὐσέβειας» καί τή συμβολή της στήν ἐξέλιξη τῆς λατρείας βλ. Γεωργίου Μπασιούδη, [πρῶσβ.], *Ἡ δύναμη τῆς λατρείας. Ἡ συμβολή τοῦ π. Ἀλεξάνδρου Σμέμαν στή λειτουργική θεολογία*, ἔκδ. Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2008, 232-239.

Τό Βιβλικό υπόβαθρο τῶν ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν (Ναοδομίας καί Ὑμνογραφίας)

Τοῦ π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση, Ἐπικ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

(ΙΔ΄ Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, Πάτρα, 17-19 Σεπτεμβρίου 2012)

Εἰσαγωγικά

Μέ τήν παροῦσα εἰσαγωγική στό συνέδριό μας εἰσήγηση θά προσπαθήσουμε νά δείξουμε ὅτι, ὅπως ὅλα στήν ἐκκλησία μας, ἔτσι καί οἱ τέχνες πού αὐτή καλλιέργησε καί μέ τίς ὁποῖες ἐκφράστηκε, πρῶτον ριζώνουν καί θεμελιώνονται πρωτίστως στήν Ἁγία Γραφή καί δεύτερον τροφοδοτοῦνται καί ὀφείλουν διαρκῶς νά τροφοδοτοῦνται ἀπό αὐτήν. Λέω πρωτίστως γιατί, ὄχι σπάνια, κάποιες ἀπό αὐτές ἀντλήσαν καί ἀπό τήν ἀπόκρυφη γραμματεία πού, ὅπως ξέρουμε, κινεῖται μέν στίς παρυφές τῆς Γραφῆς, στό βαθμό ὅμως πού ἡ Γραμματεία αὐτή ἀσχολεῖται, μέ τό δικό της τρόπο, μέ τά γεγονότα τῆς Γραφῆς καί ἐμπλουτίζει ποικιλοτρόπως τήν παράδοση τῆς ἐκκλησίας μας, εἶναι πολλαπλῶς χρήσιμη.

Πρῖν μῶν στό θέμα μου κρίνω σκόπιμο νά πῶ μέ συντομία δυό λόγια γενικά γιά τίς ἐκκλησιαστικές τέχνες στή λατρεία, πού εἶναι τό θέμα τοῦ συνεδρίου μας.

Ἡ μελέτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν μᾶς πείθει:

α) ὅτι ἡ ἀνάγκη ἀνάπτυξης ἐκ μέρους τῆς ἐκκλησίας τεχνῶν, σέ σχέση μέ τή λατρεία, ἦταν αὐτόνομη, ἀπό τά πρῶτα της κι ὅλας βήματα¹,

β) ὅτι οἱ τέχνες αὐτές, ὅσο κι ἂν μοιάζουν νά εἶναι νέες², δέν προῆλθαν ἀπό παρθενογένεση μέσα στό σῶμα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλά εἶναι ἀποτέλεσμα συνδρομῆς, ἀκόμη καί θύραθεν, ἐπιδράσεων³,

γ) ὅτι δέν ἀποτελοῦν αὐτοσκοπό, ἀλλά λειτουργήσαν –καί λειτουργοῦν– ὡς διάκονοι στή διαδικασία οἰκοδομῆς τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας⁴,

δ) ὅτι εἶναι ἀπόλυτα συμβατές μέ τήν ἀπαίτηση τῆς Βίβλου γιά πνευματική λατρεία⁵,

ε) ὅτι οἱ τέχνες αὐτές ἀποτυπώνουν, ἀπό τή μιά τά ἐντός τῆς ἱστορίας βήματα τοῦ Θεοῦ κι ἀπό τήν

ἄλλη, τή διαδρομή τοῦ δικοῦ μας πνευματικοῦ βίου⁶.

Μέ τά παραπάνω ὡς δεδομένα προχωρῶ τώρα στήν εἰσήγησή μου, μέ τήν ὁποία θά προσπαθήσω νά ἀπαντήσω, πολύ συνοπτικά, στό ἐρώτημα: ποιά εἶναι ἡ σχέση δυό μόνο ἐκκλησιαστικῶν τεχνῶν, τῆς Ναοδομίας καί τῆς Ὑμνογραφίας, μέ τήν Ἁγία Γραφή. Ὅπως δέ εἶναι φυσικό θά εἶμαι πολύ ἐπιγραμματικός.

α) Ναοδομία

Ἀρχίζω μέ τή Ναοδομία, τήν τέχνη πού μελετᾶ τόν Χριστιανικό Ναό ἐντός τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώρα ἡ λατρεία.

Στό ἐρώτημα πού τίθεται ὡς πρός τή σχέση τῆς τέχνης αὐτῆς μέ τή Βίβλο, ἡ θέση τῆς εἰσήγησης εἶναι ὅτι ὅλα, ὅσα σχετίζονται μ' αὐτήν (ἡ ἰδεολογία τοῦ Ναοῦ, ἡ δομή του, ὁ διάκοσμος του κ.λπ.) ξεκινοῦν ἀπό τή Βίβλο. Αὐτή κατ' ἀρχάς μνημονεύει καί τά πρῶτα ἱερά τοῦ Ἰσραήλ, ἀπό τήν ἐποχή ἤδη τῶν πατριαρχῶν καί τά μετέπειτα, τά σχετικά μέ τό Ναό. Αὐτά ἀπετέλεσαν τήν ἀφετηρία τοῦ Χριστιανικοῦ Ναοῦ.

Ἀπαριθμῶ ἐν συντομία τά πρῶτα-πρῶτα κύρια ἱερά τῆς Π. Διαθήκης:

α) Τό ἱερό παρά τήν δρυ Μαμβρῆ, ὅπου ἔλαβε χώρα ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ⁷.

β) Τό θυσιαστήριο τῆς Βέερ-Σεβά (Βηρσαβεέ), τό ὁποῖο ἔχτισε ὁ Ἰσαάκ, μετά τήν ἐμφάνιση σ' αὐτόν τοῦ Θεοῦ⁸.

γ) Ἡ Βαιθήλ, ὁ τόπος ὅπου ὁ Ἰακώβ, μετά τό νυχτερινό ὄνειρο τῆς Κλίμακας, ἔστησε τό λιθάρι πού χρησιμοποίησε γιά προσκέφαλο, ὡς ἱερό στήλη, χύνοντας μάλιστα στήν κορυφή της λάδι⁹.

Καί στά τρία αὐτά ἱερά τελοῦνταν θυσίες. Ἡ ἀξία βέβαια τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἔγκειται στό γεγο-

νός ότι τά ιερά αυτά συνδέονται με κάποια θεοφάνεια σ' αυτά, ή όποια καθαγίαζε τή λατρεία. Βασικό επίσης είναι ότι στά ιερά αυτά οί τρεις πατριάρχες (Άβραάμ, Ίσααάκ και Ίακώβ) διαλέχθηκαν προσωπικά με τόν Θεό και απέκτησαν έμπειρία τής ύπαρξής του και βεβαίωση για τή διαρκή επέμβασή του στή ζωή του Ίσραήλ.

Όμως ιερά, σχετιζόμενα περισσότερο με τήν ιδεολογία του Χριστιανικού Ναού, είναι τά ιερά πού αναδείχθηκαν αργότερα, κατά τή μακροχρόνια πορεία του Ίσραήλ μέσα στήν έρημο.

Έννοώ: α) τή Σκηνή του Μαρτυρίου¹⁰. Ανάγεται στον Μωυσή. Χωρίζονταν, διά του παραπετάσματος¹¹, στά Άγια των Άγιων και στά Άγια¹². σό πρώτο ήταν τοποθετημένη ή Κιβωτός τής Διαθήκης¹³, ενώ σό δεύτερο ή Τράπεζα τής Προθέσεως, ή έπτάφωτη Λυχνία¹⁵ και τό θυσιαστήριο του θυμιάματος. Μπροστά στήν Σκηνή ύπήρχε άκάλυπτος χώρος, όπου βρισκόταν ό βωμός και έμενε ό λαός¹⁶. Τή Σκηνή του Μαρτυρίου έστηνε ό Μωυσής όπου κατασκηνωνε κάθε φορά ό λαός στήν πορεία του μέσα στήν έρημο. Έκει έμπαινε ό Μωυσής και συνομιλούσε με τόν Θεό «ένώπιος ένωπίω» και ως φίλος με τό φίλο του¹⁷. Όση ώρα διαρκούσε ή συνομιλία, στήλη νεφέλης¹⁸ στεκόταν στήν είσοδο τής σκηνης και ό λαός άπ' έξω προσκυνοϋσε¹⁹.

β) Τήν Κιβωτό τής Διαθήκης. Ανάγεται στον Μωυσή²⁰. Ήταν σύμβολο τής παρουσίας του Γιαχβέ ανάμεσα σό λαό του, άφοϋ τής Κιβωτού προπορευόταν πάντα ή νεφέλη, ή δόξα δηλαδή του Θεού²¹. Σ' αυτή φυλάγονταν οί πλάκες τής Διαθήκης, ή χρυσή στάμνα με τό μάννα και ή ράβδος Άαρών. Έπάνω της βρισκόταν τό ίλαστήριο και στά δύο άκρα της τά δύο Χερουβίμ²². Η Κιβωτός έκανε τήν εμφάνισή της στήν έρημο και μέχρι τήν καταστροφή του 587 π.Χ. κυριαρχεί στή ζωή του Ίσραήλ.

Τά δυό τελευταία ιερά, ιερά τής έρήμου, μάς ένδιαφέρουν ιδιαίτερα, γιατί σ' αυτά κυρίως ένυπάρχουν οί περί Ναού αντιλήψεις τής Κ. Διαθήκης. Στή θεολογία πού συνδέεται με αυτά διακρίνουμε δηλαδή τήν Καινοδιαθηκική θέση ότι ό Θεός δέν κατοικεί σέ συγκεκριμένο και μόνιμο τόπο ή σέ χειροποίητους Ναούς και συνεπώς ή λατρεία του Θεού δέν περιορίζεται άποκλειστικά σ' αυτόν. Στή λατρεία βασικό δέν είναι ό τόπος αλλά από τή

μιά ή άμετακίνητη θέληση του Θεού νά διαλεχθεί με τόν λαό του και άπό τήν άλλη ή θέληση του ανθρώπου νά συναντηθεί με τόν Θεό.

Όστόσο αργότερα, με τήν εγκατάσταση των Έβραίων στή χώρα τους και σό πλαίσιο τής προσπάθειάς τους νά δημιουργήσουν ένα θρησκευτικό σταθερό κέντρο, πού θά στηρίζει τό έθνος τους, έδραιώθηκε ή αντίληψη ότι άπαιτείται μόνιμος τόπος λατρείας του Θεού. Έτσι, αρχικά, άνατολικά τής Συχέμ κοντά σό Γαριζίν, στήθηκε λίθινη στήλη άπό τόν Ίησού του Ναυή, πού ήταν τό πρώτο σταθερό λατρευτικό κέντρο του Ίσραήλ²⁴. Αργότερα στή Σηλώ στήθηκε όλόκληρο οικοδόμημα, πού στέγαζε τήν Κιβωτό, ώσπου χτίστηκε σά Ίεροσόλυμα ό Ναός του Σολομώντος.

Ό Ναός του Σολομώντος χτίστηκε παρά τίς αντιδράσεις του προφήτη Νάθαν, κυρίως προς τόν πατέρα του Σολομώντα, τόν Δαβίδ, νά χτίσει μόνιμη κατοικία του Θεού. Τά σχέδια του Ναού, σύμφωνα με τό βιβλίο των Παραλειπομένων²⁵, δόθηκαν άπό τόν ίδιο τόν Θεό και προφανώς άντιστοιχοϋσαν στά σχέδια τής σκηνης του Μαρτυρίου, πού κατά τή διήγηση τής Έξόδου²⁶, δόθηκαν επίσης άπό τόν Θεό. Είναι βασικό νά πούμε έδώ ότι ό Ναός αυτός ένσωματώνει, έν πολλοίς, τήν ιδεολογία και πάντως όλα τά λατρευτικά μοτίβα-άντικείμενα των, πριν άπό αυτόν, ιερών τής Έρήμου.

Αυτά, με πολλή συντομία, για τήν ιστορία των ιερών του αρχαίου Ίσραήλ και του Ναού. Από αυτήν προκύπτει ότι ή Βίβλος προβάλλει τήν άνάγκη ύπαρξης ειδικού τόπου για τή λατρεία του Θεού, κάτι άλλωστε πού άποτελεί πανθηρησκειακή άπαιτηση.

Αυτή λοιπόν είναι και ή πρώτη άυτονόητη σχέση τής Χριστιανικής Ναοδομίας με τή Βίβλο: ή τέχνη τής Ναοδομίας δικαιώνεται άπό τήν ίδια τή Βίβλο και μάλιστα τήν Π. Διαθήκη, ή όποια μαρτυρεί και συγκατατίθεται για τήν άνάγκη ύπαρξης ειδικού τόπου λατρείας του Θεού. Δέν είναι τέχνη πού γενιέται και αναπτύσσεται έρήμην τής Βίβλου.

Πέραν αυτού είναι ουσιαστικό σό σημείο αυτό νά δούμε τί άπό τήν Ίουδαϊκή περί των ιερών άφ' ενός και του Ναού άφ' έτέρου αντίληψη κληρονομεί ή Χριστιανική Ναοδομία α) σέ σχέση με τήν ιδεολογία του Χριστιανικού Ναού και β) σέ σχέση με τή δομή του.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο, τὴν ὑποκείμενη τοῦ Χριστιανικοῦ Ναοῦ ἰδεολογία, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ παρακάτω, λέμε γενικά ὅτι αὐτὴ εἶναι συγγενής μετὰ τὴν ἰδεολογία τῶν μετακινούμενων ἱερῶν τῆς ἐρήμου, ὅπου τὰ ἱερά δὲν συνδέονται ἀποκλειστικά μετὰ ἓνα τόπο, ἀλλὰ παρακολουθοῦν καὶ ὀδηγοῦν τὴν πορεία τοῦ λαοῦ. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερο, τὸ τί δηλαδὴ κληρονομεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ναοδομία, μετὰ βάση τὰ βιβλικά δεδομένα, ἀπὸ τῆς δομῆς τοῦ Ναοῦ λέμε, μετὰ κάθε συντομία, τὰ ἑξῆς:

Ἀρχίζω πρῶτα μετὰ ἐπισημάνση τῶν στοιχείων πού σχετίζονται μετὰ τὴν ὅλη δομὴ τοῦ Ναοῦ. Ἡ Χριστιανικὴ Ναοδομία κληρονόμησε

α) τὴν πρὸς Ἀνατολὰς κατεύθυνση τοῦ Ναοῦ²⁷.

β) τὴ διαίρεση τοῦ Ναοῦ σὲ τρία μέρη (νάρθηκα - κυρίως Ναό, Ἱερό) καὶ τὴ συνήθη διαίρεση σὲ ὀριζόντια κλίτη. Αὐτὴ ἡ τριμερὴς διαίρεση προφανῶς ἀντιστοιχεῖ στὴ διαίρεση τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντα σὲ Πρόναο, Κυρίως Ναό καὶ ἄδυτο²⁸, ὅπως ἦταν, κατὰ τὴν περιγραφή τοῦ P, διηρημένη καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Μαρτυρίου²⁹.

γ) τὰ ἐπὶ μέρους ἐξαρτήματα ἢ λατρευτικὰ ἀντικείμενα, ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴν ταξιθέτησή τους ἐντὸς τοῦ Ναοῦ:

i) τὴν ἁγία τράπεζα, τὸ ἱερότερο μέρος τοῦ χριστιανικοῦ Ναοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας φυλάσσεται ὀλοχρονίς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἢ ὅποια μπορεῖ νὰ ἀντιστοιχηθεῖ μετὰ τὴν Κιβωτὸ τῆς Διαθήκης, πού βρισκόταν στό ἄδυτο τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντα καὶ ἦταν τὸ σύμβολο τῆς διαρκοῦς παρουσίας τοῦ Γιαχβέ στό Ναό. Στόν Χριστιανισμό βεβαίως ὁ συμβολισμὸς τῆς ἁγίας τράπεζας ἀλλάζει. «Ἡ ἁγία τράπεζά ἐστὶν ἀντὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς, ἐν ἧ ἑτέθη ὁ Χριστός, ἐν ἧ πρόκειται ὁ ἀληθινὸς καὶ οὐράνιος ἄρτος... ἔστι δὲ καὶ θρόνος ἢ αὐτῆ, ἐν ᾧ ὁ ἐπουράνιος Θεός, ὁ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ ἐποχοῦμενος, σωματωθεὶς ἐπανεπαύσατο... προετυπώθη δὲ ἐν τῇ νομικῇ τραπέζῃ, ἔνθα ἦν τὸ μάννα, ὃ ἔστι Χριστός, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς... Ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν συντομίᾳ ἐμφέρεσθαι τὴν σταύρωσιν, καὶ τὴν ταφήν, καὶ τὴν ἀνάστασιν Χριστοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τέτακται»³¹.

ii) τὰ δύο ἐξαπτέρυγα, μετὰ τὴν ἀγγελικὴ μορφή καὶ τὴ θέση τους πίσω ἀπὸ τὴν ἁγία τράπεζα τοῦ χριστιανικοῦ Ναοῦ, ἀντιστοιχοῦν στὰ χερουβίμ μετὰ

τὴ μορφή ἀγγέλου ἢ φτερωτοῦ ἀνθρώπου πού σκέπαζαν τὴν Κιβωτὸ, εἴτε ὅταν αὐτὴ μετεκινεῖτο στὴν ἔρημο εἴτε ὅταν τοποθετήθηκε, χωρὶς νὰ μετακινηθεῖ ἔκτοτε, στό Ναό τοῦ Σολομῶντα.

iii) –ἄς τὸ προσέξουμε παρακαλῶ αὐτό– ὁ σταυρὸς καὶ ἡ μόνιμη θέση του στό ἱερό τῶν Ναῶν μας ἀνακαλεῖ τὸν χάλκινο ὄφι³³, τὴν προτύπωσή του δηλαδὴ, ὁ ὁποῖος βρισκόταν μᾶλλον μέσα στό ἄδυτο³⁴ καὶ ὄχι, ὅπως θέλουν κάποιοι ἐρμηνευτές³⁵, στὴν αὐλὴ τοῦ Ναοῦ.

δ) κληρονομεῖ ἐπίσης ὁ Χριστιανικὸς Ναός τὴ χρῆση ἄλλων ἐξαρτημάτων σκευῶν πού ἐξυπηρετοῦν τὴ λατρεία μας, ὅπως τὴν ἁγία προθήκη, πού προφανῶς ἔλκει τὴν καταγωγὴ της ἀπὸ τὴν τράπεζα τῆς προθέσεως, πάνω στὴν ὁποία τοποθετοῦσαν οἱ ἱερεῖς τοὺς δώδεκα ἄρτους, τοὺς ὁποῖους ἀλλάζαν κάθε Σάββατο³⁶. Δὲν ἀναφέρω ἄλλα ἐπὶ μέρους στοιχεῖα ἢ σκευή, ὅπως: λαμπάδες (θυμηθῆτε τὴν ἐπτάφωτη Λυχνία), θυμιατήρια, θυμιάματα κ.λπ. πού προφανῶς ἔλκουν τὴν καταγωγὴ τους καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴ Ναοδομία τῆς Π. Διαθήκης καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν χρειάζεται νὰ γίνῃ τῶρα εἰδικὸς λόγος.

δ) ἓνα τελευταῖο ὅμως στοιχεῖο τοῦ Χριστιανικοῦ ναοῦ πού συνήθως παραλείπουμε νὰ ἀνάγουμε στὰ δεδομένα τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντα εἶναι ὅ,τι ἔχει σχέση μετὰ τὸν ἐσωτερικὸ διάκοσμο. Ὅπως οἱ Χριστιανικοὶ Ναοί, ἔτσι καὶ ὁ Ναός τοῦ Σολομῶντα εἶχε πλούσιο διάκοσμο. Μάλιστα διπλα στὰ δένδρα, συνήθως φοῖνικες, πού στόλιζαν τοὺς τοίχους καὶ τίς πόρτες τοῦ κυρίως Ναοῦ καὶ τοῦ ἄδύτου, ὑπῆρχαν ἀνάγλυφες παραστάσεις χερουβίμ, μορφές δηλαδὴ ἀγγελιοειδεῖς ἢ ἀνθρωποειδεῖς³⁷, πέραν ἐκείνων πού κάλυπταν τὴν Κιβωτὸ.

Ὅλα τὰ προηγούμενα πείθουν ὅτι πάρα πολλὰ στοιχεῖα, ὄχι ὅμως ὅλα, τῆς Χριστιανικῆς Ναοδομίας, ἀνάγουν στό Ναό τοῦ Σολομῶντα, στόν Ναό τῆς Βίβλου.

Αὐτὰ μετὰ πολλὴ συντομία ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς Π. Διαθήκης.

Ὡς πρὸς τὴ συμβολὴ τῆς Κ. Διαθήκης στὴ Χριστιανικὴ Ναοδομία πρέπει, μετὰ μεγαλύτερη συντομία, νὰ σημειώσουμε τὰ ἑξῆς:

Τὸ πρῶτο καὶ γενικὸ πού σημειώνουμε εἶναι ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀξία καὶ τὴν ἀνά-

γκη τοῦ Ναοῦ. Δέν τήν ἀρνήθηκε οὔτε ὁ Κύριος³⁸ οὔτε οἱ Ἀπόστολοι³⁹ οὔτε οἱ πρῶτοι Χριστιανοί⁴⁰. Ἡ κριτική πού ἡ Κ. Διαθήκη ἀσκει κατά τῆς Νομικῆς λατρείας καί τοῦ Ναοῦ δέν ἀναιρεῖ τήν ἀνάγκη ὑπαρξῆς Ναοῦ ἢ Συναγωγῆς. Ἡ κριτική ἀφορᾷ στήν ἰουδαϊκή ἀποψη ὅτι ὁ Θεός κατοικεῖ, ἄρα λατρεύεται ἀποκλειστικά, σέ ἓνα τόπο (Ναό ἢ ὄρος Γαριζίν⁴¹) καί κυρίως στόν τρόπο τῆς λατρείας, ὁ ὁποῖος πρέπει νά εἶναι ἐν Χριστῷ⁴². Θυμηθεῖτε, γιά νά μνημονεύσω μόνο δύο περιπτώσεις αὐστηρῆς κριτικῆς στό Ναό, τό λόγο τοῦ Χριστοῦ στόν Ναθαναήλ «ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τόν οὐρανόν ἀνεωγῶτα καί τούς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας ἐπί τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου⁴³» ἢ τά περί καταλύσεως τοῦ Ναοῦ καί τῆς ἐκ νέου οἰκοδόμησής του ἐντός τριημέρου⁴⁴. Καί οἱ δύο αὐτές περιπτώσεις δείχνουν σαφῶς ὅτι, γιά τήν Κ. Διαθήκη, ὁ Χριστός, εἶναι πιά ὁ τόπος φανέρωσης τοῦ Θεοῦ στόν κόσμον καί συνεπῶς ὁ τόπος συνάντησης καί καταλλαγῆς Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Ὁ γεωγραφικός χώρος δέν εἶναι παρὰ ἀπλά ὁ τόπος σύναξης τοῦ λαοῦ «ἐπί τό αὐτό⁴⁵» εἰς τό «κλᾶσαι ἄρτον⁴⁶», σύναξης ὡς σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία σημαίνεται, πραγματοποιεῖται καί αἰσθητοποιεῖται στό μυστήριον τῆς εὐχαριστίας. Τό βάρος πέφτει λοιπόν στό γεγονός τῆς σύναξης στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ σέ ἓνα τόπο καί ὄχι αὐτός καθ' ἑαυτόν ὁ γεωγραφικός τόπος, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά εἶναι, στά χρόνια τῆς Κ. Διαθήκης καί μιά εὐρύχωρη οἰκία, ἡ ὁποία θά λειτουργήσῃ ὡς «κατ' οἶκον ἐκκλησία», (Μαρίας, μητέρας του Μάρκου⁴⁸, Ἀκίλα καί Πρίσκιλας⁴⁹, Νύμφαν⁵⁰ Φιλήμονα⁵¹, πιθανῶς Λυδίας⁵² κ.λπ.) ὡς χώρος δηλαδή σύναξης τοῦ λαοῦ γιά τέλεση τῆς εὐχαριστίας, πράγμα πού κάνει τό λαό αὐτό, ἐκκλησία.

Στήν Κ. Διαθήκη συντελεῖται συνεπῶς ἡ μετάβαση ἀπό τήν περί Ναοῦ, ὡς ἀποκλειστικοῦ τόπου κατοικίας καί φανέρωσης τοῦ Θεοῦ ἀντίληψη, στήν πίστη ὅτι ὁ Ναός, ὅπως ἄλλωστε καί κάθε τόπος, παίρνει ἀξία καί νόημα ὅταν συνάγεται σ' αὐτόν ἡ ἐκκλησία πρωτίστως γιά τήν κλάση τοῦ ἄρτου καί δυνάμει αὐτῆς γιά ὄλες τίς λατρευτικές τῆς πράξεις. Ἄλλωστε, δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Ναός, σύμφωνα μέ τό σχῆμα τῆς μετωνυμίας, καλεῖται στήν ἐν Χριστῷ πραγματικότητα ἐκκλησία.

Συνεπῶς ὅλη ἡ γῆ καί ὄλο τό σύμπαν, σύμφωνα μέ τά δεδομένα τῆς Κ. Διαθήκης, ἔγινε «ἐν Χριστῷ», ναός. Συναφή πρὸς τά παραπάνω εἶναι καί τά δεδομένα τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκάλυψης. Ὁ συγγραφέας τῆς ἀπό τή μιά δέν ἀναιρεῖ οὔτε τήν ἰδέα οὔτε τίς συνιστώσες τοῦ ἐπίγειου Ναοῦ, γι' αὐτό καί κατανοεῖ τήν οὐράνια πραγματικότητα ὡς ἀσίγητη συμπαντική -κοσμική λειτουργία μέ πολλές ἀντιστοιχίες σέ λατρευτικές πράξεις τῶν Ἰουδαίων μέσα στό Ναό τους⁵³. Ἀπό τήν ἄλλη ὑπερβαίνει τήν ἰουδαϊκή ἰδεολογία περί Ναοῦ, ὡς συγκεκριμένου χώρου φανέρωσης καί λατρείας τοῦ Θεοῦ, ὁραματιζόμενος καί συλλαμβάνοντας τήν ἐσχατολογική πραγματικότητα, πού ἔρχεται στή γῆ, ὡς πόλη-Ναός καί μάλιστα ὡς κύβο, ὅπως ἦταν τό ἄδυτο τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντα⁵⁴. Ἐντός αὐτῆς τῆς πόλης δέν ὑπάρχει Ναός. Εἶναι ὅλη, ἐξ αἰτίας τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, Ναός⁵⁵. Ὑπάρχει ὅμως ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ Πατρός καί τοῦ ἀρνίου⁵⁶, ἐν μέσῳ τῆς ἐκκλησίας του, τά μέλη τῆς ὁποίας εἶναι ἱερεῖς «τῷ θεῷ καί τῷ ἀρνίῳ»⁵⁷.

Ὅμως, ὡς τότε, ἐνόσω ὁ λαός τοῦ Θεοῦ ζεῖ ἐντός τῆς ἱστορίας, χρειάζεται τό σύμβολο Ναός. Γι' αὐτό καί «ὁ κόσμος κτίζουν ἐκκλησιές» γιά νά θυμηθοῦμε καί δεύτερο σχῆμα. Ἐχτισε καί χτίζει ναούς γιά νά θυμᾶται καί νά τιμᾷ τούς βασικούς σταθμούς τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅπως αὐτοὶ προδιαγράφηκαν στήν Π. Διαθήκη καί πραγματώθηκαν στήν Καινή. Ἐχτισε καί χτίζει ναούς γιά τά ἱερά πρόσωπα τῆς Βίβλου πού διακόνησαν τό σχέδιο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἐχτισε καί χτίζει ναούς στούς τόπους, στούς ὁποίους ἔλαβαν χώρα τά Βιβλικά γεγονότα πού ἐντάσσονται στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ κ.ο.κ.

Ἀξίζει νά ποῦμε ἐδῶ ὅτι χτίζει ἔτσι τούς Ναούς του, ὥστε νά ἐνσαρκώνουν μέν τήν παλαιοδιαθηκική προϊστορία-σκιά· νά σφραγίζονται ὁμως μέ τήν καινοδιαθηκική πραγματικότητα. Γι' αὐτό καί βλέπουμε πῶς ὅλα στό Ναό μας, ἡ ἐξωτερική του μορφή καί ἐσωτερικά ὁ χώρος του παραπέμπουν στά ἐν Χριστῷ γεγονότα. Ἐξωτερικά φτάνει ὁ σταυρός τοῦ Κυρίου νά διαμορφώσῃ ἀκόμη καί ρυθμό, τόν σταυρικό ἢ σταυροειδῆ σίς ποικίλες του μορφές⁵⁸. Ἐσωτερικά δέν ὑπάρχει ἐξάρτημα ἢ λατρευτικό ἀντικείμενο πού νά μὴ ἀνακαλεῖ εἶτε

τή διδασκαλία είτε τούς βασικούς σταθμούς τής ζωής του Χριστού. Ὁ ἄμβωνας λ.χ. τή διδασκαλία του⁵⁹, ἡ πρόθεση τή σταύρωσή του⁶⁰, ἡ ἁγία Τράπεζα τήν ταφή του⁶¹, κ.ο.κ.

Ἐκεῖ ὁμως πού ἡ προσφορά τῆς Κ. Διαθήκης στήν Χριστιανική Ναοδομία εἶναι καταλυτική, ὅπως ἤδη τό ὑπογραμμίσαμε καί πιο πάνω, εἶναι ὅτι διαμόρφωσε τή θέση ὅτι σκοπός τοῦ Ναοῦ δέν εἶναι νά ἀποτελεῖ ἀποκλειστικό τόπο κατοικίας ἢ ἀπλά «οἶκο προσευχῆς» ἀλλά ὁρατό χωρο ὅπου ἐκκλησιοποιεῖται «ἐν Χριστῷ» ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί ὅλα ἐντός τοῦ Ναοῦ εἶναι ἔτσι προσαρμωμένα ὥστε νά διακονοῦν τήν τέλεση τῶν μυστηρίων, μέ κέντρο τήν εὐχαριστία, τήν κατ' ἐξοχήν πράξη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία, ἀνακεφαλαιώνει ὅλον τόν Χριστό καί, ὅπως εἶπαμε, ἐκκλησιοποιεῖ τόν κόσμο. Ὁ Ναός λοιπόν, μέ τή συμβολή τῆς Κ. Διαθήκης, διακονεῖ πρωτίστως τήν ὑψιστή προοπτική τοῦ ἀνθρώπου: τήν ἔνταξή του, παραμονή του καί προκοπή του ἐντός τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

β) Ὑμνογραφία

Περνῶ τώρα στήν τέχνη τῆς ὑμνογραφίας, πού εἶναι ἡ τέχνη ἀπόδοσης, μέσα ἀπό τήν ποίηση, λατρείας καί τιμῆς στόν Θεό, γι' αὐτό πού εἶναι καί γιά τίς σώζουσες πρὸς τόν κόσμο ἐνεργειές του, τίς ὁποῖες ἱστορεῖ ἡ Γραφή, μέσο ἔκφρασης τῆς πίστεως καί τοῦ δόγματος τῆς ἐκκλησίας, μέσο ἀπόδοσης τιμῆς σέ ἱερά πρόσωπα πού διακόνησαν τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ καί τέλος μέσο διδασκαλίας τῶν πιστῶν.

Καί αὐτή ἡ τέχνη ἔχει τή Γραφή ὡς ἀφετηρία της καί κύρια πηγή ἔμπνευσης της, γιατί εἶναι τέχνη τοῦ λόγου ὡς ἀπάντηση σέ ἕνα ὁμιλοῦντα καί διαλεγόμενο Θεό, ὅπως τόν προβάλλει ἡ Γραφή. Μέ ἄλλα λόγια, ὅπως ὁ Θεός, ἄν καί προβάλλεται ὡς ὁ ἀπόλυτος κύριος τῆς ἱστορίας καί τοῦ κόσμου, δέν εἶναι τελικά ὁ μονολογῶν δεσπότης, ἔτσι καί ἡ κτίση ὅλη καί πρωτίστως τά ἔλλογα ὄντα δέν συνιστοῦν δουλικῶς σιωπῶσα δημιουργία, πάνω στήν ὁποία ὁ Θεός ἐνεργεῖ ὡς ἀπόλυτος μονάρχης. Ὁ κόσμος ὅλος, ἀνταποκρινόμενος στόν ὁμιλοῦντα Θεό καί ἀπολαμβάνοντας τήν ἀποκαλυπτόμενη δόξα του, δοξολογεῖ (ἐκφράζει τή γνώμη του) καί δοξάζει (ἀπονέμει δόξα) στόν Θεό.

Ἀπό τή Γραφή, κατ' ἀρχάς, ξεκινᾶ τό ὑμνεῖν καί ὑμνογραφεῖν. Ἀρκεῖ νά θυμηθεῖ κανεῖς ἀπό τήν Π. Διαθήκη, ἐκτός ἀπό τούς ψαλμούς τοῦ Δαβίδ, πού πολλοί ψάλλονταν στό Ναό σέ διάφορες γιορτές τῶν Ἑβραίων, τίς δύο ὠδές τοῦ Μωουσή⁶² τήν προσευχή τῆς Ἄννας, μητέρας τοῦ Σαμουήλ⁶³, τήν ὠδή τοῦ Ἡσαΐα⁶⁴, τήν προσευχή Μανασῆ⁶⁵, τήν προσευχή τοῦ Ἰωνᾶ⁶⁶, τήν προσευχή τοῦ Ἐζεκιίου⁶⁷, τήν προσευχή τοῦ Ἀζαρίου⁶⁸, τήν προσευχή τῶν τριῶν παιδῶν⁶⁹. Ὅλες οἱ παραπάνω ὠδές ἢ προσευχές, πού ἦταν ἐν χρήσει στή λατρεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι ἀκόμη σέ χρήση στήν ἐκκλησία μας⁷⁰.

Ἀπό τήν Κ. Διαθήκη, πάλι βεβαιωνόμαστε ὅτι ἡ ὑμνωδία τοῦ Θεοῦ ἦταν στίς πράξεις πού ἔκανε ὁ Χριστός καί οἱ Ἀπόστολοι. Θυμηθεῖτε τήν ὑμνώδηση τοῦ μικροῦ καί τοῦ μεγάλου Χιλέλ, τό βράδυ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου⁷¹, τήν ὑμνωδία πού ἀνέπεμψαν στή Φυλακή τῶν Φιλιππῶν ὁ Παῦλος καί ὁ Σίλλας⁷², τήν προτροπή τοῦ Παύλου στούς Ἐφεσίους «*λαλοῦντες ἐαυτοῖς [ἐν] ψαλμοῖς καί ὕμνοις καί ὠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καί ψάλλοντες τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ κυρίῳ*»⁷³ ἢ στούς Κορινθίους⁷⁴ ἢ τήν προτροπή τοῦ Ἰακώβου «*εὐθυμεῖ τις ψαλλέτω*»⁷⁵. Ἐπειτα καί ἡ ὑμνογραφία εἶναι ἤδη γεγονός στήν Κ. Διαθήκη, γιατί ὀπισθεν τῆς Κ. Διαθήκης ὑπάρχει ἕνας λαός, ἡ ἐκκλησία, ἡ ὁποία πρῶτα λατρεύει τόν Κύριό της καί μετὰ ἀναπτύσσει τή θεολογία της. Ἐκτός ἀπό τήν ὠδή τῆς Ἐλισάβετ⁷⁶, τήν ὠδή τοῦ Ζαχαρία⁷⁷, τό μεγαλυνάριο τῆς Θεοτόκου⁷⁸, τήν ὠδή τοῦ Συμεών⁷⁹ καί τόν ἀγγελικό ὕμνο τῆς γέννησης «*δόξα ἐν ὑψίστοις θεῶ...*»⁸⁰ πού συγκροτήθηκαν ἀπό παλαιοδιαθηκικές ψαλμικές κατὰ τό πλεῖστον φράσεις (Cento) ἢ Κ. Διαθήκη διασώζει καί ἄλλους ὕμνους. Νά μνημονεύσουμε μερικούς, πού ἡ διεθνῆς ἔρευνα δικαίως χαρακτήρισε, ἐφαρμόζοντας σταθερά κριτήρια τόσο μορφῆς ὅσο καί περιεχομένου⁸¹, ὡς ὕμνους⁸². Ἀναφέρω τόν ὕμνο τοῦ Λόγου στόν πρόλογο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου⁸³, ὕμνους πού συναντᾶμε στίς ἐπιστολές, ὅπως Φιλιππησίους⁸⁴, Ἐφεσίους⁸⁵, Κολοσσαεῖς⁸⁶, Α' πρὸς Τιμόθεον⁸⁷, Α' Πέτρου, Ἑβραίου⁸⁹, καί τέλος ἕνα σημαντικό ἀριθμό ὕμνων, ἀνάμεσα στούς ὁποίους ὁ τρισάγιος ὕμνος τοῦ Ἡσαΐα⁹⁰, στό βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψης, ἕνα βιβλίο πού δίνει πολύ χωρο στή λατρεία, στούς ὕμνους⁹¹ καί τή μουσική, ἐνόργανη καί φωνητική⁹².

Νά σημειώσουμε ότι βασικά στοιχεῖα τῆς θεματολογίας τῶν Χριστολογικῶν ὕμνων τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι: ἡ προὔπαρξη τοῦ Λόγου, ἡ σάρκωση, ἡ λύτρωση, ἡ ἀνύψωση, ὁ δοξασμός καί ἡ καθολική προσκύνηση τοῦ Χριστοῦ.

Ἐδῶ πρέπει νά ὑπογραμμίσουμε ὅτι:

α) ὅτι πρότυπα τῶν περισσοτέρων ὕμνων τῆς Κ. Διαθήκης, πού εἶναι Χριστολογικοί, ἀπετέλεσαν, ἀπό ἀποψη περιεχομένου ἀλλά καί ἀπό ἀποψη μορφῆς, οἱ λεγόμενοι μεσσιανικοί ψαλμοί τῆς Π. Διαθήκης⁹⁴ καί ὅτι ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη ἡ πρώτη ἐκκλησία, μέ πρῶτο τόν Χριστό καί ὕστερα τούς Ἀποστόλους, ἐρμήνευσε χριστολογικά.

Βλέπουμε, λοιπόν ὅτι ἤδη ἡ Κ. Διαθήκη καί ἡ πρώτη ἐκκλησία προσλαμβάνει τήν παλαιδιαθηκική ποίηση καί δημιουργεῖ καί νέα, ἀφομοιώνοντας ἀπό αὐτήν ὅ,τι τῆς ἦταν χρήσιμο γιά τίς ἀνάγκες τῆς.

β) ὅτι οἱ ὕμνοι τῆς Καινῆς Διαθήκης λειτουργοῦν ἐν πολλοῖς στή συνέχεια ὡς πρότυπα τῶν μεταγενεστέρων ὕμνων τῆς ἐκκλησίας μας. Εἶναι καί αὐτός ἕνας τρόπος ἐξάρτησης τῆς ὑμνολογίας ἀπό τή Βίβλο. Ἔχω νά δείξω ἕνα τέτοιο παράδειγμα, ἀπό ἀναρίθμητα πού θά μπορούσα. Πρόκειται (βλ. τό σχῆμα πού ἀκολουθεῖ) γιά μέρος τοῦ ὕμνου τοῦ Λόγου τοῦ κατά Ἰωάννην Ευαγγελίου καί τοῦ ὕμνου τοῦ β' ἀντιφώνου «ὁμογενῆς υἱός»⁹⁵.

Προὔπαρξη καί Θεότητα τοῦ Λόγου

I A 1a Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος,
b καί ὁ λόγος ἦν πρὸς τόν Θεόν,
c καί Θεός ἦν ὁ λόγος,
2 οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τόν Θεόν

Ὁ μονογενῆς υἱός
καί λόγος τοῦ θεοῦ
ἀθάνατος ὑπάρχων

Ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου - πάθος

11a εἰς τά ἴδια ἦλθεν
καί οἱ ἴδιοι αὐτόν οὐ παρέλαβον.
B 12a ὅσοι δέ ἔλαβον αὐτόν
b ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν
c τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.
IV A 14a Καί ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο

καί καταδεξάμενος
διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν

b καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν

σαρκωθῆναι
ἐκ τῆς ἀγίας θεοτόκου
καί ἀειπαρθένου Μαρίας
ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας
σταυρωθεῖς τε,
θανάτῳ θάνατον πατήσας

Χριστέ ὁ Θεός,

Ἀνάσταση-δοξασμός τοῦ Λόγου

c καί ἐθεασάμεθα τήν δόξαν αὐτοῦ
d δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός,
e πλήρης χάριτος καί ἀληθείας.

εἷς ὢν τῆς ἀγίας Τριάδος
συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ
καί τῷ ἁγίῳ Πνεύματι

Σωτηριολογικές συνέπειες

B 16a ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ
b ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν
c καί χάριν ἀντὶ χάριτος.

σῶσον ἡμᾶς.

Καί μόνο από τήν παρακολούθηση τοῦ παραπάνω σχήματος βεβαιώνεται κανείς ὅτι ὁ δεύτερος ὕμνος μας ἀντλεῖ πολλά στοιχεῖα ἀπό τόν πρῶτο. Πάντως εἶναι ἡ βασική δομή ἡ ἴδια (προϋπαρξη, ἐνανθρώπηση, πάθος, δοξασμός, συνέπειες) καί στούς δύο ὕμνους. (Δέν ἀναφέρομαι λεπτομερέστερα στά σημεῖα ἐξάρτησης, ἐξ αἰτίας τοῦ χρόνου).

Ὅμως ὁ κύριος λόγος ἐξάρτησης τῆς τέχνης τῆς ὕμνογραφίας ἀπό τή Βίβλο προκύπτει ἀπό τό γεγονός ὅτι τό περιεχόμενο τῶν περισσοτέρων ἐν χρήσει στή λατρεία μας ὕμνων εἶναι οἱ μεγάλοι σταθμοί τῆς θείας οἰκονομίας, ἀπό τή δημιουργία ὡς τή δεύτερη παρουσία, συνοδευόμενοι συνήθως καί ἀπό τίς ποικίλες προτυπώσεις τους, ἐπίσης εἶναι τά ἱερά πρόσωπα τῆς Βίβλου (Πατριάρχες, Προφῆτες, Θεοτόκος, Ἀπόστολοι κ.λπ.), ἡ διδασκαλία τῆς Βίβλου (Θεολογία, Χριστολογία, Πνευματολογία, Ἐκκλησιολογία, Ἠθική κ.λπ.), ἀκόμη καί πρόσωπα ἢ γεγονότα τῆς Βίβλου με ἀρνητικό ρόλο, τά ὁποῖα καί παρουσιάζονται ὡς παραδείγματα ἀσέβειας καί ἀπιστίας (Καίν, Πύργος Βαβέλ, Σόδομα, Ἰούδας κ.λπ.).

Στό σημεῖο αὐτό νά θέσουμε ἕνα ἐρώτημα: Εἶναι πάντα εὐδιάκριτη ἀπό τούς πιστούς μας –καί ἀπό ἐμᾶς τούς ἱερεῖς– ἡ μεγάλη ἐξάρτηση τῶν ὕμνων ἀπό τήν Γραφή;

Ἕνας μέσος πιστός, μέ κάποια γνώση τῆς Βίβλου καί κάποια ἔστω μικρή γνώση τῆς θεολογίας μας, ὅπως εἶναι οἱ περισσότεροι πιστοί μας, μπορεῖ νά διακρίνει στούς ὕμνους αὐτούς, λίγο ὡς πολύ, τό βαθύ τους σύνδεσμο μέ τή Βίβλο, ἐάν βεβαίως πρόκειται γιά ὕμνους πού ὕμνοῦν κάπως ἐκτενῶς, γνωστά μεγάλα γεγονότα. Ὑπάρχουν ὅμως καί ὕμνοι πού ἔχουν σχέση μέ τή Βίβλο μέσα ἀπό μιᾶ ἢ δύο ἢ τρεῖς λέξεις-κλειδιά ἢ μέσα ἀπό ἕνα σκηنيκό πού δέν εἶναι σύνηθες ἢ γνωστό. Θά παρουσιάσω μερικούς, καί μάλιστα ἐπιτηδες σχετιζόμενους μέ τήν Π. Διαθήκη, ὄχι μόνο γιά νά δοῦμε πόσο βαθεῖα γνώση εἶχαν καί πόσο ποικίλη χρήση τῆς Βίβλου, μέ τή συνδρομή βεβαίως τῶν πατέρων, ἔκαναν οἱ ὕμνογράφοι μας παλιότερα, ἀλλά καί γιά νά συνειδητοποιήσουμε πόσο πρέπει καί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νά ὑποψιαζόμαστε γιά κάτι βαθύτερο στό ἄκουσμα τῶν ὕμνων τῆς ἐκκλησίας μας:

α) Ὑπάρχουν ὕμνοι, ἐπισημίματα δέκα, πού ἀποκαλοῦν πολλούς προφῆτες ἢ ἀποστόλους ἢ γενικά ἁγίους «βέλος ἐκλεκτόν». Ἐπιλεκτικά ἀναφέρω τόν παρακάτω: «Βέλος ἐκλεκτόν, ἐν φαρέτρᾳ σε κρυπτόμεν, Ἰερεμία τῇ προγνώσει αὐτοῦ, ὁ σός δεσπότης, οἷς ἔδει καιροῖς ἀνέδειξεν». Ἡ παρομοίωση τοῦ προφήτη αὐτή μέ «βέλος ἐκλεκτόν» καί τό ὄλο σκηνικό (κρύψιμό του σέ φαρέτρα κ.λπ.) εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπό τόν Ἡσαΐα (49,2), ὅπου ὁ λόγος γενικά γιά τόν δοῦλο τοῦ Θεοῦ πού θά εἶναι δύναμη Θεοῦ καί φῶς στά ἔθνη. Ἐκεῖ διαβάζουμε: «ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τό ὄνομά μου... ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτόν ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἔκρυψέ με».

β) Ἄλλοι, πολλοί ὕμνοι ἀποκαλοῦν τούς προφῆτες, ἀποστόλους, μάρτυρες κ.λπ. «ἵππους ταράσσοντας θαλάσσης». Ἀναφέρω μόνο ἕναν: «Ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν σου τούς ἵππους τούς ἐκλεκτούς φιλόνητο, τῆς κακοπιστίας ὕδατα ταράσσοντας καί πᾶσι τήν γνώσιν σου, τήν ἀληθινήν, καταγγέλλοντας» Ἡ παρομοίωση ἐδῶ τῶν ἀποστόλων μέ «ἵππους ταράσσοντας ὕδατα», ἀνάγει στό Ἀββακούμ 3,8, ὅπου λέγεται «καί ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τούς ἵππους σου ταράσσοντας ὕδατα πολλά» γιά νά πεί οὐσιαστικά ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, σάν ἄλογα, ἀνοίγουν μέσα στά ἀφρισμένα κύματα δρόμο νά περάσει ὁ Θεός.

γ) Ἄλλοι ὕμνοι ἀποκαλοῦν τούς ἀποστόλους κ.λπ. «κυλιόμενους λίθους». Ἀναφέρω μόνο ἕναν: «Κυλιόμενοι ἐπί γῆς, καθάπερ λίθοι οἱ ἀθλοφόροι, τά τῆς πλάνης ὀχυρώματα, παντελῶς συνέτριψαν. Αὐτῶν πρεσβείαις, κύριε, σῶσον ἡμᾶς». Ἡ παρομοίωση ἐδῶ τῶν μαρτύρων μέ λίθους κυλιόμενους (κατά τούς ἐβδομήκοντα, ἐνῶ τό Μασοριτικό ἔχει «ἀπαστρέπτοντας») ἀνάγει στόν Ζαχαρία 9,16., ὅπου διαβάζουμε: «Καί σώσει αὐτούς κύριος ὁ Θεός ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς πρόβατα λαόν αὐτοῦ, διότι λίθοι ἅγιοι κυλίνονται ἐπί γῆς αὐτοῦ».

Κινούμενος στό ἴδιο πνεῦμα ἐνδεικτικῆς παρουσίας τοῦ βιβλικοῦ ὑποβάθρου τῆς ὕμνολογίας μας νά ἀναφέρω δύο ἀκόμη παραδείγματα, τό ἕνα σχετιζόμενο μέ τόν τίμιο σταυρό καί ἕναν μέ τήν Θεοτόκο.

Οἱ ὕμνοι πού ἀναφέρονται σέ προτυπώσεις τοῦ Σταυροῦ στήν Π. Διαθήκη ἢ στήν Θεοτόκο εἶναι

ἀναρίθμητοι, ὅπως πάρα πολλές εἶναι καί οἱ προτυπώσεις τους¹⁰⁰. Τίς περισσότερες πιθανῶς τίς ξέρουμε. Καί τίς ξέρουν, λίγο ὡς πολλοί, καί οἱ ἐκκλησιαζόμενοι πιστοί. Υἰάρχουν ὁμως καί πολλές, τρανταχτές θά ἔλεγα, πού ξεφεύγουν τῆς προσοχῆς μας καί ὁμως οἱ ὕμνοι μας καί πρὶν ἀπὸ αὐτούς οἱ πατέρες, τούς ἀναφέρουν. Σᾶς ὑπενθυμίζω μόνο δύο, μία τοῦ σταυροῦ καί μία τῆς Θεοτόκου.:

Στόν Μεγάλο Κανόνα διαβάζουμε: «Τὴν Ἰαήλ ἀνδρείαν ἔγνωσ, ψυχὴ μου, τὴν τὸν Σισάρα πρὶν σκολοπίσασαν καί σωτηρίαν ἐργασαμένην. Τὸν πάσσαλον ἀκούεις δι' οὗ σοι ὁ σταυρός εἰκονίζεται»¹⁰¹. Ὁ ὕμνος παραπέμπει στό βιβλίον τῶν Κριτῶν 4, 17- 21 καί 5, 24-31, στό, ὄντως ὠμό, ἐπεισόδιο τῆς θανάτωσης ἀπὸ τὴν Ἰαήλ τοῦ Σισάρα, ἐχθροῦ τῶν Ἰουδαίων, μέ χρήση σφυριοῦ καί πασσάλου πού ἔμπηξε στό μὴνίγγι τοῦ κοιμώμενου Σισάρα καί πού στή συνέχεια, ὁ πάσσαλος αὐτός καρφώθηκε στή γῆ. Εἶναι προφανῆς ἡ ἀναγωγή τοῦ πασσάλου καί ὅλου τοῦ ἐπεισοδίου στόν σταυρό τοῦ Χριστοῦ¹⁰².

Ἀπαρατήρητη πιθανῶς περνάει ἡ προτύπωση τῆς Παναγίας πού διατυπώνει ὁ ὕμνος τοῦ Ἁγίου Θεοφάνους τοῦ Γραπτοῦ «Ἀμίαντον κλίνην Σολομών σε κατείδεν, ἐξήκοντα σοφοῖς πυργουμένην, Δέσποινα, ἐν ἧ θεὸς τό πρόσλημμα, ἀνακληθεὶς προσέλαβε καί τοῖς βροτοῖς προσωμίλησεν»¹⁰³. Ὁ ὕμνος βρῖσκει προτύπωση τῆς Θεοτόκου στά λόγια τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων (3,7) «Ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομών, ἐξήκοντα δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραήλ».

Ἡ σύνδεση τῶν ὕμνων, γιὰ τούς ὁποίους κάναμε πῶς πάνω λόγο, μέ τὴ Βίβλο, δέν γίνεται αὐθαίρετα ἀπὸ τούς ὕμνογράφους. Παρόλο πού καί αὐτοὶ ἀποδεικνύονται σπουδαῖοι θεολόγοι, δέν εἶναι πάντα αὐτοὶ ἢ οἱ μόνοι πού πρῶτοι ἐπιχειροῦν αὐτὴ τὴ σύνδεση. Κατὰ κανόνα δέν κάνουν παρὰ νά υἱοθετοῦν στοὺς ὕμνους τους ὅ,τι ἔχουν ἐπισημάνει ἤδη οἱ πρὶν ἢ σύγχρονοι μέ αὐτούς πατέρες στά ἔργα τους. Ὅ,τι ἔχει δηλαδὴ ἀποδεχθεῖ ἤδη ἡ ἐκκλησία.

Πρὶν κλείσω μέ τὴν προσφορὰ τῆς Βίβλου στὴν ὕμνολογία μας νά σημειώσω κάτι σχετικὸ μέ τὴν ὀρολογία τῆς σχετικῆς μέ τούς ὕμνους καί τὸν τρόπο ἀπόδοσης τῶν ὕμνων.

Στὴ βίβλο συναντοῦμε ὅλους τούς ὄρους πού χρησιμοποιοῦμε γενικά γιὰ νά χαρακτηρίσουμε τὴν ἐκκλησιαστικὴ ποίηση: ψαλμός, ὕμνος, ὠδή¹⁰⁴.

Στὴ Βίβλο ἐπίσης θεμελιώνονται ὅλοι οἱ τρόποι μέ τούς ὁποίους ἀποδίδονται οἱ ὕμνοι: τό ὅτι ἄδονται, τό ὅτι οἱ ἄδοντες ἀποτελοῦν χορούς, ὅτι ἄδονται ἀντιφωνικά καί ὅτι ὑπάρχει πάντα κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶναι καθαρά βιβλικά στοιχεῖα. Τά συναντοῦμε ἀπὸ τὴν ὠδὴ τῆς Μαριάμ, ἡ ὁποία ψάλλθηκε ἀντιφωνικά ἀπὸ χορὸ γυναικῶν, μέ προεξάρχουσα τὴν ἴδια, καί χορὸ ἀνδρῶν μέ προεξάρχοντα τὸν Μωυσῆ¹⁰⁵ μέχρι τίς ἄφθονες ὠδές τῆς Ἀποκάλυψης¹⁰⁶.

Συμπέρασμα

Τό νά ὁμολογοῦμε ὅτι οἱ ρίζες καί τό θεμέλιο τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας τεχνῶν εἶναι ἡ Βίβλος ἢ ὅτι ἡ Βίβλος εἶναι ἡ πηγὴ ἐμπνευσης κάθε ἐκκλησιαστικῆς τέχνης σημαίνει καύχηση καί ταυτόχρονα ὑποχρεώσεις.

Ἡ καύχηση δικαιολογεῖται ἀπὸ τό γεγονός ὅτι ἡ Γραφή διαποτίζει βαθειά τὴν ἐκκλησία μας. Δέν εἴμαστε μιά ἐκκλησία πού δέν στηρίζεται ἢ ἐγκατέλειψε τὴ Γραφή. Κι ἂν κάποια τμήματα τῆς Γραφῆς δέν ἀναγινώσκονται στή λατρεία μας ἀκόμη καί αὐτὰ προβάλλονται γιὰ ἀνάγνωση καί διδασχὴ μέσῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας τεχνῶν. Ἐπίσης κι ἂν, παρὰ ἄλλα μέ τὴ Γραφή, ὡς Ὁρθόδοξοι σεβόμεστε τὴν παράδοσή μας, τό κάνουμε αὐτό γιατί ἡ γνήσια ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση δέν εἶναι παρὰ ἐρμηνεία, ἔκφραση καί βίωση τῆς Γραφῆς. Δέν εἶναι παρὰ ὁ καρποφόρος διάλογος τῆς διαχρονικῆς ἐκκλησίας μέ τὴ Γραφή. Κάθε ἄποψη πού ἀμφισβητεῖ τό βαθύ μας σύνδεσμο μέ τὴ Γραφή ἀναμφίβολα μᾶς ἀδικεῖ κατάφωρα. Θά ἔλεγα κοινολογῶν ὅτι στὴν ἐκκλησία μας ἡ Γραφή δέν εἶναι μόνο τό ἱερό κείμενο πού γίνεται, πρὸς γνώση καί οἰκοδομὴ, καθημερινὸ ἀνάγνωσμα στή λατρεία ἀλλὰ καί ὑψηλὴ τέχνη, πού διδάσκει καί τέρει.

Ἡ ὑποχρέωσή μας ἔγκειται στό νά διαθέτουμε ἄγρυπνο καί καθαρὸ μάτι ὥστε νά κυριαρχοῦν στίς ἐκκλησιαστικὲς μας τέχνες βιβλικά στοιχεῖα. Μονομερῆς ἐπιμονὴ σέ στοιχεῖα πού εἶναι πῶς πολὺ ἀποτελέσμα ἄλλων ἐπιδιώξεων μας, ἐθνικιστικῶν λ.χ. (βλ. τὴν κατὰ κόρο χρῆση τοῦ δικεφάλου ὡς στοιχεῖο διακοσμῆτικὸ) παρὰ λαχάρα ἐμμονῆς στή Βίβλο, μᾶς ἐκθέτουν συχνά σέ κινδύνους.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἦταν ἀναγκαῖο διότι τόσον οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ ὅσον καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησία εἶχαν τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ δικαιολογημένη «ἀπαίτηση» νὰ βροῦν σ' αὐτὴ καὶ στὴ λατρεία τῆς τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῆς λατρείας πού ἄφηναν λ.χ. λατρεία σέ ἕνα συγκεκριμένο τόπο, λατρεία μέ σύμβολα, μέ ὕμνους, μέ μουσική καὶ πολλά ἄλλα στοιχεῖα πού λειτουργοῦν ἀναγωγικά καὶ παιδευτικά.
2. Ὅτι ἔπρεπε ἡ ἐκκλησία νὰ δημιουργήσῃ τίς δικές τῆς νέες τέχνες μέ καινούργιο περιεχόμενο καὶ νέα πνοή εἶναι ἀπολύτως αὐτονόητο. Πρῶτον ἐξ αἰτίας τοῦ ἐντελῶς καινούργιου πού ἔφερε στὸν κόσμον ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ δευτέρον ἐξ αἰτίας τῶν ἀναβαθμισμένων ἀπαιτήσεων τῆς νέας λατρείας, προκειμένου νὰ πετύχει στό ἱεραποστολικό τῆς ἔργο.
3. Βλ. τὰ σχετικὰ μέ τὴ ζωγραφικὴ ἐνδεικτικὰ Ἄ. Παλιούρας, Εἰσαγωγή στη Βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, Ἰωάννινα, 2010² σσ. 21.22. Εἶναι ἀδιαμφισβήτητη γενικὰ ἡ ἐξάρτηση ἢ ὁ ἐπηρεασμὸς κάποιων μορφῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης (ἀρχαῖο θέατρο κ.λπ.) ἀπὸ τὸν ἔξω τῆς γραφῆς χώρο, δηλαδὴ τὸν ἀρχαῖο κόσμον ἑλληνικό καὶ μῆ. Τὴν ἐξάρτηση αὐτὴ τὴν προϋποθέτω · δὲν τὴν ἀναπτύσσω ὁμῶς.
4. Μιλᾶμε βεβαίως γιὰ ἐκκλησιαστικὴς τέχνες, πού εἶναι καρπὸς τῶν δεδομένων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς λατρείας τῆς ἐκκλησίας καὶ ὄχι γενικὰ γιὰ τέχνες, πού κι αὐτές δὲν εἶναι ἀπορριπτές, ἀλλὰ πού δὲν ἐκφράζουν εἰδικὰ τὴν πραγματικότητα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς στόχους τῆς τοὺς ὁποίους κυρίως πραγματώνει μέσα στὴ λατρεία καὶ διὰ τῆς λατρείας. Ἐκεῖνες οἱ τέχνες γίνονται αὐτοσκοπός. Προβάλλουν ἕνα ἀνθρωποκεντρικό, αὐτονομημένο ἰδεώδες.
Ἀντίθετα κάθε ἐκκλησιαστικὴ τέχνη, ὅσο κι ἂν εἶναι τέχνη ἀνθρώπινη, εἶναι τέχνη λειτουργικὴ, δογματικὴ, θεολογικὴ, ἐκφράζει πρῶτιστα τὴν αὐτοπροσφορὰ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀπουσιάζει καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτήν. Καὶ κάτι σπουδαιότερο, δὲν συνιστοῦν ἀπλὰ ἐξωτερικὰ ἢ ὑποβοηθητικὰ στοιχεῖα τῆς λατρείας τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ οὐσιαστικό στοιχεῖο τῆς, ἀφοῦ διακονοῦν τὰ μυστήριά τῆς, μέ κέντρο τὴν εὐχαριστία. Βλ. γενικὰ Κ. Καλοκύρη, Ἡ Οὐσία τῆς Ὁρθοδόξου Ἀγιογραφίας, Ἀθῆναι 1960, σσ. 12-47.
5. Οἱ ἐκκλησιαστικὴς μας τέχνες εἶναι ἔνυλες. Ἡ σχέση μας μέ τὸ Θεὸ σπάνια δὲν ἀπαιτεῖ τὴν ὕλη ὡς ὄχημα. Μὲ ἄλλα λόγια: αὐτὴ ἡ σχέση ποτέ δὲν καθιστᾶ περιττὴ τὴ συνδρομὴ τῆς ὕλης ἢ τῶν αἰσθήσεων, οἱ ὁποῖες λειτουργοῦν μέσα ἀπὸ τὴν ὕλη. Γιὰ ἕνα καλὸ ἀποτέλεσμα βέβαια αὐτῆς τῆς συνδρομῆς τῶν αἰσθήσεων ἐπιβάλλεται τὰ αἰσθητήριά μας νὰ εἶναι, ὅπως θὰ πεῖ ἡ πρὸς Ἐβραίους Επιστολή (5,14), «γυμνασμένα» καὶ ὀλοένα καθαιρόμενα.
6. Οἱ ἐκκλησιαστικὴς τέχνες παρακολοθοῦν καὶ ἐκφράζουν ἀπὸ τὴ μιά τὸ μέ πρωτοβουλία τοῦ Θεοῦ ἐκτυλισσόμενο ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ ἐκτιθέμενο στὴ Γραφὴ σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας, ἀπὸ δημιουργίας τοῦ κόσμου ὡς τὴν ἐν Χριστῷ τελείωσή του, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου στό σχέδιο αὐτό. Συνεπῶς, οἱ ἐκκλησιαστικὴς τέχνες, σχετιζόμενες ἀποκλειστικά μέ τὴ διαδικασία φανέρωσης καὶ προσφορᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνταπόκρισης τοῦ ἀνθρώπου ἀντίστοιχα, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ ριζώνουν στὴ Γραφὴ καὶ νὰ μὴ ἐμπνέονται ἀπὸ αὐτή.
7. Γέν. 13,15-18 καὶ κεφ 18.
8. Γέν. 26,23-25.
9. Γέν.12,8. 28,10-22.
10. Ἔξ. 33,7-11.
11. Ἔξ. 26,31-33.
12. Ἔξ. 26,33.
13. Ἔξ. 25,10-22.
14. Ἔξ. 25,23-30.
15. Ἔξ. 25,31-40.
16. Ἔξ. 9-19.
17. Ἔξ. 33,11.
18. Ἀριθ. 12,5.
19. Ἔξ. 33,8-10.
20. Δευτ. 10,3.
21. Ἀρ. 10,33-34.
22. Δευτ. 10,1-2. Βλ καὶ Ἐβ. 9,1-6.
23. Πρξ. 17,24.

24. Στο βιβλίο του Δ. Καϊμάκη, 'Ο Ναός του Σολομώντα, Θεσσαλονίκη, 1990, μπορεί να δει κανείς αναλυτικά για τα δύο αυτά ιερά του 'Ισραήλ, ιδίως στις σελίδες 15-26. Για την ιστορία των ιερών του 'Ισραήλ μπορεί να δει κανείς γενικά στον J. Brighth, A History of Israel, Philadelphia, USA 1981.
25. Α' Παρ. 28,11 έξ.
26. 'Εξ. Κεφ 28-29.
27. «Διά τόν νοητόν 'Ηλιον δικαιοσύνης Χριστόν τόν Θεόν ήμῶν ἐπί γῆς φανῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, κατά τόν προφήτην τόν λέγοντα· «Ἀνατολή ὄνομα αὐτῶ». Καί πάλιν· «Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπί τόν οὐρανόν τοῦ οὐρανοῦ κατά ἀνατολάς». Γερμανοῦ, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, 'Εκ τῆς 'Εκκλησιαστικῆς 'Ιστορίας καί μυστικῆς θεωρίας. 'Η 'Εκκλησία, Συβολισμός ιερῶν κατασκευῶν, ἀντικειμένων καί τινων παραστάσεων. P.G. 98, 399. Βλ. ὁ ναός δέον νά εἶναι «κατά ἀνατολάς τετραμμένος». 'Εκ τῶν Διαταγῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ΒΕΠΕΣ, τ. 2. σελ. 52 κ.λπ.
28. Βλ. τήν περιγραφή τοῦ Ναοῦ στό Γ' Βασ. 6,2-34.
29. Βλ. Δ. Καϊμάκη, ὅ.π. σ.19.
30. Δ. Καϊμάκη, ὅ.π. σ. 52.
31. Γερμανοῦ. 'Η ἐκκλησία... ὅ.π. P.G. 98,388-389.
32. 'Εβρ. 9,5.
33. 'Αριθ. 21,8. Α' Βασ. 18,4. 'Ιω. 3,14.
34. H. Gressman, Moses und seine Zeit, Göttingen 1913, σ. 89 καί 459. (Παραπομπή ἀπό Δ. Καϊμάκη).
35. Βλ. R. Kittel, Geschichte des Volkes Israel, τ. I, Sttytgart 1923⁵⁻⁶.
36. Δ. Καϊμάκη, ὅ.π. σ. 54.
37. Δ. Καϊμάκη, ὅ.π. 1990, 53.
38. Λκ. 2,49. κ.π.α.
39. Λκ. 24,53. Πρξ. 3,1. κ.λπ.
40. Πρξ. 2,46.
41. 'Ιω. 4,20.
42. 'Ιω. 4,23.24.
43. 'Ιω.1,51.
44. Μκ. 11,15-17. Μθ. 21,12-13. Λκ. 19,45-47. 'Ιω. 2,13-22.
45. Α' Κορ. 11,20.
46. Πρξ. 20,7.
47. Βλ. Κ. Καλοκύρη, Εἰσαγωγή εἰς τήν Χριστιανικήν καί Βυζαντινήν Ἀρχαιολογίαν. ('Η Τέχνη Ἀνατολῆς καί Δύσεως), Θεσσαλονίκη 1970, σ. 35.
48. Πρξ. 12,12.
49. Ρωμ. 16,5. Πρξ. 18,2.3.
50. Κολ. 4,15.
51. Φίλμ. στ. 1.2.
52. Πρξ. 16,15.40.
53. Βλ. ἐργασία μας «'Εκκλησία, λατρεία καί εὐχαριστία στήν Ἀποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη» στό Ἀποκαλύψεως Ἑξηγητικόν. Ἑρμηνευτικά καί θεολογικά μελετήματα στήν Ἀποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 181-183.
54. Βλ. ἐργασία μας «Τό ἐσχατολογικό ὄραμα τῆς Ἀποκάλυψης γιά τόν ἄνθρωπο σέ σχέση μέ τό περιβάλλον του. (Σχόλιο στό Ἄποκ. 21-22,1-5) στό Ἀποκαλύψεως Ἑξηγητικόν... ὅ.π. 349-375, κυρίως 370-372.
55. Ἄποκ. 21,22.
56. Ἄποκ. 22,1.
57. Ἄποκ. 5,10.
58. 'Ο Κ. Καλοκύρης θά γράφει «Εἰς τό σταυρικόν σχῆμα, τό «ἀντιτυποῦν» τήν θεῖαν οἰκονομίαν, –σχῆμα τό ὅποῖον θά κυριαρχήσῃ μετά ταῦτα εἰς τούς λεγόμενους σταυρικούς, σταυροειδεῖς βυζαντινοῦς καί σταυρεπιστέγους ναούς–περικλείεται, συμβολικῶς ὅλος ὁ κόσμος». Εἰσαγωγή... Θεσσαλονίκη 1970, σ. 31.32.
59. «... 'Ο ἄμβων ἐστίν ἐμφαίνων τό σχῆμα τοῦ λίθου τοῦ ἁγίου μνήματος, ὄν ὁ ἄγγελος ἀποκυλίσας ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνήματος, ἀνεβόα τήν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ταῖς μυροφόροις». Γερμανός, 'Η ἐκκλησία... ὅ.π. P.G. 98, 392.

60. Είναι ένδεικτικό τό γεγονός ότι στην πρόθεση, πού σήμερα ύπάρχει μέσα στό 'Ιερό, ζωγραφίζεται ή άκρα ταπεινώση.
61. «...»Εστιν δέ ή άγία Τράπεζα κατά μίμησιν τοῦ ένταφιασμοῦ τοῦ Χριστοῦ». Γερμανοῦ, 'Η έκκλησία... ό.π. Ρ.Γ. 98, 420.
62. 'Εξ. 15, 1-15 καί Δευτ. 32,1-43.
63. Α' Βασ. 3,1-10.
64. 'Ησ. 26,9-17,
65. Β' Παρ. 23,
66. 'Ιω. 23,10,
67. 'Ησ. 38,10-12
68. Δαν. 3,28-45
69. Δαν. 3,52-88
70. 'Ο έν λόγω κατάλογος είναι ό πρώτος χριστιανικός κατάλογος πού μάς διασώθηκε μέ ύμνους καί προσευχές καί παρατίθεται στόν Άλεξανδρινό κώδικα τής μετάφρασης τών Ο'.
71. Μκ 14,26. Μθ 26,30. Πρόκειται γιά τό μικρό άλληλούια (Ψαλμ. 113 καί 114) καί τό μεγάλο άλληλούια (Ψαλμ. 115 έως τόν Ψαλμ. 118). Γιά περισσότερα βλ. 'Ι Καραβιδόπουλου, Τό κατά Μάρκον Εὐαγγέλιον, Θεσσαλονίκη σ. 444.
72. Πρξ. 16,25.
73. 'Εφ. 5,19. Κολ 3,16.
74. Α' Κορ. 14.26.
75. 'Ιακ. 5,13.
76. Λκ. 1,42.
77. Λκ. 1,68-79.
78. Λκ. 1,46-54.
79. Λκ. 2,29-32.
80. Λκ. 2,14.
81. Βλ. τήν έργασία μας Λειτουργικές Σκηές καί ύμνοι στην Άποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη, Θεσσαλονίκη 2007², σ. 18-28.
82. Συνοπτική αλλά πολύ καταποπιστική εικόνα σχετικά μέ τούς ύμνους τής Κ. Διαθήκης βρίσκει κανείς στους R. Deichgräber, Gotteshymnus und Christushymnus in der frühen Christenheit: Untersuchungen zu Form, Sprache und Stil der frühchristlichen Hymnen, Göttingen 1967 καί K. Wengst, Christologische Formel und Lieder des Urchristentums, Gütersloh 1972.
83. 'Ιω. 1,1-16.
84. Φιλ. 2, 5-11.
85. 'Εφ. 1,3-14.
86. Κολ. 1,15-20.
87. Α' Τιμ. 3,16.
88. Α' Πέτ. 1,3-5,2,21-24,3,18-22.
89. 'Εβρ 1,3.
90. Άποκ. 4,8.
91. Άποκ. 5, 9.10. 12.13b. 11,17-18. 12, 10-12, 15,3-4. 16,5-7.19,1-8.
92. Καί ή λατρεία τών έθνικων, από τήν όποία άπουσίαζε τό κήρυγμα ως οικοδομή, συνίστατο κυρίως από άδόμεινα. Μόνο από τίς θυσίες χθονίων θεοτήτων άπουσίαζε γενικά ή χρήση μουσικής. Βλ. J. Quasten, Musik und Gesang in den Kulturen der Heidnischen Antike und christlichen Früzeit, Minde 1973, κυρίως σ. 7.
93. Στά κύρια μορφολογικά στοιχεα παλαιοδιαθηκικής προέλευσης συγκαταλέγεται ό γνωστός σέ όλους μας παραλληλισμός τών μελων. Γιά τόν παραλληλισμό στην Κ. Διαθήκη βλ. Rehkopf, Der Parallelismus in NT. ZNW 71,1-2, 1980, 46-57, Δ. Δόικου, Εισαγωγή στην Π. Διαθήκη. Ειδική εισαγωγή, Θεσσαλονίκη 1985, κυρίως σσ. 167-168 καί J. Breck, The Shape of biblical Language, 1994, καί τοῦ ίδιου «Τό χιαστό σχήμα στην Άποκάλυψη». Στο Εισηγήσεις Στ' Συνάξεως 'Ορθόδοξων Βιβλικων Θεολόγων: Άποκάλυψη τοῦ 'Ιωάννη, Προβλήματα Φιλολογικά, 'Ιστορικά, 'Ερμηνευτικά, Θεολογικά, Λευκωσία 1991, 247- 251.
94. 'Ο Hengel πιστεύει ότι τών περισσότερων χριστολογικων ύμνων τής Κ. Διαθήκης υπόκεινται οί χριστολογικοί ψαλμοί, 8 καί 110, M. Hengel, Hymnus und Christologie, Wort in der Zeit, Festgabe Für K. H. Rengstorf, Herausgegeben von W.Hanbeck und M.Bachman, Leiden 1980, 1-22, σ. 20.

95. Ὁ Χριστολογικὸς αὐτὸς ὕμνος ἀποδίδεται σὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανό. Λειτουργοῦσε ὡς μιά χριστολογικὴ ὁμολογία πίστεως πρὶν ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα.
96. Γιά τοὺς Ἀποστόλους Ἰάκωβο, Θωμᾶ, Ἀνδρέα, Βαρθολομαῖο, μάρτυρα Μύρωνα κ.λπ.
97. Β΄ τροπᾶριο τῆς ε΄ ὠδῆς τοῦ κανόνα σὸν προφήτη Ἰερεμία.
98. Α΄ τροπᾶριο, δ΄ ὠδῆς τοῦ κανόνα τῆς Πέμπτης τοῦ δ΄ ἤχου.
99. Β΄ μαρτυρικὸ τροπᾶριο, τοῦ κανόνα τῆς δ΄ ὠδῆς τῆς Πέμπτης τοῦ δ΄ ἤχου).
100. Βλ. Ἐνδεικτικὰ Σ. Σάκκου, Ὁ σταυρὸς στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, Θεσσαλονίκη 20052 καὶ Ἐπισκόπου Ἀχελώου Εὐθυμίου Κ. Στύλιου, Ἡ Πρώτη, Ἀθῆναι 1987², ἀντίστοιχα.
101. Ζ΄ Μακαρισμός.
102. Ὁ Ρωμανὸς ὁ μελωδὸς ὠραῖα θὰ χρησιμοποιήσει τὴν ἱστορία τῆς Ἰαήλ σέ ὕμνο του στὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Παρουσιάζει τὸ διάβολο, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, νὰ λέει σὸν Ἄδη: «...ἔδει σε φρίξαι ...κάκεινον τὸν πάσσαλον, ὅπερ ἀνεῖλεν τὸν Σισάρα Ἰαήλ».
103. Β΄ τροπᾶριο τῆς γ΄ ὠδῆς τοῦ δ΄ ἤχου τοῦ Θεοδοκαρίου.
104. Γιά τοὺς ὄρους αὐτοὺς ἀναλυτικὰ βλ. στὴν ἐργασία μας Λειτουργικὲς Σκηνὲς καὶ Ὕμνοι στὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, Θεσσαλονίκη 2007², σ. 455-460.
105. Ἐξ. 15,1-21.
106. Γιά περισσότερα βλ. τὴν ἐργασία μας: Λειτουργικὲς... ὁ.π. σ. 88-111.

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΙ - ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Κανονισμός περί Συστάσεως και Λειτουργίας Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν: Βρεφονηπιακός Σταθμός - Νηπιαγωγεῖο Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Ἡ ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἴχουσα ὑπ' ὄψει:

1. Τὰς Διατάξεις τῶν ἄρθρων 29 παραγρ. 2, 59 παραγρ. 2 καὶ 67 τοῦ Νόμου 590/1977: «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» (Α' 146),

2. Τὰς ὑποχρεώσεις τῆς Ποιμαινούσης Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον Αὐτῆς πλήρωμα, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἀπὸ τὰς Εὐαγγελικὰς Ἐπιταγὰς, τοὺς Ἱεροῦς Κανόνας καὶ τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους,

3. Τὰς ὑφισταμένας κοινωνικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν,

4. Τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1/25.1.2013 Ἀπόφασιν τοῦ Δ.Σ. τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βρεφονηπιακός Σταθμός Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων» τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, περὶ τροποποιήσεως τοῦ Κανονισμοῦ λειτουργίας αὐτοῦ (Φ.Ε.Κ. 501/2011, τχ. Β'), καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. Α3/14.2.2013 ἐγκριτικὴν τῆς ὡς ἄνω Πράξιν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν,

5. Τὴν ὑπ' ἀριθμ. 522/22.2.2013 Ἀπόφασιν καὶ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 523/22.2.2013 Πρότασιν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου,

6. Τὴν ἀπὸ 5.3.2013 Γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Γραφείου τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος,

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

Τὴν τροποποίησιν καὶ κωδικοποίησιν τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν "Βρεφονηπιακός Σταθμός Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν" (Φ.Ε.Κ. 901/2011, τχ. Β'), ἔχοντος ὡς ἀκοιούθως:

Κανονισμός Περὶ Συστάσεως καὶ Λειτουργίας
Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν:
Βρεφονηπιακός Σταθμός - Νηπιαγωγεῖο
Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων
τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν

Ἄρθρον 1 Σύσταση

Στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν καὶ στὴν ἐνορία τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων συστήνεται Ἐκκλησιαστικὸ Ἰδρυμα, κατ' ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 29 παρ. 2, 59 παρ. 2 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ν. 590/1977), ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Βρεφονηπιακός Σταθμός Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν», τὸ ὁποῖο θὰ ἀποτελεῖ αὐτοτελεῆ Ὑπηρεσία τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων ἰδίας διαχείρισης καὶ μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτῆρα, θὰ διέπεται δὲ ἀπὸ τίς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 2 Σκοπός τοῦ Ἰδρύματος

1. Σκοπὸς τοῦ ἰδρύματος εἶναι ἡ ἐξυπηρέτηση, φύλαξη, προστασία, ἰατροφαρμακευτικὴ περίθαλψη, διαπαιδαγώγησις, δημιουργικὴ ἀπασχόλησις, ψυχαγωγία καὶ ἐν γένει φροντίδα βρεφῶν καὶ νηπίων (ἀπὸ 6 μηνῶν μέχρι 5 ἐτῶν) ἐργαζομένων συζύγων πού, κατὰ προτίμησιν, κατοικοῦν ἢ διαμένουν στὴν περιφέρεια τῆς ἐνορίας Μεταμορφώσεως Σωτῆρος Βριλησίων καὶ σὲ περιφέρειες ἄλλων ἐνοριῶν, κατόπιν ἐξασφάλισης ἄδειας γιὰ τὴ λειτουργία του ὡς ἄνω Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους καὶ τίς διατάξεις τῆς κείμενης νομοθεσίας (ιδίως ἄρθρ. 12 παρ. γ Ν. 2082/1992).

2. Επίσης σκοπός του Έκκλησιαστικού Ίδρύματος είναι και η ίδρυση και λειτουργία Εκπαιδευτηρίου Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Νηπιαγωγείου) στην περιοχή των Άνω Βριλησσιών προς εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών, που συμπληρώνουν το 4ο και το 5ο έτος της ηλικίας τους, εργαζομένων συζύγων που, κατά προτίμηση, κατοικούν ή διαμένουν στην περιφέρεια της ένορίας Μεταμορφώσεως Σωτήρος Βριλησσιών και σε περιφέρειες άλλων ένοριών, κατόπιν εξασφάλισης άδειας για τη λειτουργία του ως άνω Νηπιαγωγείου, σύμφωνα με τους όρους και τις διατάξεις της κείμενης και εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας.

3. Σκοπός επίσης του Ίδρύματος είναι η οργάνωση διαλέξεων, έορτών και άλλων παρεμφερών εκδηλώσεων για την προστασία της μητέρας και του παιδιού γενικώς.

Άρθρον 3

Όργάνωση-Διοίκηση

1. Τό Ίδρυμα τελεί υπό την πνευματική και διοικητική έποπτεία της Ίερās Αρχιεπισκοπής Άθηνών και διοικείται από πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) που άπαρτίζεται από:

α) Τόν Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Άθηνών και πάσης Ελλάδος, ως Πρόεδρο, όπως όρίζεται από τόν άρθρο 59 παρ. 2 του Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος άναπληρούμενου σε περίπτωση κωλύματος ή άπουσίας από τόν εκάστοτε Πρόεδρο του Έκκλησιαστικού Συμβουλίου του Ίερού Ναού Μεταμορφώσεως Σωτήρος Βριλησσιών και

β) Τά υπόλοιπα 4 μέλη του εκάστοτε Έκκλησιαστικού Συμβουλίου. Η θητεία των μελών του Δ.Σ. είναι τριετής, δύναται νά ανανεωθεί και τό άξίωμα τους είναι τιμητικό και άμισθο.

2. Τό Δ.Σ. κατά την πρώτη συνεδρίασή του επιλέγει μεταξύ των μελών του τόν Γραμματέα και τόν Ταμία.

3. Τό Δ.Σ. συνέρχεται τακτικά κάθε μήνα και έκτακτως όταν κριθεί αυτό άναγκαίο από τόν Πρόεδρο ή ζητηθεί έγγραφως από τρία (3) τουλάχιστον μέλη του Δ.Σ.

4. Στίς συνεδριάσεις του Δ.Σ. τηρούνται πρακτικά, στα όποια καταχωρίζονται όλες οι αποφάσεις, καθώς και η γνώμη των μειοψηφησάντων μελών. Τά πρακτικά άναγιγνώσκονται κατά την έπομένη Συνεδρία του Δ.Σ. και ύπογράφονται από όλα τά μέλη.

Άρθρον 4

Καθήκοντα Διοικητικού Συμβουλίου

1. Τό Δ.Σ. διοικεί τό Ίδρυμα και φροντίζει για την εκπλήρωση των σκοπών του, διαχειρίζεται τίς ύποθέσεις αυτού, έγκρίνει τόν έτήσιο προϋπολογισμό και

άπολογισμό έσόδων και έξόδων, τούς όποιους ύποβάλλει για έγκριση στο Μητροπολιτικό Συμβούλιο και άποφασίζει για κάθε δαπάνη του Βρεφονηπιακού Σταθμού και του Νηπιαγωγείου.

2. Προσλαμβάνει με σύμβαση Ίδιωτικού Δικαίου και άπολύει τό προσωπικό του Βρεφονηπιακού Σταθμού και του Νηπιαγωγείου, άποφασίζει δέ την καταβολή έφ' άπαξ άμοιβής για την παροχή ύπηρεσιών στο Ίδρυμα.

3. Προσλαμβάνει Συμβούλους επί παιδαγωγικών, ιατρικών, νομικών, οικονομικών και άλλων θεμάτων και άποφασίζει για κάθε θέμα που δέν προβλέπεται από τόν παρόντα κανονισμό, πάντοτε δέ με την έγκριση των Πράξεών του από τό Μητροπολιτικό Συμβούλιο.

4. Μεριμνά για την εξέυρεση οικονομικών πόρων και την έπαύξηση αυτών, καθώς και για την εύρυθμη, όμαλή, άπρόσκοπτη και άποτελεσματική λειτουργία του Ίδρύματος.

5. Συντάσσει τόν Έσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας του Βρεφονηπιακού Σταθμού και του Νηπιαγωγείου, που έγκρίνεται από τό Μητροπολιτικό Συμβούλιο.

Άρθρον 5

Καθήκοντα του Προέδρου

1. Ο Πρόεδρος του Δ.Σ. εκπροσωπεί τό Ίδρυμα ένώπιον κάθε Δικαστικής, Έκκλησιαστικής ή άλλης Αρχής και σε όλες τίς σχέσεις του με άλλα ίδρύματα, όργανισμούς, νομικά και φυσικά πρόσωπα. Δύναται δέ νά εκχωρεί τό δικαίωμα αυτό κατά περίπτωση σε άλλο μέλος του Δ.Σ., κατόπιν άποφάσεως του Δ.Σ., γεγονός που αυτοδικαίως θά συμβαίνει και στίς περιπτώσεις που άναπληρώνεται στα καθήκοντά του από τόν νόμιμο άναπληρωτή του.

2. Προσκαλεί τό Δ.Σ. σε τακτικές και έκτακτες συνεδριάσεις.

3. Λαμβάνει γνώση της άλληλογραφίας και ύπογράφει τη σχετική άλληλογραφία.

4. Μεριμνά για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κανονισμού και των άποφάσεων του Δ.Σ.

Άρθρον 6

Καθήκοντα του Γραμματέα

1. Ο Γραμματέας του Δ.Σ. τηρεί τό βιβλίο Πρωτοκόλλου εισερχομένων και έξερχομένων έγγραφών του Ίδρύματος.

2. Συντάσσει τά πρακτικά των συνεδριάσεων του Δ.Σ. και φυλάσσει τό βιβλίο των πρακτικών.

3. Τηρεί τό βιβλίο Μητρώου των Νηπίων του Βρεφονηπιακού Σταθμού, φυλάσσει τη σφραγίδα και τό άρχείο αυτού.

4. Τηρεί τό βιβλίο Μητρώου τών Νηπίων του Νηπιαγωγείου, φυλάσσει τή σφραγίδα καί τό ἀρχεῖο αὐτοῦ καί ἀποστέλλει ἀντίγραφο τοῦ Βιβλίου Μητρώου στόν οἰκείο Διευθυντή ἐκπαίδευσης ἢ Προϊστάμενου Γραφείου Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης.

5. Συντάσσει τίς Βεβαιώσεις φοίτησης (ἀναμνηστικά) καί τίς Βεβαιώσεις ἐγγραφῆς στό Νηπιαγωγεῖο.

ἄρθρον 7 Καθήκοντα τοῦ Ταμία

1. Ὁ Ταμίας εἰσπράττει τά ἔσοδα τοῦ Ἰδρύματος καί ἐκδίδει Γραμμάτιο εἰσπράξεως ὑπογραφόμενο ἀπό τόν Πρόεδρο καί τόν Ταμία.

2. Γιά κάθε εἰσφορά σέ εἶδος ἐκδίδει ἀπόδειξη παραλαβῆς καί καταχωρεῖ αὐτήν στά οἰκεία βιβλία τοῦ Ἰδρύματος.

3. Ἐνεργεῖ τίς πληρωμές, ἀφοῦ ἐκδοθεῖ τό χρηματικό ἔνταλμα πληρωμῆς, τό ὁποῖο ὑπογράφεται ἀπό τόν Πρόεδρο καί τόν Ταμία.

4. Τηρεί τό βιβλίο τοῦ Ταμείου, στό ὁποῖο καταχωρίζονται τά ἔσοδα καί τά ἔξοδα τά ὁποῖα πραγματοποιοῦνται κατά τήν χρονική διάρκεια ἐκάστης οικονομικῆς χρήσεως.

5. Τηρεί τά διαχειριστικά βιβλία τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου, τά ὁποῖα φυλάσσει καθῶς καί τά παραστατικά στοιχεία τών εἰσπράξεων καί τών πληρωμῶν.

6. Συντάσσει τόν προϋπολογισμό καί τόν ἀπολογισμό, τοὺς ὁποῖους ὑποβάλλει ἐγκαίρως πρὸς ψήφισιν στό Δ.Σ. καί στή συνέχεια στό οἰκείο Μητροπολιτικό Συμβούλιο γιά ἔγκρισιν.

7. Τά διπλότυπα Γραμματίων Εἰσπράξεων καί Πληρωμῶν φέρουν τή θεώρηση τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.

ἄρθρον 8 Προσωπικό του Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου

1. Τό προσωπικό του Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου διακρίνεται σέ ἔμμισθο καί ἐθελοντικό (μὴ ἀμειβόμενο). Μέ ἀπόφαση τοῦ Δ.Σ. καθορίζεται καί προσλαμβάνεται τό ἀπαραίτητο προσωπικό, σύμφωνα μέ τίς κείμενες διατάξεις, ὥστε νά καλύπτονται πλήρως οἱ ἀνάγκες λειτουργίας τοῦ Βρεφονηπιακοῦ σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου, σύμφωνα μέ τίς κείμενες διατάξεις.

2. Γιά τήν εὐρυθυμία, ὁμαλή καί ἀποτελεσματική λειτουργία τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου προσλαμβάνεται Διευθυντής ἢ Διευθύντρια πού νά διαθέτει τά ἀπαραίτητα τυπικά καί οὐσιαστικά προσόντα καί ἡ ὁποῖα ἔχει τήν εὐθύνη λειτουργίας

τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου, μεριμνᾷ γιά τήν ὑγιεινή κατάσταση τών παιδιῶν, γιά τήν διαπαιδαγώγησή τους, τήν ψυχαγωγία τους, τήν καλή διατροφή. Μεριμνᾷ γιά τήν καθαριότητα τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου, παρέχει συμβουλευτική ἐνημέρωση καί ὑποστήριξη στοὺς γονεῖς τών παιδιῶν, ἐνημερώνεται καί συνεργάζεται μέ τοὺς ἐκπαιδευτικούς πού διδάσκουν στά τμήματα τοῦ Νηπιαγωγείου. Τήν Διευθύντρια ὅταν ἀπουσιάζει ἢ κωλύεται ἀναπληρώνει μία ἀπό τίς νηπιαγωγούς ἢ βρεφολόγους πού ὀρίζεται ἀπό τό Ἰδρυμα ἢ τό Δ.Σ. Εἰδικά ὅσον ἀφορᾷ στόν Διευθυντή ἢ στή Διευθύντρια τοῦ Νηπιαγωγείου, πρέπει στό πρόσωπό του νά συντρέχουν οἱ ὑπό τοῦ Νόμου ὀριζόμενες προϋποθέσεις καί προσόντα.

3. Ἡ Διεύθυνση τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου τηρεῖ τό βιβλίο συμβάντων, τίς ἀτομικές κάρτες ὑγείας τών παιδιῶν, τό βιβλίο παρουσίας αὐτῶν, τό βιβλίο παρουσίας τοῦ προσωπικοῦ του σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου καί τά Μητρώα παιδιῶν τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου.

4. Προσλαμβάνονται γιά τίς ἀνάγκες τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ ἓνας παιδίατρος, μία δασκάλα μουσικῆς καί μία γυμνάστρια.

5. Οἱ ἀποδοχές τοῦ προσωπικοῦ του Ἰδρύματος καθορίζονται ἐλεύθερα μέ συμφωνία μεταξύ ἐργαζομένων καί ἐργοδότη, δέν μποροῦν ὅμως νά εἶναι κατώτερες του ἐλαχίστου ἡμερομισθίου πού προβλέπεται ἀπό τίς ἰσχύουσες κάθε φορά συλλογικές συμβάσεις τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας ἢ ἀπό τήν κείμενη νομοθεσία.

6. Λαμβανομένου ὑπόψη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χαρακτήρα τοῦ Ἰδρύματος, δίδεται ἰδιαίτερη σημασία σέ θέματα συμπεριφορᾶς τοῦ προσωπικοῦ, ἡ ὁποῖα πρέπει νά εἶναι κόσμια, εὐπρεπῆς καί μέ ἰδιαίτερα περισσεύματα ἀγάπης, ἐπιείκειας καί ὑπομονῆς.

ἄρθρον 9 Λειτουργία τοῦ Βρεφονηπιακοῦ Σταθμοῦ

1. Ἡ λειτουργία τοῦ Σταθμοῦ καί τοῦ Νηπιαγωγείου ἀρχίζει τήν 1η Σεπτεμβρίου καί λήγει τήν 31η Ἰουλίου, τοῦ ἐπόμενου ἡμερολογιακοῦ ἔτους, ἐπί 5 ἡμέρες, δηλαδή ἀπό Δευτέρα ὡς Παρασκευή.

2. Σταθμός δέν λειτουργεῖ ἀπό τήν 24η Δεκεμβρίου μέχρι καί τήν 6η Ἰανουαρίου καθῶς καί ἀπό τή Μ. Πέμπτη μέχρι καί τήν Τρίτη του Πάσχα.

3. Ὁ Σταθμός διακόπτει ἐπίσης τήν λειτουργία τοῦ κατά τίς ἐπίσημες ἀργίες τών Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν.

4. Ἡ λειτουργία τοῦ Σταθμοῦ ἀρχίζει ἀπό τίς 8:00 π.μ. καί λήγει στίς 16.00 μ.μ. ὥρα.

Άρθρον 9Α

Σκοπός καί Λειτουργία του Νηπιαγωγείου

1. Σκοπός του Νηπιαγωγείου είναι νά βοηθήσει τά νήπια νά αναπτυχθοῦν σωματικά, συναισθηματικά, νοητικά καί κοινωνικά μέσα στό πλαίσιο πού ὀρίζει ὁ εὐρύτερος σκοπός τῆς πρωτοβάθμιας καί δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευσης. Εἰδικότερα τό Νηπιαγωγεῖο βοηθεῖ τά νήπια:

α) νά καλλιιεργοῦν τίς αἰσθήσεις τους καί νά ὀργανώνουν τίς πράξεις τους, κινητικές καί νοητικές.

β) νά ἐμπλουτίζου καί νά ὀργανώνουν τίς ἐμπειρίες τους ἀπό τό φυσικό καί κοινωνικό περιβάλλον καί νά ἀποκτοῦν τήν ικανότητα νά διακρίνουν τίς σχέσεις καί ἀλληλεπιδράσεις πού ὑπάρχουν μέσα σέ αὐτό,

γ) νά ἀναπτύσσουν τήν ικανότητα κατανόησης καί ἐκφρασης μέ σύμβολα γενικά καί ἰδιαίτερα στούς τομείς τῆς γλώσσας, τῶν μαθηματικῶν καί τῆς αἰσθητικῆς,

δ) νά προχωροῦν στή δημιουργία διαπροσωπικῶν σχέσεων, πού θά τά βοηθοῦν στή βαθμιαία καί ἄρμονική ἔνταξή τους στήν κοινωνική ζωή καί

ε) νά ἀναπτύσσουν πρωτοβουλίες ἐλεύθερα καί ἀβίαστα καί, μέσα στό πλαίσιο τοῦ ὀργανωμένου περιβάλλοντος, νά ἐθίζονται στήν ἀμφίδρομη σχέση ἀτόμου καί ὀμάδας.

2. Τό σχολικό ἔτος τοῦ Νηπιαγωγείου ἀρχίζει τήν 1η Σεπτεμβρίου καί λήγει στίς 31 Αὐγούστου τοῦ ἐπόμενου ἔτους.

3. Τό διδακτικό ἔτος ἀρχίζει τήν 1η Σεπτεμβρίου καί λήγει στίς 21 Ἰουνίου τοῦ ἐπόμενου ἔτους. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ χαρακτήρα δραστηριότητες ἀρχίζουν στίς 11 Σεπτεμβρίου καί λήγουν στίς 15 Ἰουνίου τοῦ ἐπόμενου ἔτους, ἡμέρα κατά τήν ὁποία χορηγοῦνται τά ἀναμνηστικά στά νήπια. Ὄταν ἡ 15η Ἰουνίου εἶναι Σάββατο ἢ Κυριακή, οἱ ἐκπαιδευτικές δραστηριότητες λήγουν τήν προηγούμενη Παρασκευή.

4. Τό διδακτικό ἔτος χωρίζεται σέ περιόδους (τρίμηνα):

α. περίοδος (τρίμηνο): ἀπό 11 Σεπτεμβρίου μέχρι 10 Δεκεμβρίου.

β. περίοδος (τρίμηνο): ἀπό 11 Δεκεμβρίου μέχρι 10 Μαρτίου.

γ. περίοδος (τρίμηνο): ἀπό 11 Μαρτίου μέχρι 15 Ἰουνίου.

5. Τό Νηπιαγωγεῖο δέν λειτουργεῖ:

α. Τά Σάββατα καί τίς Κυριακές.

β. Τήν 28η Ὀκτωβρίου (Ἐθνική ἑορτή).

γ. Τή 17η Νοεμβρίου, ἡμέρα κατά τήν ὁποία γίνονται ἐκδηλώσεις γιά τήν ἐπέτειο τοῦ Πολυτεχνείου,

τόν ἀντιδικτατορικό ἀγῶνα καί τήν Ἐθνική Ἀντίσταση σέ ὄλα τά νηπιαγωγεῖα, μέσα στό πρωινό ὠράριο ἐργασίας, στίς ὁποῖες παίρνει μέρος ὄλο τό διδακτικό προσωπικό. Ὄταν ἡ 17η Νοεμβρίου εἶναι Σάββατο ἢ Κυριακή, οἱ ἐκδηλώσεις γίνονται τήν προηγούμενη Παρασκευή.

δ. Ἀπό 24 Δεκεμβρίου μέχρι καί 7 Ἰανουαρίου (διακοπές Χριστουγέννων).

ε. Τήν 30η Ἰανουαρίου, ἑορτή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Τήν ἡμέρα αὐτή τό διδακτικό προσωπικό παίρνει μέρος στόν ἐκκλησιασμό καί στίς σχετικές ἐκδηλώσεις τῆς ἐκπαιδευτικῆς κοινότητας τῆς περιοχῆς.

στ. Τήν Καθαρή Δευτέρα.

ζ. Τήν 25η Μαρτίου (Ἐθνική ἑορτή).

η. Ἀπό τή Μ. Δευτέρα μέχρι καί τήν Παρασκευή τῆς Διακαινησίμου (διακοπές Πάσχα).

θ. Τήν 1η Μαΐου.

ι. Τήν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως.

ια. Τήν ἑορτή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ιβ. Ἀπό 22 Ἰουνίου μέχρι καί 31 Αὐγούστου (θερινές διακοπές).

6. Οἱ ἐκδηλώσεις γιά τήν ἐπέτειο τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 28ης Ὀκτωβρίου πραγματοποιοῦνται στίς 27 Ὀκτωβρίου, ἡμέρα κατά τήν ὁποία τιμᾶται καί ἡ ἐλληνική σημαία καί γιά τήν ἐπέτειο τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου στίς 24 τοῦ ἴδιου μήνα. Σέ περίπτωση πού ἡ 28η Ὀκτωβρίου καί ἡ 25η Μαρτίου εἶναι Κυριακή ἢ Δευτέρα, οἱ ἐκδηλώσεις γίνονται τήν προηγούμενη Παρασκευή.

7. Ἐκκλησιασμός νηπίων μπορεῖ νά γίνει ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ἐφ' ὅσον τό ἐπιτρέπουν οἱ τοπικές συνθήκες καί ἐξασφαλιζοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιά ἀσφαλή μετάβασή τους στό ναό.

8. Ἡ λειτουργία τοῦ Νηπιαγωγείου ἀρχίζει ἀπό τίς 8:00 π.μ. καί λήγει στίς 16.00 μ.μ. ὥρα.

9. Τό διδακτικό ὠράριο τοῦ Νηπιαγωγείου ὀρίζεται ἀπό 8:00 π.μ. ἕως 12:15 μ.μ.

10. Τό Ἀναλυτικό Πρόγραμμα τοῦ Νηπιαγωγείου εἶναι τό ἴδιο πού ἐφαρμόζεται στά δημόσια Νηπιαγωγεῖα.

11. Γιά τά θέματα πού ἀφοροῦν στή φροντίδα καί στήν ἀπασχόληση τῶν νηπίων τῶν Νηπιακῶν τμημάτων τοῦ Νηπιαγωγείου, πρὶν τήν ἔναρξη καί μετὰ τή λήξη τοῦ διδακτικοῦ ἔτους, καθὼς καί πρὶν τήν ἔναρξη καί τή λήξη τοῦ διδακτικοῦ ὠραρίου καί κατά τή διάρκεια τῶν διακοπῶν ἢ ἀργιῶν, ἐφαρμόζονται ἀναλόγως οἱ διατάξεις τοῦ παρόντος καί τῆς νομοθεσίας γιά τοὺς Βρεφονηπιακοὺς σταθμοὺς.

Άρθρον 10 Έγγραφή παιδιών

1. Δικαίωμα έγγραφης στο Βρεφονηπιακό Σταθμό και τό Νηπιαγωγείο έχουν κυρίως τά παιδιά τής Ένορίας του Ίερού Ναού Μεταμορφώσεως Σωτήρος Βριλησίων και έφ' όσον υπάρχουν κενές θέσεις γίνονται δεκτά και παιδιά άλλων ένοριών.

2. Στόν σταθμό έγγράφονται παιδιά από 18 μηνών - 5 ετών και άπαιτούνται τά εξής δικαιολογητικά:

- Αίτηση τών γονέων ή του κηδεμόνα του παιδιού.
- Ληξιαρχική πράξη γεννήσεως του παιδιού.
- Ιατρική βεβαίωση γιά τή σωματική και τήν πνευματική υγεία του.
- Γιά τήν έγγραφή τών παιδιών άλλοδαπών γονέων στο Βρεφονηπιακό Σταθμό άπαραίτητη προϋπόθεση είναι ή άδεια νόμιμης παραμονής στην χώρα μας.

3. Γιά τήν έγγραφή στο Νηπιαγωγείο άπαιτούνται τά εξής δικαιολογητικά:

α. Πιστοποιητικό γέννησης Δήμου ή Κοινότητας γιά τήν έγγραφή του νηπίου στά οικεία μητρώα ή δημοτολόγια, στο όποιο άναγράφεται όλογράφως και άριθμητικώς ή ήμερομηνία γέννησης. Γιά τό νήπιο πού θά συνεχίσει τή φοίτησή του στο ίδιο νηπιαγωγείο και δεύτερη χρονιά δέν άπαιτείται νέο πιστοποιητικό γέννησης.

β. Έπίδειξη του βιβλιαρίου ή προσκόμιση άλλου στοιχείου, στο όποιο φαίνεται ότι έγιναν τά προβλεπόμενα έμβόλια και ή όδοντολογική εξέταση.

γ. Υπεύθυνη δήλωση του γονέα ή κηδεμόνα ή άλλου στοιχείο κατά τήν κρίση του/της Διευθυντή/τριας του νηπιαγωγείου, από τό όποιο φαίνεται ή διεύθυνση κατοικίας του νηπίου.

δ. Δήλωση του γονέα ότι άναλαμβάνει τήν ευθύνη γιά τήν άσφαλή προσέλευση και άποχώρηση του νηπίου.

ε. Γιά τήν έγγραφή τών παιδιών άλλοδαπών γονέων στο Νηπιαγωγείο άπαραίτητη προϋπόθεση είναι ή άδεια νόμιμης παραμονής στην χώρα μας.

4. Στο νηπιαγωγείο φοιτούν δύο ηλικίες νηπίων. Ή πρώτη ηλικία (νήπια) περιλαμβάνει τά νήπια, τά όποια στίς 31 Δεκεμβρίου του έτους έγγραφης συμπληρώνουν ηλικία πέντε (5) ετών. Ή δεύτερη ηλικία (προνήπια) περιλαμβάνει τά νήπια, τά όποια στίς 31 Δεκεμβρίου του έτους έγγραφης συμπληρώνουν ηλικία τεσσάρων (4) ετών.

Άρθρον 11 Διακοπή φιλοξενίας παιδιών

Ή διακοπή φιλοξενίας παιδιών πραγματοποιείται:

1. Όταν τό ζητήσουν μέ αίτηση τούς οι γονείς και οι κηδεμόνες τών παιδιών.

2. Όταν παρουσιασθούν σοβαρά προβλήματα στην υγεία ή τή συμπεριφορά τών παιδιών και δέν μπορούν ν' αντιμετωπιστούν από τό Βρεφονηπιακό Σταθμό.

3. Όταν κατ' έξακολούθηση και παρά τίς έγγραφες είδοποιήσεις του Δ.Σ. προς τούς γονείς, αυτοί δέν συμμορφώνονται προς τό πρόγραμμα λειτουργίας του Σταθμού.

4. Όταν άπουσιάζουν συνεχώς πέραν του ενός (1) μηνός άδικαιολόγητα τά παιδιά από τόν Σταθμό.

5. Όταν δέν καταβάλλεται από τούς γονείς πέραν τών τεσσάρων (4) μηνών ή οικονομική τους συμμετοχή χωρίς νά υπάρχει σοβαρός λόγος.

Άρθρον 12 Περιουσία - Πόροι

Πόροι του Ίδρύματος είναι:

1. Ή έτήσια έπιχορήγηση του Ί. Ναού.

2. Τά έσοδα από τήν πραγματοποίηση διαφόρων έκδηλώσεων.

3. Οι δωρεές ή οι κληρονομίες υπέρ του Ίδρύματος.

4. Ή μηνιαία οικονομική συμμετοχή τών παιδιών πού φιλοξενούνται στόν Βρεφονηπιακό Σταθμό και φοιτούν στο Νηπιαγωγείο.

5. Οι έπιχορηγήσεις από τήν Περιφερειακή ή τήν Τοπική Αυτοδιοίκηση, Όργανισμός και άλλα νομικά πρόσωπα Δημοσίου ή Ίδιωτικού Δικαίου.

6. Οι τόκοι εκ τών καταθέσεων του Ίδρύματος.

7. Όλα τά άνωτέρω έσοδα κατατίθενται σέ τραπεζικό λογαριασμό στο όνομα του Βρεφονηπιακού Σταθμού και του Νηπιαγωγείου.

8. Ο Πρόεδρος υπογράφει τά σχετικά έγγραφα γιά άνάληψη χρημάτων, τίς έκδιδόμενες τραπεζικές έπιταγές κ.τ.λ.

Άρθρον 13 Τηρούμενα βιβλία

α) Τό Ίδρυμα έχει άυτοτελή διαχείριση, τηρεί δέ τά εξής βιβλία θεωρημένα από τήν Ίερά Άρχιεπισκοπή Άθηνών.

1. Βιβλίο Πρωτοκόλλου Είσερχομένων και Έξερχομένων έγγράφων

2. Βιβλίο Πρακτικών Συνεδριάσεων Δ.Σ.

3. Βιβλίο Ταμείου, διπλότυπα Γραμμάτια Εισπράξεων και διπλότυπα Γραμμάτια Πληρωμών, τά όποια είναι έκτελεστέα, έφ' όσον φέρουν τήν υπογραφή του Προέδρου και του Ταμία του Δ.Σ. και είναι θεωρημένα από τήν Ι.Α.Α.

4. Βιβλίο κτηματολογίου γιά τυχόν άκίνητα περιουσιακά στοιχεία του Ίδρύματος και βιβλίο κινητών πραγμάτων.

5. Βιβλίο Συμβάντων
6. Βιβλίο παρουσίας του προσωπικού
7. Μητρώο παιδιών
8. Βιβλίο έκδρομών, επισκέψεων, όμιλιών και διαλέξεων

β) Τό Ίδρυμα τηρεί καί άλλα βιβλία, τά όποία κρίνονται από τό Δ.Σ. άπαραίτητα γιά τή λειτουργία του.

Άρθρον 14
Δωρητές - ευεργέτες

Τό Δ.Σ. μπορεί μέ άπόφασή του νά άνακηρύξει Δωρητές καί Ευεργέτες είτε έν ζωή είτε μετά θάνατον.

Άρθρον 15
Ειδικές διατάξεις - Κατάργηση του Ίδρύματος

Τό Ίδρυμα καταργείται μέ άπόφαση τής Διαρκούς Ίερās Συνόδου κατόπιν αιτιολογημένης άπόφασης του Δ.Σ. αυτού, ή όποία έγκρίνεται από τό Μητροπολιτικό Συμβούλιο, όταν δέν έκπληρώνει τίς εκκλησιολογικές προϋποθέσεις καί τήν άποστολή του, όταν παρεκκλίνει του σκοπού του ή καταστεί άνέφικτη ή λειτουργία του. Σέ κάθε περίπτωση κατάργησης του Ίδρύματος κάθε κιντό ή άκίνητο περιουσιακό στοιχείο αυτού άνήκει στό Νομικό Πρόσωπο του Ίεροϋ Ναού Μεταμορφώσεως Βριλησίων.

Άρθρον 16
Τροποποίηση του Κανονισμού

Ό παρών Κανονισμός μπορεί νά τροποποιηθεί από τήν Ίερά Σύνοδο μέ αιτιολογημένη πρόταση του Δ.Σ. που έγκρίνεται από τό Μητροπολιτικό Συμβούλιο. Η

τροποποίηση αυτή ύπόκειται στις ίδιες διατυπώσεις δημοσίευσης όπως καί ό παρών Κανονισμός.

Άρθρον 17
Ίσχύς του Κανονισμού

1. Η ισχύς του παρόντος Κανονισμού άρχίζει ύπό τή δημοσίευσή του στην Έφημερίδα τής Κυβερνήσεως.

2. Ό Κανονισμός αυτός δημοσιεύεται καί στό Έπίσημο Δελτίο τής Εκκλησίας τής Ελλάδος «Εκκλησία».

Άρθρον 18
Κάλυψη δαπάνων

Η σύσταση Ίδρύματος διά του παρόντος Κανονισμού, των μελλόντων νά λειτουργήσουν Βρεφονηπιακού Σταθμού καί Νηπιαγωγείου, δέν προκαλεί δαπάνη εις βάρος του προϋπολογισμού τής Ένορίας Μεταμορφώσεως Σωτήρος Βριλησίων τής Ίερās Αρχιεπισκοπής Αθηνών, πλήν τής έτήσιας επιχορηγήσεως κατ' άρθρον 12, ή όποία έξαρτάται από τήν έκδοση έπόμενων άποφάσεων έγγραφής πιστώσεων εις τόν προϋπολογισμό τής Ένορίας, ή δέ δαπάνη μισθοδοσίας του μελλοντικού έμμίσθου προσωπικού θά προέλθει καί θά προσδιορισθεί ύπό των κανονιστικών πράξεων τής διαδικασίας προσλήψεως του άναγκαίου προσωπικού.

Αθήναι, 2 Απριλίου 2013

† Ό Αθηνών ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ό Αρχιγραμματέυς
Ό Διαυθείας Γαβριήλ

Κανονισμός Λειτουργίας Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπό τήν ἐπωνυμίαν: Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας

Ἡ ΔΙΑΡΚΗΣ ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐχουσα ὑπ' ὄψει:

1. Τάς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 29 παρ. 2 καί 59 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».
2. Τάς ὑποχρεώσεις τῆς Ποιμανούσης Ἐκκλησίας πρὸς τό Χριστεπώνυμόν τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἀπό τās Εὐαγγελικὰς Ἐπιταγὰς, τούς Ἱεροῦς Κανόνας καί τούς Νόμους τοῦ Κράτους.
3. Τάς ὑφισταμένας κοινωνικάς καί πνευματικάς ἀνάγκας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας.
4. Τήν ὑπ' ἀριθμ. Δ.Π./101/18.2.2013 Ἀπόφασιν καί τήν ὑπ' ἀριθμ. 199/18.2.2013 Πρότασιν τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας κ. Παντελεήμονος.
5. Τήν ἀπό 5.3.2013 Γνωμοδότησιν τοῦ Νομικοῦ Γραφείου τῆς Νομικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ

Συνιστᾷ εἰς τήν Ἱεράν Μητρόπολιν Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας Ἐκκλησιαστικόν Ἰδρυμα ὑπό τήν ἐπωνυμίαν «Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας», τό ὁποῖον θά λειτουργῇ κατά τās διατάξεις τοῦ ἐπομένου Κανονισμοῦ:

Κανονισμός Λειτουργίας

Ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος ὑπό τήν ἐπωνυμίαν
«Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας».

Ἄρθρον 1

Σύσταση καί ἐπωνυμία

Συνιστᾶται στήν Ἱερά Μητρόπολιν Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας Ἐκκλησιαστικό Ἰδρυμα μέ τήν ἐπωνυμία «Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς

Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας», μέ ἔδρα τήν ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, τό ὁποῖο φιλοξενεῖται προσωρινῶς καί θά λειτουργεῖ στίς ὑπάρχουσες ἐγκαταστάσεις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου (Δοβρᾶ), πού βρίσκεται στήν περιοχή τοῦ Δήμου Βεροίας Ἡμαθίας. Ὅταν κατασεῖ δυνατόν, ἡ λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος θά μεταφερθεῖ σέ δικές του ἐγκαταστάσεις.

Τό Ἰδρυμα ἀποτελεῖ ἐξαρτημένη Ὑπηρεσία τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, αὐτοτελοῦς διαχείρισης καί μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρα, τελεῖ ὑπό τήν ἀμεση πνευματική καί διοικητική ἐποπτεία αὐτῆς, καί διέπεται ἀπό τίς διατάξεις τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ.

Ἄρθρον 2

Σκοποί καί μέσα πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῶν

1. Σκοποί τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Ἰδρύματος:
  - α) Ἡ συμβολή στήν πληρέστερη καί ἀρτιότερη πνευματική, ποιμαντική, κατηχητική, ἱεραποστολική, κοινωνική καί φιλανθρωπική διακονία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας στό πλαίσιο τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως, παράδοσης καί διδασκαλίας.
  - β) Ἡ ἐπέκτασις τοῦ πνευματικοῦ ἔργου πού ἐπιτελεῖται καθ' ὅλην τήν διάρκεια τοῦ ἔτους στίς κατηχητικές συνάξεις ὄλων τῶν βαθμίδων, ὥστε μέ τήν κοινήν ζωή καί προσευχή νά δίδεται ἡ εὐκαιρία, μαζί μέ τήν εὐχάριστον καί ὑγιεινή διαμονή, τῆς περαιτέρω ἐντρύφησης στήν ὀρθόδοξον παράδοσιν καί πνευματικότητα.
  - γ) Ἡ καλλιέργεια τῆς ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν στελεχῶν, κληρικῶν καί λαϊκῶν, τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, ἀλλήλων καί ἀλλήλων Ἱερῶν Μητροπόλεων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.
2. Μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ Ἰδρύματος:
  - α) Ἡ διοργάνωσις κάθε εἴδους ἐκδηλώσεων, συνάξεων, ἐκδρομῶν ἢ ἀλλήλων προγραμμάτων, ὑπό τήν ἔγκρισιν πάντοτε καί τήν ἐποπτεία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

β) Ἡ διοργάνωση Κατασκηνώσεων, κατά τούς θερινούς κυρίως μήνες, γιά νέους καί νέες ὄλων τῶν βαθμίδων τῶν κατηχητικῶν συνάξεων, κατά προτεραιότητα ἀπό τίς περιφέρειες τῶν Ἐνοριῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας. Ἡ κάθε κατασκηνωτική περίοδος θά ἀφορᾷ εἴτε σέ παιδιά ἡλικίας 6-12 ἐτῶν, εἴτε παιδιά ἡλικίας 12-18 ἐτῶν, εἴτε σέ ἄτομα νεανικῆς ἡλικίας. Κάθε κατασκηνωτική περίοδος θά ἀποτελεῖται ἀπό κατασκηνωτές καί στελεχῆ τοῦ ἰδίου φύλου.

γ) Ἡ φιλοξενία στίς ἐγκαταστάσεις τῶν Κατασκηνώσεων νεανικῶν ὁμάδων ἀπό ἄλλες Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος καί τοῦ Ἐξωτερικοῦ, καθώς ἐπίσης καί νεανικῶν ὁμάδων εἰδικῶν κατηγοριῶν, μέ τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆ σύμφωνη γνώμη καί ἔγκριση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας.

δ) Ὁ καταρτισμός, μέ τή διοργάνωση σεμιναρίων καί εἰδικῶν μαθημάτων, τῶν νέων πού θά στελεχῶσουν τίς Κατασκηνώσεις.

ἄρθρον 3

Ὁργάνωση καί Διοίκηση

1. Τό Ἴδρυμα: «Ἐκκλησιαστικές Κατασκηνώσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας», ὡς Ἴδρυμα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, ἔχει ἄμεση καί ἀποκλειστική ἐξάρτηση ἀπό Αὐτήν καί μόνον.

2. Διοικεῖται ἀπό πενταμελῆ Διοικοῦσα Ἐπιτροπή (Δ.Ε.) πού ἀπαρτίζεται:

α) ἀπό τόν ἐκάστοτε Μητροπολίτη Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, ὡς Πρόεδρο,

β) ἀπό τόν ἐκάστοτε Πρωτοσύγκελλο, νόμιμο ἀναπληρωτή τοῦ Μητροπολίτη, ὡς Ἀντιπρόεδρο, ὁ ὁποῖος σέ περίπτωση ἀπουσίας ἢ κωλύματος τοῦ Μητροπολίτη τόν ἀναπληρῶνει καί προεδρεῖ τῆς Δ.Ε. καί

γ) ἀπό τρεῖς κληρικούς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας πού διακρίνονται γιά τό ἦθος, τήν πνευματική κατάρτιση, τήν ὠριμότητα καί τό ἐνδιαφέρον τους γιά τή ζωή καί τό ἔργο τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί τούς ὁποῖους διορίζει ὁ Μητροπολίτης.

Σέ περίπτωση πού δέν ὑπάρχει Πρωτοσύγκελλος ὁ Μητροπολίτης ἀντί γιά τρία μέλη διορίζει τέσσερα ἀναθέτοντας σέ ἓνα ἐξ αὐτῶν τήν Ἀντιπροεδρία.

3. Ἡ Θητεία τῶν μελῶν τῆς Δ.Ε. εἶναι τριετής.

4. Τό ἀξίωμα τῶν μελῶν τῆς Δ.Ε. εἶναι τιμητικό καί ἄμισθο. Ἡ ἀντικατάσταση μέλους τῆς Δ.Ε. ἢ ὁ ἐπαναδιορισμός ἐναπόκειται στήν ἀποκλειστική κρίση τοῦ Μητροπολίτη.

5. Ἡ Δ.Ε. μπορεί νά συγκροτεῖ ἐπιτροπές γιά τήν ὀργάνωση ἢ μελέτη διαφόρων θεμάτων καί ἐκδηλώσεων.

6. Τό Ἴδρυμα ἐκπροσωπεῖται ἀπό τόν Μητροπολίτη, ὡς Πρόεδρο ἢ ἀπό τόν νόμιμο ἀναπληρωτή του, σέ ὅλες τίς ἐννομες σχέσεις του καί πρὸς ὅλες τίς Ἀρχές, Δημόσιες ἢ μή. Ὁ Πρόεδρος ἢ ὁ νόμιμος ἀναπληρωτής του ὑπογράφει ὅλα τά ἔγγραφα καί τίς συμβάσεις.

7. Τά μέλη τῆς Δ.Ε. πού δέν ἀνταποκρίνονται στά καθήκοντά τους ἢ κωλύονται στήν ἄσκηση αὐτῶν ἢ δέν συμβάλλουν στήν εὐρυθμῆ λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος ἢ προβαίνουν σέ ἐνέργειες πού ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τίς ἀρχές καί τούς σκοπούς τοῦ Ἰδρύματος, ἢ παραιτοῦνται πρὶν ἀπό τή λήξη τῆς θητείας τους, παύονται καί ἀντικαθίστανται ἀπό ἄλλα πού διορίζει ὁ Μητροπολίτης.

8. Ἡ Δ.Ε. συνέχεται ὕστερα ἀπό πρόσκληση τοῦ προέδρου ἢ τοῦ Ἀντιπροέδρου ὅποτε παρίσταται ἀνάγκη ἢ συγκεκριμένος τακτικός ἢ ἔκτακτος λόγος καί πάντως τουλάχιστον μία φορά ἐτησίως.

9. Τό προσωπικό πού ἀπαιτεῖται γιά τίς λειτουργικές ἀνάγκες τοῦ Ἰδρύματος καλύπτεται πρωτίστως ἀπό ἄτομα πού προσφέρουν ἐθελοντικά καί ἀνιδιοτελῶς τίς ὑπηρεσίες τους. Σέ περίπτωση μὴ εὐρέσεως τέτοιων προσώπων ἡ Δ.Ε. μπορεί νά διορίζει ἐπί μισθῶ προσωρινούς ὑπαλλήλους, μόνο γιά τίς περιόδους λειτουργίας τῶν Κατασκηνώσεων, μέ σχέση ἐργασίας ἰδιωτικοῦ δικαίου ὀρισμένου χρόνου.

ἄρθρον 4

Ἀρμοδιότητες Διοικούσας Ἐπιτροπῆς

Ἡ Δ.Ε. τοῦ Ἰδρύματος ἔχει τίς ἀκόλουθες ἀρμοδιότητες:

α) Ἀποφασίζει γιά κάθε θέμα πού ἀφορᾷ στήν ὀργάνωση, διοίκηση καί λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος, στή διαχείριση καί στή διάθεση τῶν πόρων αὐτοῦ.

β) Ἐπεξεργάζεται καί καταρτίζει τόν Ἐσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας τοῦ Ἰδρύματος καί ὑποβάλλει αὐτόν πρὸς ἔγκρισιν στό Μητροπολιτικό Συμβούλιο.

γ) Συνεργάζεται γιά ὅλα τά σχετικά ζητήματα μέ τά ἄλλα ἐκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα (Ἐνορίες, Μονές, φιλανθρωπικά καί κοινωφελῆ Ἰδρύματα κ.λπ.) ἢ διάφορους πολιτιστικούς, ἐπιστημονικούς, φιλανθρωπικούς Συλλόγους, Σωματεία, Ἐνώσεις, καθώς ἐπίσης καί μέ τήν Τοπική Αὐτοδιοίκηση καί γενικά μέ τίς ἀρμόδιες Ἀρχές καί φορεῖς γιά τήν ἐκπλήρωση τῶν σκοπῶν τοῦ Ἰδρύματος.

δ) Μεριμνᾷ γιά τήν ἐξασφάλιση οικονομικῶν πόρων γιά τήν εὐρυθμῆ, ὁμαλῆ καί ἀποτελεσματική λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος.

ε) Καταρτίζει κατάλογο τών στελεχών τών κατασκηνώσεων και διορίζει αυτούς για κάθε κατασκηνωτική περίοδο.

στ) Καθορίζει τις κατασκηνωτικές περιόδους κατά τους θερινούς μήνες κάθε έτους, οι οποίες είναι διαφορετικές αναλόγως του φύλου και της ηλικίας τών κατασκηνωτών, τόν αριθμό τών κατασκηνωτών και τών στελεχών κάθε περιόδου, καθώς και τό χρηματικό ποσό συμμετοχής σέ αυτήν, τό όποιο προκαταβάλλεται από τούς γονείς ή από αυτούς πού έχουν τήν επιμέλεια τών κατασκηνωτών.

ζ) Αποφασίζει επί τών αιτήσεων συμμετοχής σέ δράσεις του Ίδρύματος, τίς όποίες υποβάλλουν οι ενδιαφερόμενοι, και σέ περίπτωση πού είναι άνήλικοι οι γονείς τους ή οι έχοντες τήν επιμέλειά τους.

η) Αποφασίζει για τήν άποβολή, κατόπιν εύλογης σοβαρής αιτίας, κατασκηνωτή ή στελέχους τών Κατασκηνώσεων.

θ) Αποφασίζει για τήν φιλοξενία συναντήσεων, σεμιναρίων, συνεδρίων και λοιπών ποιμαντικών έκδηλώσεων τής Ίερής Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπαρίας στίς εγκαταστάσεις του Ίδρύματος καθώς και στήν παραχώρηση αυτών, υπό όρους, για χρήση από άλλους φορείς.

ι) Καταρτίζει στό τέλος τών κατασκηνωτικών περιόδων κάθε έτους τόν Άπολογισμό γι' αυτές και στό τέλος κάθε ήμερολογιακού έτους τόν έτήσιο Προϋπολογισμό και Άπολογισμό του Ίδρύματος, τούς όποιους και υποβάλλει για έγκριση στό Μητροπολιτικό Συμβούλιο.

ια) Αποφασίζει για κάθε θέμα, τό όποιο δέν προβλέπεται στόν παρόντα Κανονισμό.

Άρθρον 5

Στελέχωση του Ίδρύματος

1. Προσόντα και διορισμός προσωπικού και στελεχών.

Τό προσωπικό και τά στελέχη τών Ύπηρεσιών του Ίδρύματος διορίζονται, παύονται, έποπτεύονται και λογοδοτούν στή Δ.Ε. ή όποία τά επιλέγει μέ κριτήριο και γνώμονα τήν πίστη, τήν άφοσίωση και τόν σεβασμό στή Όρθόδοξη Έκκλησία, τίς ειδικές και δοκιμασμένες ικανότητες και γνώσεις, τήν έξωθεν καλή μαρτυρία, τήν ήθική άκεραιότητα, τήν αγάπη και τό ενδιαφέρον για τόν συνάνθρωπο και ιδιαίτερω τή συμμετοχή και προσφορά στό νεανικό έργο τής Ίερής Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπαρίας

2. Στελέχη τών Κατασκηνώσεων και προσωπικό:

α) Ύπεύθυνος Κληρικός. Τή γενική ευθύνη τής εύρυθμης και άποτελεσματικής λειτουργίας κάθε κατασκηνωτικής περιόδου, σύμφωνα μέ τούς σκοπούς

του, έχει ύπεύθυνος Κληρικός πού διορίζεται από τήν Δ.Ε. και ό όποιος μέ διακριτικότητα συντονίζει, καθοδηγεί, ένισχύει, επιβλέπει και έλέγχει τό προσωπικό και τά στελέχη όσον άφορά σέ πνευματικά θέματα, χωρίς νά άναμειγνύεται σέ άλλα θέματα όργάνωσης, διοίκησης ή λειτουργίας. Τόν ύπεύθυνο Κληρικό βοηθούν στό έργο του ό Άρχηγός και οι Ύπαρχηγοί τών κατασκηνωτικών περιόδων.

β) Άρχηγός. Πρέπει νά είναι άπόφοιτος Άνώτατης ή Άνώτερης σχολής μέ ευδόκιμη κατασκηνωτική έμπειρία. Συντονίζει και άποφασίζει για όλα τά θέματα όργάνωσης διοίκησης και λειτουργίας τής κατασκηνωτικής περιόδου και συνεργάζεται μέ τόν Ύπεύθυνο Κληρικό, χωρίς όμως νά επεμβαίνει σέ πνευματικά θέματα

γ) Ύπαρχηγοί. Προβλέπεται ένας Ύπαρχηγός για κάθε πενήντα κατασκηνωτές, ό όποιος θά πρέπει νά είναι τουλάχιστον άπόφοιτος Λυκείου. Ο Ύπαρχηγός συνεργάζεται μέ τόν Άρχηγό και έκτελεί τά καθήκοντα πού του άναθέτει.

δ) Οικονόμος. Ο Οικονόμος πρέπει νά είναι άπόφοιτος Άνώτατης ή Άνώτερης Σχολής μέ έμπειρία στή διαχείριση κατασκηνώσεων. Συνεργάζεται μέ τόν Άρχηγό και άλλα στελέχη και φροντίζει για τήν προμήθεια τροφίμων, ποτών και άλλων αγαθών και γενικά για τήν όρθολογική διαχείριση τών πόρων πού διατίθενται σέ κάθε κατασκηνωτική περίοδο ώστε νά μή δημιουργηθούν έλλείψεις. Τηρεί τά σχετικά παραστατικά και βιβλία και λογοδοτεί στή Δ.Ε.

ε) Ομαδάρχες. Πρέπει νά είναι τουλάχιστον άπόφοιτοι Λυκείου μέ κατασκηνωτική έμπειρία. Για κάθε δέκα κατασκηνωτές προβλέπεται ένας ομαδάρχης. Φροντίζει για τίς ανάγκες τών παιδιών τής ομάδας του, συνεργάζεται μέ τόν Άρχηγό και τούς Ύπαρχηγούς.

στ) Ιατρός. Σέ κάθε κατασκηνωτική περίοδο πρέπει νά υπάρχει ένας ιατρός ή νοσοκόμος για τήν ιατρική φροντίδα τών κατασκηνωτών και στελεχών. Ο ιατρός συνεργάζεται μέ τόν Άρχηγό και δίδει συμβουλές υγιεινής για θέματα τών κατασκηνώσεων.

ζ) Προσωπικό Μαγειρείου. Τό μαγειρείο στελεχώνεται από έμπειρους μάγειρες - μαγειρίσες και βοηθούς οι όποιοι συνεργάζονται μέ τόν Ύπεύθυνο Κληρικό, τόν Άρχηγό τόν Ιατρό και τόν Οικονόμο για τήν κατάρτιση του διατροφολογίου, τό όποιο πρέπει νά τηρεί τίς καθιερωμένες νηστείες τής Όρθόδοξης Παράδοσης, νά εισάγει τούς κατασκηνωτές σέ μία πιά υγιεινή διατροφική θεώρηση, νά είναι ισορροπημένο και μέσα στό πλαίσιο του προϋπολογισμού.

3. Φύλο προσωπικού και στελεχών.

Μέ εξαίρεση τόν Ύπεύθυνο Κληρικό, τόν Οικονόμο, τόν Ιατρό και τό προσωπικό τών Μαγειρείων, όλα

τά στελέχη πρέπει να είναι του ίδιου φύλου με τους κατασκηνωτές κάθε κατασκηνωτικής περιόδου.

4. Αριθμός στελεχών.

Ο συνολικός αριθμός στελεχών και προσωπικού πρέπει να αντιστοιχεί τουλάχιστον σε ποσοστό 22% επί του ὅλου αριθμού των κατασκηνωτών.

Άρθρον 6

Πόροι του Ίδρυματος

1. Πόροι του Ίδρυματος είναι:

α) Οι ἐκάστοτε ἐπιχορηγήσεις τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας, καθώς καί οἱ ἐπιχορηγήσεις καί ὑπέρ αὐτοῦ εἰσφορές τῶν Ἱερῶν Ναῶν, Ἱερῶν Μονῶν καί Ἱερῶν Προσκυνημάτων ἢ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν Ἰδρυμάτων.

β) Οἱ τυχόν εἰσφορές συμμετοχῆς στίς Κατασκηνώσεις ἢ ἄλλες δραστηριότητες τοῦ Ἰδρυματος ἀπό τοὺς συμμετέχοντες καί ἐφ' ὅσον εἶναι ἀνήλικοι ἀπό τοὺς γονεῖς τους ἢ αὐτοὺς πού ἀσκοῦν τὴν ἐπιμέλειά τους.

γ) Ἔσοδα ἀπό τὴν πραγματοποίηση διαφόρων ἐκδηλώσεων, συνεστιάσεων, ἐράνων πού διενεργοῦνται νόμιμα.

δ) Εἰσφορές σέ χρήματα ἢ σέ εἶδος, φίλων του Ἰδρυματος.

ε) Κρατικές ἐπιχορηγήσεις, ἐπιχορηγήσεις ἀπό προγράμματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, ἐπιχορηγήσεις τῶν Ὄργανισμῶν Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης καί ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἐπιχορηγήσεις καί δωρεές φυσικῶν προσώπων καί κάθε ἄλλη νόμιμη ἐπιχορήγηση.

στ) Κάθε ἄλλη πρόσδοδος, σύμφωνη μέ τό Ὁρθόδοξο Χριστιανικό πνεῦμα, πού προέρχεται ἀπό κάθε εἶδους δραστηριότητες τοῦ Ἰδρυματος καί κάθε νόμιμη πηγή, πού δέν κατονομάζονται ρητά στόν παρόντα Κανονισμό.

2. Οἱ ἀνωτέρω πόροι διατίθενται κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Δ.Ε. μέ σκοπό:

α) Τή φιλοξενία, διαμονή, διατροφή, ἐξυπηρέτηση, φύλαξη, προστασία, διαπαιδαγώγηση, καλλιέργεια, δημιουργική ἀπασχόληση, ποιοτική ψυχαγωγία, ἀναψυχή καί γενικά φροντίδα τῶν κατασκηνωτῶν.

β) Τή διοργάνωση διαφόρων ἐκδηλώσεων τοῦ Ἰδρυματος, ἀλλά καί τή διοργάνωση συναντήσεων, σεμιναρίων, ἡμερίδων, συνεδρίων καί ἄλλων ποιμαντικῶν ἐκδηλώσεων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

γ) Τὴν κάλυψη τῶν δαπανῶν συντήρησης, ἐπισκευῆς, βελτίωσης κ.λπ. τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν κατασκηνώσεων.

δ) Τὴν κάλυψη τῶν ποικίλων παγίων, ἐκτάκτων καί λοιπῶν δαπανῶν διοίκησης καί λειτουργίας τοῦ Ἰδρυματος.

ε) Τὴν προμήθεια, διαφύλαξη καί συντήρηση τοῦ ἀπαραίτητου κατασκηνωτικοῦ ἐξοπλισμοῦ καί ἀναλώσιμων γιά τὴν κάλυψη τῶν σχετικῶν ἀναγκῶν.

στ) Τὴν πληρωμὴ τῆς ἀποζημίωσης τοῦ ἔκτακτου προσωπικοῦ τῶν κατασκηνώσεων.

ζ) Τὴν κάλυψη κάθε ἄλλης δαπάνης τοῦ Ἰδρυματος πού ἀνακύπτει καί ἀποσκοπεῖ στήν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν αὐτοῦ.

Άρθρον 7

Οικονομική διαχείριση

Ἡ οἰκονομική διαχείριση τοῦ Ἰδρυματος εἶναι αὐτοτελής. Ἀσκεῖται ἀπό τὴν οἰκονομική Ὑπηρεσία τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας καί ἐλέγχεται ἀπό τὰ ἀρμόδια πρὸς τοῦτα ὄργανα αὐτῆς. Τηροῦνται ὅλα τὰ νόμιμα βιβλία καί δικαιολογητικά.

Άρθρον 8

Τηρούμενα βιβλία

Τό Ἰδρυμα τηρεῖ τὰ παρακάτω διαχειριστικά βιβλία, σύμφωνα μέ τό σύστημα τηρήσεως λογιστικῶν βιβλίων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Νομικῶν Προσώπων, θεωρημένων ἀπό τὴν Ἱερά Μητρόπολη:

α) Βιβλίο Πρακτικῶν τῶν συνεδριάσεων τῆς Δ.Ε.

β) Βιβλίο Πρωτοκόλλου εἰσερχόμενων καί ἐξερχόμενων ἐγγράφων.

γ) Βιβλίο Ταμείου, διπλότυπα Γραμμάτια Εἰσπράξεων καί διπλότυπα Ἐντάλματα Πληρωμῶν, ἐκτελεστέα ἐφ' ὅσον φέρουν τὴν Ὑπογραφή τοῦ Προέδρου τοῦ Ἰδρυματος καί τοῦ Ταμείου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

δ) Φάκελος διαφυλάξεως διαχειριστικῶν στοιχείων.

ε) Βιβλίο Ὑλικῶν, στό ὁποῖο καταγράφονται τὰ κινητά περιουσιακά στοιχεία πού ἔχουν διατεθεῖ σέ χρήση τοῦ Ἰδρυματος.

στ) Βιβλίο Κτηματολογίου, στό ὁποῖο καταγράφονται τὰ ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεία, πού ἔχουν διατεθεῖ σέ χρήση τοῦ Ἰδρυματος.

ζ) Βιβλίο ἐγγραφῆς τῶν κατασκηνωτῶν καί στελεχῶν.

η) Βιβλίο συμβάντων.

Άρθρον 9

Σφραγίδα

Τό Ἰδρυμα ἔχει δική του σφραγίδα πού φέρει δύο ἐπάλληλους κύκλους καί εἰκονίζει στό κέντρο παράσταση μέ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐλογοῦντος, στόν ἐξωτερικό κύκλο ἀναγράφονται οἱ λέξεις «ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΒΕΡΟΙΑΣ, ΝΑΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΜΠΑΝΙΑΣ» καί στόν ἐσωτερικό κύκλο «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ».

Άρθρον 10
Κατάργηση του Ίδρύματος

1. Τό παρόν έκκλησιαστικό Ίδρυμα καταργείται μέ απόφαση τής Ίερᾶς Συνόδου τής Ἐκκλησίας τής Ἑλλάδος, κατόπιν αιτιολογημένης απόφάσεως τής Δ.Ε., γιά τή λήψη τής όποιᾶς εἶναι ἀπαραίτητη ἡ θετική ψήφος τοῦ Μητροπολίτη, ὡς Προέδρου, ἐφ' ὅσον δέν ἐκπληρώνει τίς ἐκκλησιολογικές αὐτοῦ προϋποθέσεις καί τήν ἀποστολή του, ὅταν παρεκκλίνει τοῦ σκοποῦ του ἢ καταστεῖ ἀδύνατη ἡ λειτουργία του.

2. Σέ περίπτωση κατάργησης τοῦ Ίδρύματος πάντα τά κινητά καί ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεῖα αὐτοῦ ἀνήκουν αὐτοδικαίως στήν Ίερά Μητρόπολη Βεροίας, Ναούσης καί Καμpanίας.

Άρθρον 11
Έναρξη ἰσχύος Κανονισμοῦ
καί τροποποίηση αὐτοῦ

1. Ὁ παρών Κανονισμός ἰσχύει ἀπό τή δημοσίευσή του στήν Ἐφημερίδα τής Κυβερνήσεως, καί δημοσιεύεται ἐπίσης στό ἐπίσημο Δελτίο τής Ἐκκλησίας τής Ἑλλάδος «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

2. Ὁ παρών Κανονισμός τροποποιεῖται ἀπό τήν Ίερά Σύνοδο τής Ἐκκλησίας τής Ἑλλάδος κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης τής Δ.Ε., γιά τή λήψη τής όποιᾶς εἶναι ἀπαραίτητη ἡ θετική ψήφος τοῦ Μητροπολίτη, ὡς Προέδρου. Δημοσιεύεται δέ ὡς καί ὁ παρών Κανονισμός.

Άρθρον 12
Κάλυψη δαπανῶν

Ἀπό τή δημοσίευση τοῦ παρόντος Κανονισμοῦ δέν προκαλεῖται δαπάνη εἰς βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Νομικοῦ προσώπου τής Ίερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης καί Καμpanίας. Ὅποιαδήποτε μελλοντική δαπάνη θά προβλεφθεῖ ἀπό τίς ἀντίστοιχες διοικητικές πράξεις καί θά ἐγγραφεῖ στόν οἰκεῖο προϋπολογισμό.

Ἀθήναι, 2 Ἀπριλίου 2013

† Ὁ Ἀθηνῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
Ὁ Διαυθείας Γαβριήλ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΕΙΣ

Ἱερά Μητρόπολις Φλωρίνης, Πρεσπῶν καί Ἑορδαίας

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καί τῶν ἀρθρῶν 4-7 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 230/2012 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Περί Ἐφημερίων καί Διακόνων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν Ἐφημερίων τῶν Ἱερῶν Ναῶν

Κοιμήσεως Θεοτόκου Φλαμπούρου Φλωρίνης,
Ἁγίων Πάντων Δροσεροῦ Ἑορδαίας,
Ἁγίου Νικολάου ἼΑνω Καλλιθινίκης,

καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός μηνός ἀπό τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διὰ τὴν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν θέσεων.

Ἐν Φλωρίνῃ τῇ 14ῃ Ἀπριλίου 2013

† Ὁ Φλωρίνης, Πρεσπῶν καί Ἑορδαίας
ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ

Ἱερά Μητρόπολις ἸΑρτης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 38 παρ. 2 τοῦ Ν. 590/1977 «Περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» καί τῶν ἀρθρῶν 4-7 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 230/2012 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου «Περί Ἐφημερίων καί Διακόνων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τὴν κενὴν ὀργανικὴν θέσιν τακτικοῦ Ἐφημερίου τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ

Ἁγίου Νικολάου Καλαρρυτῶν,

καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός μηνός ἀπό τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὑποβάλλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀνωτέρω κενῆς θέσεως.

Ἐν ἸΑρτῇ τῇ 20ῃ Μαΐου 2013

† Ὁ ἸΑρτης ΙΓΝΑΤΙΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ίερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Οἱ ἐργασίες τῆς Δ.Ι.Σ. τῆς 13.5.2013

Συνῆλθε τῆ Δευτέρα, 13 Μαΐου 2013, σπὴν πρώτη Συνεδρία Της γιὰ τὸν μῆνα Μάιο ἢ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρία τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου.

Κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς Συνεδρίας, ὁ Μακαριώτατος εὐχέθηκε στὰ Μέλη τῆς Διαρκοῦς Ἱεράς Συνόδου μέ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος ἐνημέρωσε γιὰ τίς προσωπικὲς του ἐνέργειες καθὼς καὶ τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν σχετικά μέ τοὺς ἀναίτιως ἀπαχθέντες δύο Σύρους Μητροπολίτες. Παράλληλα ἐξέφρασε τὴν λύπη του γιὰ τὸν ἀδικο θάνατο τοῦ Διακόνου καὶ τοῦ Ὁδηγοῦ. Οἱ Σεβασμιώτατοι Συνοδικοί Σύεδροι ἐξέφρασαν τὴν εὐχή καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὸ αἴσιο πέρας τῆς ὡς μὴ ὄφειλε περιπέτειας τῶν δύο Ἀρχιερέων, γιὰ τὴν σύντομη ἀπελευθέρωσή τους καὶ τὴν ἐπιστροφή τους στὰ ποιμαντικά τους καθήκοντα.

Ἡ Διαρκῆς Ἱερά Σύνοδος κατόπιν ἐπικύρωσε τὰ Πρακτικά τῆς Ἐξουσιοδοτήσεως καὶ ἔλαβε ἀποφάσεις σχετικά μέ τρέχοντα ὑπηρεσιακά ζητήματα.

Στίς 11 π.μ. ὁ Μακαριώτατος δέχθηκε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Προέδρου τοῦ Πανελληνίου Σοσιαλιστικοῦ Κινήματος κ. Εὐαγγέλου Βενιζέλου, τὸν ὁποῖο συνόδευαν ἡ Κοινοβουλευτικὴ Ἐκπρόσωπος κ. Εὐῆ Χριστοφιλοπούλου, ὁ Γραμματέας τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ὁμάδας κ. Γιάννης Μανιάτης καὶ ὁ Βουλευτὴς κ. Χρῆστος Πρωτόπαπας. Κατὰ τὴν συνάντησή τους συζητήθηκαν θέματα ἀμοιβαίου ἐνδιαφέροντος.

Ἐκ τῆς Διαρκοῦς Ἱεράς Συνόδου

Τὸ Γραφεῖο Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων μετέσχε σέ Συνέδριο στή Γαλλία

Ὁλοκληρώθηκαν μέ ἐπιτυχία τὸ Σάββατο 18 Μαΐου 2013, οἱ ἐργασίες τοῦ τριήμερου Συνεδρίου, μέ θέμα “Crossroads of Europe - Σταυροδρόμια τῆς Εὐρώπης” πού ὀργάνωσε τὸ Εὐρωπαϊκὸ Ἴνστιτούτο γιὰ τίς Πολιτιστικὲς Διαδρομὲς τῆς Εὐρώπης σπὴν Τουλούζη τῆς Γαλλίας. Τὸ Εὐρωπαϊκὸ Ἴνστιτούτο εἶναι ὄργανο τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης μέ ἔδρα τὸ Λουξεμβούργο καὶ σκοπὸ του ἔχει τὴν ἀνάδειξη πολιτιστικῶν δρόμων πού ἐνώνουν τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, ἀλλὰ καὶ τῆς Εὐρώπης γενικότερα. Ἡ Ἑλλάδα μέχρι σήμερα προβάλλει διὰ τοῦ ἐν λόγω Εὐρωπαϊκοῦ Ἴνστιτούτου δυστυχῶς μόνο τὴν «Πολιτιστικὴ Διαδρομὴ τῆς Ἑλιᾶς».

Τὸ Συνέδριο αὐτὸ συνδιοργανώθηκε ἀπὸ τὸν Παγκόσμιο Ὄργανισμό Τουρισμοῦ, μέ ἔδρα τὴ Μαδρίτη τῆς Ἰσπανίας, καὶ τὴν Περιφέρεια τῶν Μέσων Πυρηναίων (Γαλλία). Συμμετείχαν ἐκπρόσωποι ἀπὸ 22 εὐρωπαϊκὲς χώρες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 14 ἦταν ἐκπρόσωποι Ὑπουργείων Πολιτισμοῦ καὶ Τουρισμοῦ ἀπὸ τίς ὡς ἄνω χώρες. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συμμετείχαν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Περιφέρεια Πελοποννήσου διὰ τοῦ Ἀντιπεριφερειάρχου κ. Ἀποστόλου Παπαφωτίου. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων, εἶναι μέλος τοῦ Παγκοσμίου Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ ἤδη ἀπὸ τὸ ἔτος 2005.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, μετά ἀπὸ πρόταση τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δωδώνης κ. Χρυσόστομου, Προέδρου τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων, ἀποφάσισε νὰ ἐκπροσωπηθεῖ καὶ στὸ Συνέδριο αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Πανοσιολογιώτατο Ἀρχιμανδρίτη κ. Σπυρίδωνα Κατραμάδο, Γραμματέα, καὶ κ. Βασίλειο Τζέροπο,

Μέλος του ἐν λόγω Συνοδικοῦ Γραφείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ξεκίνησαν τό ἀπόγευμα τῆς Τετάρτης 15 Μαΐου μέ τήν επίσημη ὑποδοχή τῶν Συνέδρων ἀπό τίς Τοπικές Ἀρχές τῆς πόλης τῆς Τουλούζης καί τήν παράθεση ἐπίσημου δείπνου πρὸς τιμὴν τους στό Δημαρχεῖο τῆς πόλης.

Ἀπό τίς ἐργασίες τοῦ τριήμερου αὐτοῦ Συνεδρίου προέκυψαν σημαντικές πληροφορίες γιά τήν πορεία τοῦ Τουρισμοῦ στήν Εὐρώπη γενικότερα, καί εἰδικά γιά τήν πορεία, τή σημασία γιά τίς τοπικές κοινότητες καί τοὺς κρατικούς φορεῖς τῶν Πολιτιστικῶν Διαδρομῶν, πού ἀποτελοῦσαν τό εἰδικό θέμα τοῦ ἐν λόγω Συνεδρίου, ἅξια εἰδικῆς ἀναφορᾶς εἶναι τά ἑξῆς:

α) Τό 50% τοῦ Τουρισμοῦ σήμερα στήν Ε.Ε. σχετίζεται κατὰ κάποιον τρόπο μέ τόν Πολιτισμό.

β) Τό 2012 διακινήθηκαν στήν Ε.Ε. 400.000.000 τουρίστες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μισοὶ συνδύασαν τίς διακοπές τους μέ τήν Ἱστορία, τή Θρησκεία καί τόν Πολιτισμό τῶν χωρῶν πού ἐπισκέφθηκαν.

γ) Ἀπό ἔρευνα πού ὁργανώθηκε ἀπό τό Εὐρωπαϊκό Ἰνστιτούτο Πολιτισμοῦ, προέκυψε ἡ ἀναγκαιότητα τῆς στενῆς συνεργασίας τοῦ δημόσιου καί ἰδιωτικοῦ τομέα, ὡς ἐπίσης καί ὄλων τῶν ἐμπλεκόμενων φορέων γιά τήν περαιτέρω ἀνάπτυξη τοῦ Τουρισμοῦ στήν Ε.Ε.

δ) Ἐγινε ἰδιαίτερος λόγος στίς δυσκολίες πού ἔχει ἐπιφέρει καί στόν χώρο τοῦ Τουρισμοῦ ἡ παγκόσμια οικονομική κρίση, ἀπτά ἀποτελέσματα καί συνέπειες τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἀπό μέρους τῶν τουριστῶν ἐπιλογή ὄλο καί μικρότερης διάρκειας προγραμμάτων διακοπῶν, πού κατὰ τήν πλειοψηφία τους ἀποτελοῦν τό ἀποτέλεσμα μακρᾶς καί διεξοδικῆς ἀναζήτησης ὅσο τό δυνατόν οικονομικότερων προσφορῶν κυρίως πλέον ἀπό τό Διαδίκτυο.

ε) Δόθηκε ἰδιαίτερη ἔμφαση στήν ἀνάγκη τῆς περαιτέρω ἀνάπτυξης τῶν πάσης φύσεως συγκοινωνιακῶν δικτύων (βλ. ἀεροπορικό δίκτυο, σιδηρόδρομος, μετρό, τράμ κ.λπ.) πού θά προσφέρουν εὐκόλλη πρόσβαση σέ τουριστικούς προορισμούς ἐντός καί ἐκτός πόλεων, καθὼς καί στήν καλύτερη ἀπό μέρους τῶν τοπικῶν ἀρχῶν προβολή τῶν τουριστικῶν προορισμῶν καί τήν παροχή καλύτερων τουριστικῶν ὑπηρεσιῶν. Ὡς πρὸς τό τελευταῖο αὐτό σημεῖο τονίστηκε ἡ ἀναγκαιότητα νά γίνουν περαιτέρω βελτιώσεις σέ ὄλη τήν Εὐρώπη.

στ) Ἀπό τίς συζητήσεις καθ' ὅλη τή διάρκεια τοῦ τριήμερου αὐτοῦ Συνεδρίου τονίστηκαν οἱ σημαντικές παρενέργειες τῆς Συνθήκης Σένγκεν ὡς πρὸς τήν ἀνάπτυξη τοῦ Τουρισμοῦ στήν Εὐρώπη, ἕνα θέμα πού ἀπασχολεῖ σήμερα ὄλα τά ὄργανα ἀποφάσεων τῆς Ε.Ε., καθὼς καί τοὺς ἀρμόδιους γιά τό θέμα αὐτό κρατικούς φορεῖς (Ἐπιχειρήματα Ἐξωτερικῶν, Πολιτισμοῦ, Τουρισμοῦ κ.λπ.).

Ὁ Πανοσιολογιώτατος Γραμματέας τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Ἀρχιμ. Σπυρίδων Κατραμάδος μετέφερε στοὺς Συνέδρους τίς εὐχές καί εὐλογίες τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου καί τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Δωδώνης κ. Χρυσόστομου. Στή συνέχεια δόθηκε ἡ εὐκαιρία στόν Γραμματέα καί τόν κ. Βασίλειο Τζέροπο νά ἔχουν μακρά κατ' ἴδιαν συνάντηση καί συνεργασία μέ τήν κ. Penelope Denu, Διευθύντρια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἰνστιτούτου γιά τίς Πολιτιστικές Διαδρομές τῆς Εὐρώπης, ὅπου τονίστηκε ἡ σημασία καί ἡ ἀναγκαιότητα γιά τήν Ἑλλάδα τοῦ ὀρισμοῦ τῶν «Βημάτων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» ὡς Πολιτιστικῆς Διαδρομῆς γιά τήν Εὐρώπη. Ἀποφασίστηκε ἡ ἄμεση περαιτέρω συνεργασία τοῦ ὡς ἄνω Εὐρωπαϊκοῦ Ἰνστιτούτου μέ τό Συνοδικό Γραφεῖο Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ κ. Denu προσκάλεσε ἄμεσα στό Λουξεμβούργο, ἔδρα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἰνστιτούτου γιά τίς Πολιτιστικές Διαδρομές στήν Εὐρώπη, τό Συνοδικό Γραφεῖο γιά μία ἀπ' εὐθείας συνεργασία ὡς πρὸς τό ὡς ἄνω θέμα, στό ὁποῖο μάλιστα θά χρειαστεῖ νά συμμετάσχουν καί ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης πού συνδέονται μέ τίς ἱεραποστολικές περιοδεῖες τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπως ἡ Κύπρος, ἡ Τουρκία, ἡ Μάλτα καί ἡ Ἰταλία.

Ἐπίσης, οἱ ὡς ἄνω Ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχαν μακρά συνεργασία καί μέ τήν κ. Alla Peressolova, Ἀντιπρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου Ὄργανοιμοῦ Τουρισμοῦ, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐνημερώθηκαν γιά τήν ἐπικείμενη Παγκόσμια Συνάντηση τῶν Μελῶν τοῦ ἐν λόγω Ὄργανοιμοῦ τόν προσεχῆ Ἀύγουστο στή Ζάμπια καί τή Ζιμπάμπουε τῆς Ἀφρικῆς, στήν ὁποία εἶναι καί πάλι προσκεκλημένη νά συμμετάσχει διά τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων Της καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

Τό τριήμερο Συνέδριο ολοκλήρωσε τίς ἐργασίες του μέ περιήγηση, ξενάγηση καί γνωριμία τῶν πόλεων τῆς Τουλούζης καί τοῦ Albi ἀπό τίς Ἀρχές τῶν Μέσων Πυρηναίων.

Προωθείται ὁ Προσκυνηματικός Τουρισμός μεταξύ Ἑλλάδος καί Ρωσίας

Ζητήματα τουριστικῆς συνεργασίας ἀνάμεσα στήν Ἑλλάδα καί τήν Ρωσία μέ ἰδιαίτερη ἀναφορά στίς δυνατότητες ἀνάπτυξης τοῦ θρησκευτικοῦ τουρισμοῦ συζήτησαν ἀντιπροσωπεῖες τῶν δύο χωρῶν στίς 11.4.2013, σέ συνάντησή τους στό νέο Μουσεῖο τῆς Ἀκρόπολης. Ἐπικεφαλῆς τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας εἶναι ὁ Ὑφυπουργός Τουρισμοῦ καί Ἀναπληρωτής Διευθυντής τοῦ Ρωσικοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ Εὐγένιος Πιζαρέφσκι καί συμμετέχουν ἐκπρόσωποι τῶν ὑπουργείων Πολιτισμοῦ, Παιδείας, Ἐμπορίου, Ὑγείας ἀλλά καί φορέων πού εἰδικεύονται στόν τουρισμό. Ἀπό ἑλληνικῆς πλευρᾶς προΐστατο ὁ Γενικός Γραμματέας τοῦ ὑπουργείου Τουρισμοῦ Ἀναστάσιος Λιάσκος καί συμμετείχαν ἐκπρόσωποι συναρμόδιων ὑπουργείων καθῶς καί ὁ Ἀρχιμ. Σπυρίδων Κατραμάδος, Γραμματέας τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου Προσκυνηματικῶν Περιηγήσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μαζί μέ στελέχη τοῦ ἴδιου γραφείου.

Στίς 12.4.2013 στό πλαίσιο τῶν ἐργασιῶν τῆς 8ης Μικτῆς Διυπουργικῆς Ἐπιτροπῆς Ἑλλάδας-Ρωσίας ὑπεγράφη σύμφωνο συνεργασίας σέ θέματα τουρισμοῦ μέ ἔμφαση στόν θρησκευτικό τουρισμό.

Τό μεσημέρι τῆς 11.4.2013 τά μέλη τῆς Ρωσικῆς Ἀντιπροσωπείας, μαζί μέ τόν Γενικό Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Τουρισμοῦ ἐπισκέφθηκαν τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμο.

Ὑπενθυμίζεται ὅτι οἱ Ἐκκλησίες Ρωσίας καί Ἑλλάδος ἔχουν ἤδη ὑπογράψει σύμφωνο συνεργασίας στόν προσκυνηματικό τουρισμό καί πραγματοποιοῦν σταθερά βήματα πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση.

Συνεδρίασε ἡ Ἐπιτροπή συνεργασίας Ἐκκλησίας - Πολιτείας

Συνεδρίασε τήν Παρασκευή 26 Ἀπριλίου τ.ῆ. στό Ὑπουργεῖο Παιδείας καί Θρησκευμάτων,

Πολιτισμοῦ καί Ἀθλητισμοῦ ἡ Ἐπιτροπή γιά τήν μελέτη καί ἐπίλυση θεμάτων πού ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

Μετά τή συνεδρίαση τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φιλίππων κ. Προκόπιος δῆλωσε ἀποκλειστικά στόν Ραδιοφωνικό Σταθμό 89,5 ὅτι: «εἶναι πολύ σημαντικό ὅτι ὑπάρχει ἐπικοινωνία μέ τόν ἀρμόδιο ὑπουργό καί τήν Ἑλληνική Πολιτεία γιά θέματα πού προκαλοῦν τό κοινό ἐνδιαφέρον καί ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία μέ σκοπό νά προλαμβάνονται ρυθμίσεις πού ὀδηγοῦν σέ δυσλειτουργίες καί νά τακτοποιοῦνται ὅλες οἱ ἐκκρεμότητες πρὸς τό συμφέρον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καί τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Ἡ σημερινή συνάντηση ὑπηρετεῖ αὐτήν τή γενική τοποθέτηση, καί τά θέματα ἐξετάσθηκαν μέ τίς καλύτερες διαθέσεις καί ἀπό τίς δύο πλευρές. Στά ἤδη δημιουργημένα προβλήματα ἐπισημάνθηκε ἡ καλή διάθεση ἐπιλύσεών τους, καί εἰσακούστηκαν ὁ λόγος καί ἡ ἀποψη τῆς Ἐκκλησίας».

Ὁ Ὑπουργός Παιδείας ἔκανε λόγο γιά συνεργασία πρὸς τό συμφέρον τοῦ Ἔθνους λέγοντας συγκεκριμένα «ἔχουμε θεσμοθετήσει νά συνεργαζόμαστε σέ τακτά χρονικά διαστήματα μέ ἕνα πνεῦμα ἀλληλεγγύης καί ἀγάπης, μέ μοναδικό γνώμονα τό συμφέρον τοῦ Ἔθνους, γιατί πάνω σέ αὐτό τό καράβι εἴμαστε καί ἡ Πολιτεία καί ἡ Ἐκκλησία. Ἐπομένως, ἔχοντας καλή διάθεση βρίσκουμε λύση σέ κάθε ζήτημα. Συνεπῶς καί σήμερα βρέθηκε λύση σέ μία σειρά θεμάτων καί πορευόμαστε νά ἐξομαλύνουμε ὅποιο πρόβλημα ὑπάρχει. Εἶναι θέματα τά ὁποῖα μᾶς ἀπασχολοῦν καί βοηθοῦν τήν Ἐκκλησία νά ἐπιτελέσει τό μεγάλο της ἔργο. Ἡ πολιτεία, ἄλλωστε, στέκεται ἀρωγός, γιά νά μπορέσει νά βοηθηθεῖ ἡ Ἐκκλησία, ἰδίως αὐτούς τούς χαλεπούς καιρούς».

Μετά τό Πάσχα θά πραγματοποιηθεῖ μία ἀκόμη συνάντηση γιά νά ρυθμιστοῦν ὁποῖες ἐκκρεμότητες καί Σχετικά μέ τήν κοινή ὑπουργική ἀπόφαση πού ἐπιτρέπει στό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν τόν ἔλεγχο τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ν.Π.Δ.Δ. τό Ὑπουργεῖο Παιδείας θά κάνει τίς ἀπαραίτητες ὑποδείξεις στό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν, καί ἀναμένονται ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος σχετικές παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ θέματος, οὕτως ὥστε νά ρυθμιστεῖ ἄμεσα.

Παρόντες ἦσαν ὡς ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως καὶ Θάσου κ. Προκόπιος, ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἐλασσῶνος κ. Βασίλειος, Πρόεδρος τῆς Δ.Ε. τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας Οἰκονομικῶν, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἱεραπύτνης καὶ Σπτείας κ. Εὐγένιος, ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Διαυλείας κ. Γαβριήλ, Ἀρχιγραμματέας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὁ νομικός σύμβουλος τῆς Συνόδου, ἐνῶ ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὁ Ὑπουργός Κωνσταντῖνος Ἀρβανιτόπουλος, ὁ Γενικός Γραμματέας Θρησκευμάτων Γιώργος Καλατιτζίης, ἡ Γενική Διευθύντρια Θρησκευμάτων, Ἀντιγόνη Φαραγκουλιτάκη καὶ ἐκπρόσωποι τῶν Ὑπουργείων Ἐξωτερικῶν, Ἐσωτερικῶν, Οἰκονομικῶν, Περιβάλλοντος.

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀθηνῶν

*Ὁ Μακαριώτατος ἐγκαινίασε
τὸ Κέντρο Γεροντολογίας*

Τὸν θεμέλιο λίθο στό Κέντρο Γεροντολογίας καὶ Προνοιακῆς Ὑποστήριξης τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν στό Δήλεσι Βοιωτίας ἔθεσε στίς 18.4.2013 ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος.

Παρόντες ἦσαν οἱ Μητροπολίτες Ἀχελώου κ. Εὐθύμιος, Μαραθῶνος κ. Μελίππων, Θερμοπυλῶν κ. Ἰωάννης, Βελεστίνου κ. Δαμασκνός, Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Γεώργιος, Ἰλίου, Ἀχαρνῶν καὶ Πετρούπολεως κ. Ἀθηναγόρας, οἱ Ἐπίσκοποι Νεοχωρίου κ. Παῦλος, Φαναρίου κ. Ἀγαθάγγελος, ὁ Ἀρχιγραμματέας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἐπίσκοπος Διαυλείας κ. Γαβριήλ, ὁ Ὑφυπουργός Ἐργασίας, Κοινωνικῆς Ἀσφάλισης καὶ Πρόνοιας κ. Νίκος Παναγιωτόπουλος, ὁ Ὑφυπουργός Δικαιοσύνης κ. Κώστας Καραγκούνης, ὁ Περιφερειάρχης Στερεᾶς Ἑλλάδος κ. Κλέαρχος Περγαντᾶς, ὁ Δήμαρχος Τανάγρας, ὁ Γενικός Διευθυντής τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας κ. Ἀλέξανδρος Κατσιάρας, ὁ Γενικός Διευθυντής τῆς Φιλανθρωπικῆς Ὁργάνωσης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν κ. Κωστής Δήμτσας, ἐκπρόσωποι τῶν Σωμάτων Ἀσφαλείας, τῆς Πυροσβεστικῆς, τοπικῶν συλλόγων καὶ φορέων, κληρικοί καὶ λαϊκοί.

“Ὅλοι μαζί θά δημιουργήσουμε ἓνα ὁμορφό κέντρο ἀγάπης καὶ ἀλληλεγγύης” τόνισε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μετά τὴν τέλεση τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ πρόσθεσε, «εἶναι σημαντικὴ ἡ σημερινή μέρα, διότι ἀποδεικνύει τὰ ὀφέλη τῆς συνεργασίας, οἱ προσπάθειές μας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι σήμερα καὶ μέχρι τὸ τέλος εἶναι προσπάθειες φορέων πού συνεργάστηκαν.

Ἐδῶ σέ αὐτόν τὸν χῶρο μέ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ πρόκειται νά χτιστεῖ ἓνα κέντρο, ἓνα σπῆτι ἀγάπης πού θά ἀγκαλιάζει τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀγωνίστηκαν καὶ κουράστηκαν, καὶ ἐδῶ θά ξεκουραστοῦν καὶ θά φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀξιοπρεπῶς».

Εὐχαρίστησε, ἐπίσης ὁ Μακαριώτατος ὅλους ὅσοι συνεργάστηκαν γιὰ αὐτὴν τὴν προσπάθεια, καὶ ἀναφέρθηκε στὴ δομὴ, στίς ἐγκαταστάσεις καὶ στοὺς σκοποὺς τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ στό χρονοδιάγραμμα τῶν ἐργασιῶν.

Ὁ Μητροπολίτης Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Γεώργιος τόνισε «ἡ σημερινὴ ἡμέρα εἶναι μία ἀνάσα στίς δύσκολες μέρες πού διανύουμε. Γνωρίζουμε, Μακαριώτατε τὴν εὐαισθησία σας πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ μάλιστα πρὸς τὴν τρίτη ἡλικία. Ἐξ ἄλλου, κάθε ἄνθρωπος, ὅπως κι ἂν ἔζησε, δικαιούται νά ζήσει τὰ τελευταῖα του χρόνια μέ ἀξιοπρέπεια».

Γιὰ τὴν ἀξία τῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν φορέων ἀλλὰ καὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἔργου, μίλησαν οἱ ἀρμόδιοι ὑφυπουργοί, ἐκπρόσωποι τῆς περιφέρειας καὶ τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης.

Τὸ Κέντρο, συνολικῆς δυναμικότητας 64 κλινῶν καὶ συνολικοῦ ἔμβαδοῦ 4.600 τ.μ., θά ἀποτελέσει πολυδύναμη μονάδα φροντίδας καὶ ὀλοκληρωμένης ὑποστήριξης γιὰ τοὺς ἡλικιωμένους στὴν περιφέρεια. Δημιουργεῖται σέ χῶρο ἰδιοκτησίας τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὁ ὁποῖος παραχωρήθηκε ἀπὸ τὴν Ἱ. Μητρόπολη Θηβῶν καὶ Λεβαδείας.

Οἱ ὑπηρεσίες τοῦ Κέντρου θά παρέχονται χωρὶς χρέωση, διευκολύνοντας τίς οἰκονομικά εὐαίσθητες ὁμάδες τοῦ πληθυσμοῦ.

Στοὺς φιλοξενούμενους τοῦ Κέντρου θά παρέχονται: φιλοξενία, ἐστίαση, δημιουργικὴ ἀπασχόληση, ἐργοθεραπεία, ψυχολογικὴ ὑποστήριξη καὶ ὑπηρεσίες προληπτικῆς ἰατρικῆς.

Ὁ συνολικὸς χρόνος ὑλοποίησης τοῦ ἔργου εἶναι 27 μῆνες.

*Γιά πρώτη χρονιά
θά λειτουργήσουν κατασκηνώσεις
τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς*

Τό φετεινό καλοκαίρι θά λειτουργήσουν οἱ κατασκηνώσεις τοῦ Γραφείου Νεότητος τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, καί μάλιστα γιά πρώτη φορά στούς νέους ιδιόκτητους χώρους πού ἀπέκτησε πέρυσι ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή μας, κῶρο Παιδείας καί Πολιτισμοῦ στή θέση Μαρούση τοῦ Δήμου Αὐλῶνας γιά τίς πολλαπλές ποιμαντικές της ἀνάγκες.

Ἕνα ὄνειρο δεκαετιῶν εἶναι μία πραγματικότητα.

Ὑπό τήν καθοδήγησι τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνόμου, θά πραγματοποιηθοῦν οἱ ἐξῆς κατασκηνωτικές περίοδοι:

Α΄ Κατασκηνωτική Περίοδος: Γιά ἀγόρια Δ', Ε', ΣΤ' Δημοτικοῦ, Δευτέρα 24 Ἰουνίου - Πέμπτη 4 Ἰουλίου.

Β' Κατασκηνωτική Περίοδος: Γιά κορίτσια Δ', Ε', ΣΤ' Δημοτικοῦ, Πέμπτη 4 Ἰουλίου - Κυριακή 14 Ἰουλίου.

Γ' Κατασκηνωτική Περίοδος: Γιά ἀγόρια Γυμνασίου Α' Λυκείου, Κυριακή 14 Ἰουλίου - Τετάρτη 24 Ἰουλίου.

Δ' Κατασκηνωτική Περίοδος: Γιά κορίτσια Γυμνασίου Α' Λυκείου, Τετάρτη 24 Ἰουλίου - Σάββατο 3 Αὐγούστου.

Πληροφορίες - Δηλώσεις Συμμετοχῆς: Στίς ἐνορίες τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καί στό Γραφεῖο Νεότητος (τηλ. 2130184436, 2130184437, 2130184431).

*Τό Πασχαλινό Μήνυμα τοῦ Μακαριωτάτου
Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. Ἱερωνόμου*

Ἀθήνα, 4.5.2013

Ἀδελφοί καί τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά. Χριστός Ἀνέστη. «Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν, Ἰαδου τήν καθαίρεσιν, ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου ἀπαρχῆς».

Τό χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς Ἀναστάσεως βρίσκει τή Χώρα μας, ἀλλά καί τήν Οἰκουμένη σχεδόν ὁλόκληρη, ὑπό συνθῆκες θλίψεως, ἀβεβαιότητας καί ἀγωνίας γιά τό αὔριο. Ὁ τόπος μας

ὑποφέρει. Μεγάλο μέρος τοῦ λαοῦ μας δοκιμάζεται καί ὑπομένει καρτερικά, κάνοντας πράξη τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καί τήν ἀλληλεγγύη στόν πόνο τῶν συνανθρώπων μας καί προσδοκᾷ ἕνα καλύτερο αὔριο. Ἡ οἰκουμένη μοιάζει νά γεύεται κάτι ἀπό τήν πικρία τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος τῶν Παθῶν. Σήμερα, δοκιμάζουμε ὅλοι τίς συνέπειες τῶν ἀλαζονικῶν ἐπιλογῶν τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου, πού θεωροῦν ὅτι τά «ἀργύρια» ἀξίζουν περισσότερο ἀπό τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ σύγχρονος κόσμος διεμόρφωσε τή ζωή του, τίς ἀξίες του καί τίς προτεραιότητές του σάν νά μὴν ὑπάρχει Θεός. Καί τά ἀποτελέσματα δηλητηριάζουν τόν βίο μας καί εὐτελίζουν τό ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Ὅμως, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία συνέχισε καί συνεχίζει νά διαλαλεῖ, μέ λόγια καί μέ ἔργα, ὅτι ἡ φθορά, ἡ παρακμή καί ὁ θάνατος δέν μποροῦν νά νικήσουν τή ζωή. Ἡ ἐλπίδα τῶν χριστιανῶν, ὅταν τά βάσανα πλημμυρίζουν τή ζωή μας, καί ἡ βεβαιότητα ὅτι ἡ ζωή στό τέλος νικά τόν θάνατο, βρίσκεται στό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ἐλπίδα μας εἶναι ὁ Ἀναστημένος Χριστός. Αὐτός, πού τόν ἀναγνωρίζουμε ὡς βασιλέα τῆς Δόξης ὅταν πεθαίνει ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπέρ πάντων ἡμῶν. Αὐτός πού ἀπό ἀγάπη γιά ἐμᾶς ἔλαβε δούλου μορφή, μοιράστηκε τοὺς πόνους καί τίς θλίψεις μας, ὑπέστη τό μαρτύριο τοῦ σταυρικοῦ θανάτου καί κατῆλθε «ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς». Ἀλλά συνέτριψε τίς πόδες τοῦ Ἰαδου καί «τριήμερος ἐξάνεστη τοῦ τάφου». Ὁ Χριστός εἶναι ἡ ἐλπίδα καί τό ἀγαλλιάμα μας. Διότι νίκησε τόν θάνατο καί προσέφερε σέ ὅλους τή δυνατότητα τῆς ἀναστάσεως «πεπτωκότα τόν Ἀδάμ παγενῆ ἀναστήσας, ὡς Φιλάνθρωπος».

Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ εἶναι τό μεγαλύτερο καί τό σημαντικότερο γεγονός τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας. Νῦν καί αἰεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.

Χριστός Ἀνέστη, ἀδελφοί μου, καί καμιά θλίψη δέν μπορεῖ νά σκιάσει τή χαρά μας. Ἀπό ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Οἰκουμένης ἡ φύσις ἀγάλλεται καί χαίρει καί τό τραγούδι τῆς νίκης κατά τοῦ θανάτου ἠχεῖ παντοῦ. «Χριστός ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτω θάνατον πατήσας».

Ἀνέστη Χριστός καί τό ἀνέσπερο φῶς τῆς Ἀναστάσεως ἐξαφανίζει κάθε σκιά φωταγωγώντας

τήν Οἰκουμένη. «Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καί γῆ καί τὰ καταχθόνια».

Οἱ θλίψεις καί οἱ δοκιμασίες θά συνεχίσουν τήν προσπάθεια νά ἐπιβληθοῦν στή ζωή μας. Ὅμως μὴ ἀπελπίζετε. «Ἴδού γάρ ἦλθε διὰ τοῦ Σταυροῦ χαρά ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ». Ἀνέστη Χριστός καί τίποτα δέν εἶναι πιά ὅπως πρὶν. Οἱ πύλες τοῦ Ἁδῆ ἔχουν συντριβεῖ καί ἡ ἀπόσταση μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς ἔχει καταργηθεῖ. Καί ὅσοι ἀκόμα πιστεύουν, ὅτι τὰ «ἀργύρια» μποροῦν νά ἐξαγοράσουν ἢ νά ὑποδουλώσουν τήν ἐλπίδα «πλανῶνται πλάνην οἰκτραῶν».

Ἀδελφοί μου,

Χριστός ἀνέστη καί ζωή πολιτεύεται.

Στίς δύσκολες ἡμέρες πού περνᾶ ὁ τόπος μας, μὴν χάνετε τό κουράγιο σας. Οἱ κοσμικές ἐξουσίες θά προσπαθοῦν πάντοτε νά διαφεντεύουν τήν πίστη καί τήν ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων. Καί πάντοτε θά ἔχει παρήγορη καί λυτρωτική ἡ φωνή τοῦ νικητῆ τοῦ θανάτου καί ἀρχηγοῦ τῆς ζωῆς ἡμῶν: Σέ αὐτόν τόν κόσμο θά ἔχετε θλίψεις, ἀλλά μὴν δειλιάζετε «θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».

Ἄς διατηρήσουμε, λοιπόν, τό κουράγιο καί τήν ἐλπίδα μας γνωρίζοντας ὅτι καί τώρα ὅπως καί πάντα ὁ Παντοδύναμος καί Ἐλεήμων Θεός εἶναι μαζί μας καί τηρεῖ τίς ὑποσχέσεις Του πρὸς τὸν Λαό Του. Εἴμαστε βέβαιοι γι' αὐτό, διότι «Ἀναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου καθὼς προεῖπεν, ἔδωκεν ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωὴν καί μέγα ἔλεος».

Χριστός Ἀνέστη

Ἀληθῶς Ἀνέστη ὁ Κύριος.

*Ὁ Μακαριώτατος δέν χρησιμοποιεῖ
κρατικό αὐτοκίνητο*

Σχετικά μέ δημοσιεύματα πού ἀναφέρονται στὰ κρατικά αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα διατίθενται ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Διοικητικῆς Μεταρρύθμισης καί περιλαμβάνουν στοὺς χρηστές τους καί τὸ ὄνομα τοῦ Μακαριωτάτου, διευκρινίζονται τὰ ἀκόλουθα (24.5.2013):

«Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἱερώνυμος οὐδέποτε χρησιμοποίησε, οὔτε φυσικά χρησιμοποιεῖ κρατικό

αὐτοκίνητο. Κανένας, ἄλλωστε, Ἀρχιεπίσκοπος δέν ἔχει χρησιμοποιήσει ποτέ κρατικό αὐτοκίνητο. Περαιτέρω παραπέμπουμε στὴν ἀπὸ 20.11.-2012 ἐπιστολή τοῦ Μακαριωτάτου πρὸς τὸν Ὑπουργό Διοικητικῆς Μεταρρύθμισης κ. Ἀντώνη Μανιτάκη, στὴν ὁποία, μεταξύ ἄλλων, ζητᾶ τὴν κατάργηση τῆς δυνατότητας χρήσης κρατικοῦ αὐτοκινήτου ἀπὸ τὸν ἐκάστοτε Ἀρχιεπίσκοπο, ὅπως προβλέπεται ἀπὸ σχετικὴ Ὑπουργικὴ Ἀπόφαση τοῦ κ. Ἱ. Ραγκούση. Σέ αὐτὴ τοῦ τὴν ἐπιστολή ὁ Μακαριώτατος οὐδέποτε μέχρι σήμερα ἔχει λάβει ἀπάντηση».

Ἱερά Μητρόπολις Ὑδρας

*Ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ 300 χρόνια
ἀπὸ τὴν Ἰδρυση τῆς Μονῆς τοῦ Πόρου*

Τὰ τριακόσια χρόνια ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της ἐόρτασε στίς 10-12 Μαΐου τ.ἔ. ἡ Ἱερά Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς Πόρου. Κατὰ τὴν κυριώνημο ἡμέρα, Παρασκευὴ 10.5.2013, ἐτελέσθη Πανηγυρικὴ Θεία Λειτουργία προεξάρχοντος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ὑδρας, Σπετσῶν καί Αἰγίνης κ. Ἐφραίμ. Τὴν Κυριακὴ 12.5.2013 πραγματοποιήθηκε Ἡμερίδα στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως στὸν Πόρο, κατὰ τὴν ὁποία ἀναπτύχθηκε ἡ ἱστορία καί ἡ προσφορά τῆς Μονῆς στὸν μοναχισμό, στοὺς ἐθνικούς ἀγῶνες, στὴν παιδεία καί στὴν τοπικὴ κοινωνία ἀπὸ τὸ 1713 μέχρι σήμερα. Εἰσηγήσεις παρουσίασαν ὁ Πανος. Ἀρχιμανδρίτης Λουκᾶς Ζήσιμος, Καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὁ Αἰδεσιμολ. Πρωτοπρεσβύτερος Ἡλίας Δροσινός, ἐφημέριος τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀθηνῶν, καί ὁ κ. Κωνσταντῖνος Χολέβας, Πολιτικός Ἐπιστήμων- συγγραφεύς. Χαιρετισμὸ ἀπύθυναν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης κ. Ἐφραίμ, ὁ Πανος. Ἀρχιμανδρίτης Σπυρίδων Παυλόπουλος, Καθηγούμενος τῆς Ἱ. Μονῆς Κεχαριτωμένης Τροιζηνίας καί ὁ Δήμαρχος Πόρου κ. Στρατηγός. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι στὴ Μονὴ λειτούργησε τὸ 1830 ἡ πρώτη Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος μέ διάταγμα τοῦ Κυβερνήτου Ἱ. Καποδίστρια.

ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ

Οικουμενικόν Πατριαρχεῖον

*Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης στό Μιλάνο
γιά νά τιμήσει τόν Ἅγιο Κωνσταντῖνο*

Ὁλοκληρώθηκε στίς 16.5.2013 ἡ διήμερη ἐπίσκεψη τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου στό Μιλάνο, κατά τή διάρκεια τῆς ὁποίας εἶχε σειρά μακρῶν καί ἐγκάρδιων συναντήσεων μέ τόν καθολικό ἀρχιεπίσκοπο τῆς πόλης, Ἄντζελο Σκόλα, ἕναν ἐκ τῶν καρδινάλιων οἱ ὁποῖοι ἐθεωρεῖτο γιά τήν διαδοχή τοῦ Πάπα Βενέδικτου. Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης ἀπύθυνε πρόσκληση πρός τόν καρδινάλιο Σκόλα νά ἐπισκεφθεῖ τό Φανάρι, τήν ὁποία ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Μιλάνου ἔκανε ἀμέσως ἀποδεκτή.

Ὅπως ἔγινε γνωστό, πρόκειται νά ἐπισκεφθεῖ τήν ἔδρα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀπό τήν 31η Δεκεμβρίου μέχρι τίς 2 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ προκαθημένου τῆς Ὁρθοδοξίας στό Μιλάνο ὁργανώθηκε μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 1700 ἐτῶν ἀπό τήν ὑπογραφή, στήν πόλη αὐτή τῆς βόρειας Ἰταλίας, τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων ὑπό τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τό ὁποῖο θέσπισε τήν ἀνεξίθρησκία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καί ἔθεσε τέλος στοῦς διωγμούς τῶν Χριστιανῶν.

Ὁ Παναγιώτατος χοροστάτησε λειτουργίας στόν κατάμεστο ναό Σάντα Μαρία Ἰν Ποντόνε, ὁ ὁποῖος ἔχει παραχωρηθεῖ ἀπό τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία στήν ἑλληνορθόδοξη κοινότητα τοῦ Μιλάνου. «Εὐχαριστοῦμε τόν Κύριο γιά τήν ἀδελφосὺνη πού ἐπικρατεῖ ἀνάμεσά μας, ἀνάμεσα στίς δύο ἀδελφές ἐκκλησίες μας. Σᾶς ἀπευθύνω χαιρετισμό, μέ ἰδιαίτερη ἀγάπη καί σᾶς μεταφέρω τήν εὐλογία τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινούπολης», τόνισε, μεταξύ τῶν ἄλλων, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης.

«Πρέπει νά δείξουμε σέ ὄλους ὅτι ὁ οἰκουμενικός διάλογος συμβάλλει οὐσιαστικά στή δημιουργία ἑνός θετικοῦ κλίματος, στή διαμόρφωση μίας πλουραλιστικῆς κοινωνίας στήν ὁποία τόσο

ἀναφερόμαστε. Ἡ ἐπίσκεψη αὐτή, εἶναι, γιά ἐμᾶς, ἕνα μεγάλο δῶρο», ὑπογράμμισε, σέ δηλώσεις του, ὁ καρδινάλιος Ἄντζελο Σκόλα.

Στό πρῶν βασιλικό παλάτι τοῦ Μιλάνου, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης καί ὁ Ἰταλός καρδινάλιος, σέ πανηγυρική ὁμιλία τους, ἀναφέρθηκαν στή σημασία τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας στίς σημερινές, πλουραλιστικές κοινωνίες, ἔχοντας ὡς ἀφετηρία σχετική φράση τοῦ Ἰησοῦ πού παραθέτει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης: «Θά γνωρίσετε τήν ἀλήθεια καί ἡ ἀλήθεια θά σᾶς ἐλευθερώσει».

«Σήμερα, ἐκτός ἀπό τήν οἰκονομική καί κάθε ἄλλο εἶδος κρίση, ζοῦμε καί κρίση ἐλευθερίας. Ὅλοι διαμαρτύρονται, ἐπιθυμοῦν καί ἀναζητοῦν τήν ἐλευθερία. Κάποιες φορές χύνουν καί τό αἷμα τους, ἀλλά λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού καταφέρουν νά τήν βροῦν καί νά τήν κάνουν κτῆμα τους. Λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού γνωρίζουν τή σημασία τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας καί πού ἀκριβῶς βρίσκεται», τόνισε ὁ κ. Βαρθολομαῖος, ὅπως ἀναφέρουν, σέ ἀναλυτικά ρεπορτάζ τους, τά ἰταλικά μέσα ἐνημέρωσης.

Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἰερά Ἀρχιεπισκοπή Ἀμερικῆς

Ἐμπρακτὴ συμπαράσταση στήν Κύπρο

Πραγματοποιήθηκε τήν Τετάρτη, 3 Ἀπριλίου 2013 στήν ἔδρα τῆς Ἰεράς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς καί ὑπό τήν προεδρία τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κ. Δημητρίου εἰδική συνεδρίαση 36 ἐκπροσώπων τῶν μειζόνων ὁμοσπονδιῶν, ἰδρυμάτων καί ὁργανώσεων τῆς Ὁμογενείας μέ θέμα τήν στήριξη τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἐν ὄψει τῶν προσφάτων μεγάλων δυσχερειῶν τίς ὁποῖες ἀντιμετωπίζει.

Κατά τήν συνεδρίαση αὐτή ἐξεφράσθη ὁ βαθύς πόνος γιά τήν δοκιμασία, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καί ταυτοχρόνως ἡ σταθερή ἀπόφαση συμπαραστάσεως στόν ἐντόνως δοκιμαζόμενο πληθυσμό τῆς Μεγαλονήσου.

Παρά τό ὅτι ἀναγνωρίζεται ποσοστό εὐθύνης γιά τήν ἀνακύφασα κρίση προερχόμενο ἀπό διάφορους ἄλλους παράγοντες, ἐντούτοις οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ὅμογενείας κατεδίκασαν τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διεθνεῖς οικονομικές δυνάμεις ἐπέβαλαν δυσβάστακτα μέτρα τά ὁποῖα θέτουν σέ ἄμεσο κίνδυνο ἐπιβιώσεως ἑκατοντάδες χιλιάδων ἀνθρώπων στήν Κύπρο. Κατά τήν διάρκεια τῆς συνεδριάσεως στιγματίσθηκε ἡ στάση αὐτή καί τονίσθηκε ἡ ἀνάγκη ἀγῶνος σέ πολλαπλά ἐπίπεδα γιά τήν ἀλλαγὴ ἢ τήν ἄρση τῶν μέτρων αὐτῶν καί τή γενικότερη ἀντιμετώπιση τῶν σχετικῶν προβλημάτων.

Στή συνεδρίαση, ἡ ὁποία διήρκεσε δύομισι ὥρες μετέσχε τηλεφωνικῶς ὁ Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Κύπρου κ. Γιάννης Κασουλίδης ὁ ὁποῖος ἔκανε μία περιγραφή τῆς καταστάσεως, παρουσίασε καί ἐξήγησε τή σειρά μέτρων τά ὁποῖα λαμβάνει ἡ Κυπριακή κυβέρνησι ἐν ὄψει τῆς κρίσεως καί ἀπάντησε σέ σειρά ἐρωτήσεων τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ὅμογενείας. Ἀπό τήν ὅλη συζήτηση προέκυψε ἡ ἀνάγκη συμπαραστάσεως μέ μέτρα τά ὁποῖα ἀναφέρονται εἴτε σέ κάλυψη ἄμεσων ἀνθρωπιστικῶν ἀναγκῶν (τρόφιμα, φάρμακα, κ.λπ.), εἴτε σέ καθαρά οικονομική ἐνίσχυση, ἡ ὁποῖα μπορεῖ νά περιλαμβάνει ἀναπτυξιακά προγράμματα στοὺς τομεῖς τεχνολογίας, γεωργίας καί ἐπενδύσεων. Ἐπιπλέον, ἐλέχθη ὅτι ἀπαιτεῖται ἐξαιρετική προσοχή στήν ὁποιαδήποτε ἐμπλοκή τοῦ ἐκκρεμοῦντος ἐθνικοῦ θέματος τῆς Κύπρου ὑπό τίς παροῦσες συνθήκες. Τονίσθηκε ἐπίσης,

ὅτι ἡ ὅλη διαδικασία ἀνθρωπιστικῆς συμπαραστάσεως πρέπει νά γίνει μέσω τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς καί τῆς διασυνδέσεώς της μέ τήν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπή Κύπρου. Τό ἔργο τῆς εἰδικῆς αὐτῆς συσκέψεως θά συνεχισθεῖ μέ νέα συνάντηση ἡ ὁποία θά γίνει μετά τό Πάσχα.

Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον Ἑκκλησία Κρήτης

*Ἐκοιμήθη ὁ Μητροπολίτης Εἰρηναῖος
(πρώην Κισάμου καί Σελίνου)*

Θλίψη στό πανελλήνιο σκόρπισε ἡ εἶδησι τῆς κοίμησις τοῦ Μητροπολίτη πρώην Κισάμου καί Σελίνου Εἰρηναίου. Ὁ μακαριστός μητροπολίτης ἐκοιμήθη πλήρης ἡμερῶν, σέ ἡλικία 102 ἐτῶν, τό πρωί τῆς Μεγάλης Τρίτης, ἀφήνοντας πίσω του πλούσιο πνευματικό καί κοινωνικό ἔργο, τόσο στήν Κρήτη ὅσο καί σέ ἄλλες περιοχές, ἀπό τίς ὁποῖες ὑπηρέτησε τήν Ἑκκλησία καί τό ποίμνιό του κατά τήν πολυετῆ ἀρχιερατεία του.

Ὁ μητροπολίτης Εἰρηναῖος, γεννήθηκε στό Νεροχώρι Ἀποκορώνου, φοίτησε στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καί διορίσθηκε καθηγητής στόν νομό Χανίων.

Τό 1946 χειροτονήθηκε Διάκονος καί τό 1957 ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Κισάμου καί Σελίνου. Τό 1972 τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τόν ἐξέλεξε μητροπολίτη Γερμανίας. Ἐπέστρεψε στήν Κρήτη τό 1981. Παραιτήθηκε τό 2005, σέ ἡλικία 94 ἐτῶν, λόγω γήρατος.